

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

Anni Amberg

RAHVUSVAHELISE LAPSENDAMISPROTSESSI KOGEMUSTE KIRJELDUSED

Magistritöö

Juhendaja: Merle Linno, MSW

Tartu Ülikool

2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	8
Uurimuses kasutatud mõisted.....	10
I PEATÜKK: UURIMUSPROBLEEMI TEOREETILINE KÄSITLUS	11
1.1 Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria lapsendamise uurimisel	11
1.2 Rahvusvaheline lapsendamine maailmas	15
1.3 Eesti ja Ameerika Ühendriigid – rahvusvahelises lapsendamises osalejad	17
1.4 Rahvusvahelist lapsendamist reguleeriv seadusandlus	20
1.5 Eesti lapsendamist reguleeriv seadusandlus.....	23
1.6 Lapsendamise protsess Ameerika Ühendriikide kodanikele.....	25
1.7 Vajadus lapsendamisjärgse toetussüsteemi järele	27
1.8 Rahvusvahelise lapsendamise varjupool.....	30
1.8.1 Lapsendatud lapsest loobumine	31
1.8.2. Ebaseaduslik lapsendatud laste ümberlapsendamine	33
1.9 Varasemad uurimused	35
1.10 Uurimisprobleem.....	36
II PEATÜKK: METOODIKA	38
2.1. Uurimuse meetodika	38
2.2. Uurimuse käik	39
2.3. Uurimuses osalejad	40
2.4. Andmete kogumine ja uurimuse käik.....	42
2.5. Andmeanalüüsi meetod	44

III PEATÜKK: ANALÜÜS JA ARUTELU	46
3.1. Lapsendamise motiivid	46
3.1.1. Lastetus.....	46
3.1.2. Soov aidata vanemateta lapsi	47
3.1.3. Kombineeritud motiivid	48
3.2. Eestist lapsendamise põhjused	48
3.3. Laste leidmine lapsendamiseks	50
3.3.1. Laste leidmine veebilehekülgedelt	50
3.3.2. Laste leidmine lapsendamisagentuuri vahendusel	51
3.3.3. Laste leidmine asenduskodust	51
3.3.4. Laste leidmine mitteametlikke meetodeid kasutades	52
Jessica lapsendamise lugu	52
Tugigrupis laste vahendamise toimimine.....	53
3.4. Informatsioon laste kohta	56
3.4.1. Informatsioon laste tervise kohta	56
3.4.2. Informatsioon laste bioloogiliste vanemate kohta.....	58
3.4.3. Informatsioon laste igapäevaelu kohta	59
3.4.4. Põhjaliku taustainformatsiooni vajalikkus	60
3.5. Lapsendajate pere ettevalmistumine lapsendamiseks	62
3.5.1. Eesti keele õppimine	64
3.5.2. Ebapiisav ettevalmistus ametnike poolt	65
3.6. Laste ettevalmistus lapsendamiseks	66
3.6.1. Põhjalik ettevalmistus	68
Asenduskodupoolne ettevalmistus	68
Eeskostjapoolne ettevalmistus.....	69
3.7. Lapsendajate kogemused spetsialistidega	70
3.7.1. Asenduskodu töötajad	70

3.7.2. Keelatud suhtlemine	71
3.7.3. Abistaja roll	72
3.8. Reis Eestisse	73
3.8.1. Tutvumisreis	73
Valentina kogemused lapsendajatega	76
3.8.2. Reis lapse lapsendamiseks	77
Kohtuprotsess ja sellele järgnev	77
Arstlik läbivaatlus	79
3.9. Raskused kohanemisel ja kohanemise soodustamine	80
3.9.1. Toidukultuuriga harjumine	82
3.9.2. Kohanemine keelelise muutusega, lapsendajate rolli olulisus	82
3.9.3. Perekonnas elamisega kohanemine	84
3.9.4. Uue pere omaks võtmine	84
Esemed minevikust	85
Teadmine uuest perekonnast	86
3.10. Toetav tugisüsteem	87
3.10.1. Kool kui tugivõrgustik	87
3.10.2. Perekond	88
3.10.3. Tugigrupid	89
3.11. Lapsendamisjärgne kontroll	90
3.11.1. Formaalne kontroll	90
3.11.2. Personaalne järelkontroll	90
3.12. Lapsendamisprotsessi raskused lapsendajate jaoks	91
3.12.1. Pikk ootus	92
3.12.2. Asjaajamise keerukus	93
3.13. Seotus Eestiga	94
3.13.1. Laste keeleoskus	95

3.13.2. Tulevikuplaanid.....	96
3.14. Adoptiivvanemate soovitusel rahvusvahelise lapsendamise paremaks korraldamiseks	97
3.15. Laste lood	99
KOKKUVÕTE.....	104
KASUTATUD KIRJANDUS	108
LISAD	113
Lisa 1	113
Lisa 2	114

ABSTRACT

Experiences in the international adoption process

Anni Amberg

To this day, the experience of international adoption process for the adoptive parents and adopted children, have not been studied. Yet, there are children adopted abroad from Estonia since the 1990's. There's little information about the process, adaptation in the new country and course of life, except for a few formal post-adoption reports that are kept in the Ministry of Social Affairs. Therefore there's no qualitative data reachable to the public that present the parties perspectives of the subject. There are only speculations that the children have a better life and opportunities than they would have had in Estonia. Consequently, this thesis aims to describe the experience of adoption process from Estonia to a foreign country from adoptive parents' and children's perspective.

The study revealed topics, that make the adoption process difficult and create weak links in the process. The motives of adoptive parents are significantly more diverse than has so far been supposed. The adoption process isn't always with the aim of increasing child's well-being and when lacking provision of adequate information about the child, it may lead to a failed adoptions. At times the adoption process was very long and the adoptive parents were not allowed to keeping in touch with the child or the substitute home, which resulted in a mutual ignorance of the situation. Also, there's currently little consideration put to the adoptive children – checking the suitability with the adoptive parents, preparing the children for the adoption etc.

Data analysis revealed that the child's own future depends largely on their adoptive parents readiness and will. Fortunately, all of the adoption stories that the study included were successful, that described children's enormous development after settling down in a new family, where they were surrounded by loving and supportive environment.

The main recommendations to promote the adoption process and better well-being of the children is to give adequate information to the adoptive parents, preparing the children for adoption, establishing a contact with the adoptive family prior to the adoption, allowing the children memorabilia or personal contact with a replacement home.

Keywords: International adoption, adoption process, adoption disruption.

SISSEJUHATUS

Iga laps vajab armastavat perekonda ja kodu, kus ta saab tunda end täisväärtusliku liikmena. Laps vajab turvalist keskkonda, kus ta saab areneda, maailma avastada ning suureks kasvada, tundes samal ajal, et ta on hoitud ja armastatud. Alati ei ole lapsel võimalik elada oma bioloogilise perekonna juures, nendele lastele on Eestis võimalikeks lahendusteks elamine asenduskodus, eestkoste-, hooldusperes või lapsendamine ja selle kaudu omale uue perekonna saamine.

Perekond on alati lapsele parimaks kasvukeskkonnaks ning lapsele, kellel ei ole võimalik oma bioloogilise perekonna juures kasvada, on parimaks lahenduseks lapsendamine. Eestis saab lapsi lapsendada nii siseriiklikult kui ka rahvusvaheliselt. Käesolevas magistritöös keskendun lapse välisriiki lapsendamisele.

Eestist toimub rahvusvaheline lapsendamine 1990ndatest aastatest ning sellest ajast alates on aasta lõikes lapsi välisriikidesse lapsendatud umbes paarkümmend.

Siiani puuduvad igasugused uurimused ja avalikult kättesaadav informatsioon, kuidas välisriigi lapsendajad Eesti lapsendamissüsteemi kogevad ning kuidas Eestist välisriiki lapsendatud laste elu võõrriigis kulgeb.

Oluline on rahvusvahelisele lapsendamise protsessile pöörata tähelepanu, kuna mujal maailmas on aastate jooksul mitmed riigid rahvusvahelise lapsendamise regulatsiooni karmistanud ning osa riike on lapsendamise välisriikidesse täielikult lõpetanud.

Samuti on viimastel aastatel erinevatest riikidest hakanud meediasse levima andmeid võõrriikidest lapsendatud laste väärkohtlemistest, nende kasvatamisega mitte hakkama saamisest ning hülgamistest ja surmadest, mis toob kaasa olukorra, kus peaks leidma lahendusi, kuidas kaitsta neid lapsi, kes Eestis endale perekonda ei leia ning kelle ainus võimalus elada perekonnas on lapsendamine välisriiki.

Praegusel ajal on Sotsiaalministeeriumil käsil rahvusvahelise lapsendamise regulatsiooni korrastamine ning protsessi selgemaks muutmine, mille kaudu soovitakse fikseerida täpseid juhiseid laste välisriiki lapsendamise protsessis.

Seega on rahvusvahelise lapsendamise protsessi uurimine praegusel ajal päevakajaline, iga lisainformatsioon lapsendamise protsessi edendamiseks lapse heaolu seisukohalt on väärtuslik.

Käesoleva töö eesmärgiks on kirjeldada Eestist välismaale lapsendatud laste ja adoptiivvanemate kogemusi lapsendamise protsessiga.

Uurimus on läbiviidud 2014 jaanuar- 2014 aprill Ameerika Ühendriikidest pärit nelja adoptiivema, nelja lapsendatud lapse ning ühe lapsendatud laste eeskostjaga.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamisjärgset kohanemist ja argielu?

Käesoleva töö I peatükk toob välja uurimuse teoreetilise suuna, milleks on Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria, ning rahvusvahelise lapsendamise üldise kirjelduse. II peatükk toob välja uurimuse metoodilise lähtekoha, kus kirjeldatakse uuritavat sihtrühma, andmekogumismeetodeid, uurimuse käiku ning andmeanalüüsi meetodit. Uurimuse III peatükk sisaldab andmeanalüüsi ning arutelu. Uurimistöö lõpeb kokkuvõttega.

Minu sügav tänu ja lugupidamine kuulub juhendaja Merle Linnole, kelle suunamisel ma vastava teema juurde jõudsin ning kelle professionaalne juhendamine, meeldiv koostöö ning igakülgne toetus aitas kaasa käesoleva magistritöö valmimisele.

Samuti olen tänulik kõikidele uurimuses osalenud lapsendajatele ja lastele, kes oma delikaatseid lapsendamise lugusid minuga jagasid. Minu erilised tänud kuuluvad lapsendajale, varjunimega Miralda, tõenäoliselt ei oleks ma ilma tema abita käesolevat uurimust läbi viia saanud.

Uurimuses kasutatud mõisted

Lapsendamine – lapsendamine on õiguslik toiming, mis loob lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused. Lapsendamine on tähtajatu ega saa olla seotud tingimustega. Lapsendamist reguleerib Perekonnaseadus (RT I 2009, 60, 395; Sotsiaalministeerium).

Lapsendamise katkestamine – (*Adoption disruption*) adopteerimisprotsess ei ole ametlikult lõppenud ning sel ajal soovib lapsendaja adopteerimisprotsessi katkestada, loobudes lapsendatud lapse edasisest kasvatamisest. Lapsendaja täidab vajaminevad dokumendid ning annab lapse üle lapsendamisagentuurile, kes otsib lapsele uued vanemad. (Ashe 2003; Festinger 2002).

Lapsendatud lapsest loobumine – (*Adoption dissolution*) adopteerimise protsess on lõppenud ning laps on seaduslikult oma uue pere liige. Lapsendaja soovib lapse kasvatamisest loobuda ning sellisel juhul peab kohus võtma vanematelt nende vanemlikud õigused lapse kasvatamiseks. Selle protseduuriga kaasneb tavaliselt lapsendajatele lapsetoetuse maksmise kohustus kuni lapse 18aastaseks saamiseni või kuni ta uuesti adopteeritakse. (Ashe 2003; Festinger 2002)

Töös kasutatavad lühendid:

- ADHD – aktiivsuse- ja tähelepanuhäire
- FAS – fetaalne alkoholisündroom
- HIV – immuunpuudulikkuse viirus,
- LÕK – ÜRO laste õiguste konventsioon
- RT – Riigi Teataja

I PEATÜKK: UURIMUSPROBLEEMI TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1 Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria lapsendamise uurimisel

Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemiteooria kaudu selgitatakse inimarengu protsesse ja kontekste. Inimareng toimub aktiivse areneva biopsühholoogilise inimese vastastikusest progressiivsest suhtlemisest isikute, objektide ja sümbolitega nende vahetuskeskkonnas. (Bronfenbrenner 1994)

Seda vastastikuse kohanemise protsessi mõjutavad nii erinevate arengukontekstide vahelised suhted kui ka suhted laiemas ühiskondlikus kontekstis. Bronfenbrenneri ökoloogiline teooria keskendub lapsele ning tema arengule, kes asetseb nende kontekstide keskel. (Bronfenbrenner 1979)

Ökoloogiline süsteemiteooria põhineb nelja elemendi interaktsioonil: protsess, isik, kontekst ja ajastus (*inglisekeelne lühend PPCT*) (Lewthwaite 2011).

Esimeseks elemendiks on arenguprotsess, mis on Bronfenbrenneri teooria järgi proksimaalne protsess – see on inimese ja keskkonna vaheline süsteemne vastastikune interaktsioon, mis toimub suhteliselt regulaarselt pikema aja jooksul (Bronfenbrenner 1994). Protsessid võivad olla lapse arengule positiivse või negatiivse mõjuga ning üheks oluliseks mõjutajaks on last ümbritsev keskkond (Lewthwaite 2011).

Teisena toob PPCT mudel välja areneva isiku individuaalsed omadused. Bronfenbrenner teadvustas isiku bioloogiliste ja geneetiliste aspektide mõju arengule, kuid ta pühendas rohkem tähelepanu isiku iseloomuomadustele, mille isikud toovad sotsiaalsesse konteksti. Ta jaotas need kolmeks:

- 1) nõudlustunnused (*demand*) – mis on personaalsed stiimuli tunnused;
- 2) ressursi tunnused (*resource*) – iseloomuomadused, mis on seotud osaliselt vaimsete ja emotsionaalsete ressurrsidega, nagu mineviku kogemused, oskused ja intelligents, kuid samuti sotsiaalsete ja materiaalsete ressurrsidega;
- 3) vallandavad tunnused (*force*) – temperamendi, motivatsiooni ja püsivuse erinevused ning sarnasused. (Tudge, Mokrova, Hatfield, Karnik 2009)

Kolmandana toob Bronfenbrenner välja keskkonna kui arengukonteksti, mis sisaldab endas omavahel seotud süsteeme: mikro-, meso-, ekso-, makro- ning hilisematel aastatel Bronfenbrenneri poolt lisatud kronosüsteemi (ibid). Sellist arengut mõjutavat keskkonnakäsitlust saab nimetada ökosüsteemide mudeliks Palacios (2009).

Ajastus on Bronfenbrenneri PPCT mudeli viimane element. Ajastuse element on jaotatud kolmeks: esimene neist on mikroaeg, mis esineb konkreetses tegevuses või mõjutuses; teiseks on mesoaeg, mis on tegevuste ja mõjutuste ulatuslikkus areneva isiku keskkonnas; kolmandaks on makroaeg, see on kronosüsteemi sünonüüm ehk keskendub muutustele ja mõjutustele laiemas ühiskonnas elueast sõltumata. (Tudge jt 2009)

Lapsendamise uurimisel on palju kasutatud Bronfenbrenneri ökoloogilist süsteemiteooriat eelkõige last ümbritseva keskkonna ja selles toimuvate muutuste mõjude analüüsimiseks lapse arengule.

Oma analüüsis keskendun Bronfenbrenneri teoorias keskkonnale kui arengukontekstile, mis tõlgendab rahvusvahelise lapsendamise kogemusega lapse arengu mõjutatust teda ümbritsevatest keskkondadest ja nende muutumistest.

Palacios (2009) sõnul saab selle Bronfenbrenneri ökosüsteemide mudeli kaudu uurida lapsendamist, eristades protsesse erinevates keskkondades: mikro-, meso- ekso ja makrosüsteemides.

Mikrosüsteem on last ümbritsev vahetu elu- ja suhtluskeskkond, milles laps elab ja loob oma isikliku reaalsuse. Mikrosüsteemis laps areneb ja kogub kogemusi, selles süsteemis toimub vahetu suhtlemine lapse ja teda ümbritsevate indiviidide ning organisatsioonidega. Sellest vastastikusest interaktsioonist sõltub lapse kogemuste omandamine ja edasine areng. Olulisemaks teguriks mikrosüsteemis lapse arengu soodustamises on kodus valitsev kliima. Laps vajab armastavat, toetavat ümbrust, kus tema põhivajadused on kaetud ning mis ergutab last sotsiaalselt arenema, õppima ja mängima. (Klefbeck, Ogden 2001: 29)

Palacios (2009) järgi mõjutab lapsendatud last uues mikrosüsteemis ehk perekonnas tema kiindumussuhte kujunemine oma adoptiivvanematega, mida omakorda mõjutavad lapse minevikus kogetud emotsionaalsed läbielamised. Veel on lapse arengu kohaselt oluline, kuidas käsitletakse perekonnasiseselt lapsendamise fakti, kas sellest räägitakse ning mida sellest räägitakse ja milline on emotsionaalne õhkkond vastavat teemat

käsitledes. Lisaks on lapse arengu seisukohalt olulised teised mikrokeskkonnad, millega laps lapsendamisjärgselt kokku puutub ning nendes kohaneb: kool, päevahoid, eakaaslaste grupid jt. (Palacios 2009)

Last ümbritsevate erinevate vahetute keskkondade vastastikust suhtlemist nimetatakse mesosüsteemiks. Mesosüsteemi kuuluvad kaks või enam mikrosüsteemi, kus arenev laps aktiivselt osaleb, nendeks võivad olla kodu, kool, eakaaslaste grupid. (Bronfenbrenner 1979: 25) Mesosüsteemi võib kirjeldada kui lapse arengukontekstide süsteemi, mis kujuneb või laieneb vastavalt lapse liikumisele uude keskkonda (Bronfenbrenner 1979: 25).

Eksosüsteemi moodustavad keskkonnastruktuurid, mis mõjutavad lapse arengut selles ise otseselt osalemata. Mõjutused jõuavad lapseni sotsiaalsete institutsioonide kaudu, millega ta on kontaktis, või isikute kaudu, kellest laps sõltub. (Klefsbeck, Ogden 2001: 31)

Palacios (2009) sõnul saab Bronfenbrenneri süsteemiteooria käsitluse järgi mõista eksosüsteemi kui adopteerimise tugisüsteemi – selle vajadust, kasutust ning tulemuslikkust lapsendajatele ja nende lapsendatud lastele (Palacios 2009).

Lapsendatud lapse eksosüsteemis on erinevad ametnikud, kes on mingil ajahetkel selles protsessis osalenud. Need ametnikud täidavad erinevaid ning väga olulise tähtsusega ülesandeid: lapsele sobiliku asendushoolduse leidmine, lapsendajate kodu-uuringu koostamine, laste ja lapsendajate ettevalmistus, sobivate paaride leidmine, adopteerimisjärgse perioodi jälgimine, adopteerimisjärgse toe pakkumine, vajadusel laste ja perede teraapia. (Palacios 2009)

Välisriiki lapsendatud lapse eksosüsteemi moodustavad erineva kultuurilise tausta ja ideoloogiatega ametnikud: ühed päritoluriigis ning teised vastuvõtvas riigis, kelle mõju lapsele on erinev ning kohati võib see olla vastandlik. Sellistel keerulistel juhtudel võib lapse areng olla häiritud.

Makrosüsteem on arenevast lapsest kõige kaugemal tasandil ning väljendab endas ühiskonna ja kultuuri ideoloogiaid ning seadusi (Lewthwaite 2011). Igal kultuuril on oma väärtused ja tõekspidamised, mis juhivad kõiki eelnevaid ökoloogilisi süsteeme (Bronfenbrenner 1979).

Makrosüsteemi kuuluvad poliitilisel tasandil tehtud otsused, mis muudavad seadusandlust ning mõjutavad otseselt lapsendamisega seotud otsuseid, seda nii rahvusvahelisel kui ka siseriiklikul tasandil. Teise riiki kolimine on Bronfenbrenneri (ibid:26) järgi makrosüsteemide ristumine, mille järgi saab laps uue makrosüsteemi, mis

mõjutab kõiki teisi arengukeskkondasid, kuid olenevalt tema arenguastmest, võivad teda mõjutada päritoluriigi keskkonnast tulenevad aspektid: religioossed vaated, ideoloogiad, väärtushinnangud.

Kronosüsteem on seotud aja kulgemisega, see keskendub mõjutustele ja muutustele laiemas ühiskonnas inimese elueast sõltumata. Kronosüsteem on Bronfenbrenneri poolt tema ökoloogilisse mudelisse hilisema täiendusena lisatud ning see mõjutab lapse arengut mitmeti. Ootamatud sündmused, mis leiavad aset lapse elus, mõjutavad tema arengut erinevalt, olenevalt sellest, mis ajahetkel need toimusid. (Bronfenbrenner 1994) Selle kaudu saab jälgida lapsendamisprotsessi muutusi ajaga seoses. Rahvusvaheline lapsendamise protsess muutub ajas ja on sõltuvuses järgnevast: ajahetkest, mil lapsendamisprotsess aset leidis, sellel ajal kehtivast seadusandlusest, kultuurinormidest, lapsendatud lapse vanusest, vanusega kaasnevast protsessi mõistmisest ja kogemisest.

Bronfenbrenneri ökoloogilise teooria keskkondade kontekstis on oluline roll ökoloogilises ruumis liikumise fenomenil, mis on nii arengumuutuste põhjustajaks kui ka tulemiks. Sellist arengukeskkondadevahelist liikumist nimetatakse ökoloogiliseks üleminekuks. (Bronfenbrenner 1994:26)

Palacios (2009) järgi saab lapsendamisprotsessi Bronfenbrenneri käsitluse järgi vaadelda kui lapse ökoloogilist üleminekut ühest keskkonnast teise, millega ta saab endale uued arengukeskkonnad.

Ökoloogilised üleminekid esinevad iga lapse arengu juures – need eluvaldkonnad, millega laps kokku puutub, laienevad pidevalt ning laps liigub arengukeskkondade vahel edasi. Bronfenbrenner toob välja, et ökoloogiline üleminek toimub sellisel juhul, kui lapse positsioon keskkonnas muutub, seda kas konteksti, rolli või mõlema muutuse tõttu. Sellised liikumised on nii arenguprotsessi tulemused kui ka mõjutajad. (Bronfenbrenner 1979: 27) Lapsendamise suhtes ei saa rääkida ökoloogilisest üleminekust kui arenguprotsessi tulemusest, vaid kui arenguprotsessi mõjutajast.

Välisriiki lapsendatud lapse ökoloogiline üleminek ühest riigist teise toob endaga kaasa kultuuri- ja keelevahetuse, asutusest perekonda elama asumise ning mitmeid teisi muudatusi. Lapse arengut mõjutab tema kohanemine kõikide nende muutustega. (Palacios 2009)

Ökoloogilised üleminekid on lapse arengus olulised, sellise ülemineku ajal on laps kergelt haavatav, mistõttu peavad need lapse jaoks olema võimalikult sujuvad, siis on

need arengut soodustavad (Klefbeck, Ogden 2001). Lapsendamise kontekstis muudab ülemineku sujuvamaks lapse ettevalmistamine eesootavaks (Palacios 2009). Ülemineku protsessi mõjutavad protsessiga seotud isikud, protsessi kulg ning lapse enda emotsioonid (Klefbeck, Ogden 2001).

Bronfenbrenneri (1979) süsteemiteooria järgi mõjutavad last ja tema arengut nii enne lapsendamist, lapsendamisprotsessi ajal kui ka pärast lapsendamist kõikides süsteemides toimuvad otsused. Selle käsitluse järgi lähtutakse last ümbritsevas mikro- ja mesosüsteemis otsuste tegemises konkreetse lapse heaolust. Samuti toimuvad otsused last ümbritsevas eksosüsteemis temast lähtuvalt. Makrosüsteem esindab siin poliitilisel tasandil vastu võetud otsuseid, mis mõjutavad mitte ainult ühe lapse heaolu, vaid lapsi üldiselt. Kronosüsteemi kaudu saab jälgida rahvusvahelise lapsendamise protsessi muutusi sõltuvalt ajast.

1.2 Rahvusvaheline lapsendamine maailmas

Rahvusvahelise lapsendamise alguseks saab pidada Teist maailmasõda, kui inimsusevastase käitumise vastuliikumisenä alustati üle terve Euroopa laste päästmisi. Lapsi saadeti ühtedest riikidest teistesse, leides neile kasu- ja adoptiivperesid. (Briggs & Marre 2009)

Aasta pärast Teise maailmasõja algust oli Koreas juba 100 000 orbu, nende arv suurenes kiirelt ja aastaks 1954 oli neid 2 miljonit, suure osa nendest adopteerisid Ameerika sõjaväelased (McGinnis 2007: 161).

Üldiselt peeti pärast sõda rahvusvahelist lapsendamist põhiliselt humanitaarabiks, ameeriklaste põhilisteks motiivideks olid religioossed põhjused või soov lapsi „päästa“. (King 2009)

1960ndatel ja 1970ndatel muutus maailmas rahvusvahelise lapsendamise sotsiaalne kontseptsioon oluliselt keerulisemaks ning esile kerkis lapsendamine lähtuvalt vanemate, mitte laste vajadustest. Sellel ajajärgul oli karjääri esiletõstmine pereelust tähtsamal kohal ning selle taustal tõusis probleemiks naiste viljatus. Viljatus oli lapsendamise põhjusteks eelnevalt lapsendajate seas, kuid rahvusvahelisse konteksti laienes see siis, kui siseriiklikult jäi erinevatel põhjustel vähemaks lapsendamiseks

sobilikke vastündinuid. Seetõttu hakkasid lapsendada soovivad vanemad pöörduma teiste riikide poole sooviga sealt lapsi lapsendada. (King 2009)

Üldiselt leitakse, et rahvusvaheline lapsendamine toimub arengumaadest jõukamatesse tööstusriikidesse (Selman 2009). Põhiliseks põhjuseks peetakse nende riikide, kust lapsi rohkearvuliselt välismaale lapsendatakse, ekstreemset vaesust, rasestumisvastaste vahendite puudust ning ühiskonna negatiivset suhtumist väljaspool abielu sündivatest lastesse (Masson 2001). Eesti puhul ei saa leida seost eelnevalt välja toodud põhjustega, kuid Eestist lapsendatakse välisriiki väga väike arv lapsi. Seega on Eesti koos mõningate teiste riikidega erand.

Ida-Euroopa riikides on lapsendamiste põhjusteks toodud peale kommunistliku režiimi lagunemist asenduskodude viletsad seisukorrad. Sealne puudulik hoolekandesüsteem ei ole suutlik oma institutsioonide eest piisavalt vastutama ning lastele parimat pakkuma, seega näevad nad rahvusvahelist lapsendamist kui lahendust. (Masson 2001)

Ajalooliselt on Lõuna-Koreal kõige pikaajalisem kogemus laste teise riiki lapsendamise programmiga, aastatega on sealt lapsi kokku välja saadetud rohkem kui üheski teisest riigist. (McGinnis 2007:161)

Viimastel aastakümnetel on põhilisteks riikideks, kes teistest riikidest lapsi lapsendavad, USA, Hispaania, Prantsusmaa, Itaalia ja Kanada. Aastate lõikes muutuvad väga kiirelt rahvusvaheliste lapsendamiste suundumused nii lapsi välisriiki lapsendavate riikide suhtes kui ka lapsi vastuvõtivate riikide suhtes. Kui näiteks 1998. aastal oli USA järel juhtival positsioonil lapsendamises Prantsusmaa, siis 2001. aastal oli selleks Hispaania, mõned aastad hiljem Itaalia. Lapsi väljasaatvates riikides on pidevad muutused, kohati domineerisid pikalt Hiina ja Venemaa, lühikesed kõrghetked olid Vietnamil ja Rumeenial. Lisaks on tekkinud lapsi väljasaatvatel ja lapsi sissevõtvatel riikidel n-ö oma partnerriigid, kelle kaudu vahendatakse enamikke lapsi. Näiteks saatis aastal 2004 Hiina peaaegu pooled lapsendatavatest lastest Hispaaniasse. (Selman 2009, Selman 2012)

Alates 2005. aastast on rahvusvaheliste lapsendamiste arv üle terve maailma hakanud vähenema (v.a Itaalia ja Prantsusmaa), mille põhjusteks võivad olla poliitilised muutused, vaesemate riikide elatustaseme tõus, langev sündimus ning lapsendamist seadustavate reeglite karmistamine. Samuti on aastast 2007 nii Hiinast kui ka

Venemaalt hakatud lapsi kordades vähem lapsendamata, mis omakorda on kaasa toonud rahvusvaheliste lapsendamiste arvu kasvu Ukrainast ja Guatemalast. (Puhm i.a)

Laste heaolu kaitsmise eesmärgil on rahvusvahelise lapsendamise protsessis viimastel aastatel maailma eri riikides toimunud nii rahvusvahelise lapsendamise reeglite karmistamist kui ka lõpetamist. Muudatusi on tehtud nii ühe konkreetse vastuvõtva riigi osas kui ka on lapse päritoluriigid teinud poliitilisi muudatusi, arvestades tervet rahvusvahelist lapsendamise poliitikat.

Näiteks lõpetas Rumeenia 200. aastal laste lapsendamisprotsessid teistesse riikidesse, võttes hiljem vastu uue adopteerimist reguleeriva seaduse, mille alusel saavad Rumeeniast lapsi lapsendada välisriiki ainult kuni neljanda põlvkonna sugulased ja Rumeenia kodanikud, seda põhjendatakse orbude kaitsmisega ning lastekaubanduse vastu võitlemisega. (Selman 2009; Romania Bans Foreign... 2004; Sullivan 2013)

Hiina on muutnud märkimisväärselt oma lapsendamispoliitikat ning karmistanud nõudeid lapsendajatele, põhjendades seda vajadusega kaitsta lapsendatavate laste parimaid huve.

Ameerika Ühendriikidesse on U.S.State Departmenti andmetel laste lapsendamisest loobunud Guatemala, Kasahstan, Kõrgõstan, Rwanda ja Venemaa, viimasena lisandus Gaana. Lisaks on lõpetanud Nepal ning Lõuna-Korea plaanib lõpetada. (Voigt & Brown 2013)

1.3 Eesti ja Ameerika Ühendriigid – rahvusvahelises lapsendamises osalejad

Eestist lapsendatakse lapsi välisriikidesse alates 1990ndatest aastatest ning Eesti Vabariik on lapsi loovutav riik, see tähendab, et üldjuhul toimub rahvusvaheline lapsendamine Eestist välisriiki lapsendades. Eestil on erinevatel aegadel olnud lapsendamist käsitlevad otselepingud kolme välisriigiga, nendeks riikideks on Soome, Rootsi ja Ameerika Ühendriigid. Teistesse riikidesse lapsendatakse lapsi ainult erandkorras, kui lapsendajal on Eesti taust või on ta lapsele sugulane. Keskmiselt lapsendatakse aastas välisriiki paarkümmend last. (Rüüs 2013)

Tabel 1. Välisriigi kodanike poolt lapsendatud lapsed ja Eesti-sisesed lapsendamised

Aasta	Välisriigi kodanike poolt Eestist lapsendatud lapsed	S.h USAsse Eestist lapsendatud lapsed	Eesti-siseselt uude perekonda lapsendatud lapsed
2002	33	6	46
2003	15	5	52
2004	28	8	74
2005	16	8	49
2006	20	0	57
2007	31	21	54
2008	28	11	49
2009	24	7	37
2010	28	16	45
2011	15	6	51
2012	13	3	45
2013	9	0	andmed puuduvad

Allikas: Sotsiaalministeerium

Eelnevalt tõin välja, et alates 2005. aastast on rahvusvaheliste lapsendamiste arv üle terve maailma hakanud vähenema.

Vaadates Eestist välisriiki lapsendamise statistikat, siis sellist stabiilset arvulist langust alates aastast 2005 ei ole näha (Tabel 1), nagu kirjeldatakse üleüldise rahvusvahelise lapsendamise osas. On näha, et Ameerika Ühendriikidesse lapsendamine langes aastal 2006 ning järgmisel aastal tõusis jällegi hüppeliselt. Selliste muutuste taga võib-olla põhjus, et adopteerimisprotsessid on väga pikaajalised ning näiteks on võimalik, et 2006. aastaks olid varem alanud protsessid just lõppenud, mõned võib-olla alles kestsid ja need kanti edasi järgmise aasta statistikasse.

Neid 2005. aasta ülemaailmaste lapsendamiste arvulisi muutumisi on näha Ameerika Ühendriikide statistikas, kus aastal 2005 lapsendati riiki 22 734 last, mis oli viimaste aastate kõrghetk. Sellest ajast alates on lapsendamiste arv kiirelt kahanenud ning aastal 2012 lapsendati võõrriikidest 8668 last. (US.Department of State i.a)

Eestist välisriiki lapsendatud laste arv on pidevalt vähenenud alates 2010. aastast. Aastal 2014 lapsendati rahvusvaheliselt üheksa last, kuid veel 2010. aastal lapsendati välisriiki 28 last. Võimalik, et sellise muutuse põhjused on seotud uue Perekonnaseaduse (2010)

vastuvõtmisega, mille kaudu muutus lapsendamise korraldus. Kui vaadata nende numbrite kõrval Eesti-siseselt uude perekonda lapsendamiste arvusid, siis neis on näha püsivat stabiilsust (Tabel 1).

Ameerika Ühendriikidesse on kokku aastatest 1948–2010 lapsendatud võõrriikidest 480 000 last, mis on märkimisväärne arv lapsi (Selman 2009). Kättesaadava statistika põhjal on näha, et aastatel 1999–2012 on Ameerikasse adopteeritud Eestist 106 last. Neist kõige rohkem lapsi vanuses 5–12 ja kõige vähem kuni aastavanuseid lapsi (Tabel 2). (Statistics i.a) Eesti Sotsiaalministeeriumi andmete ning Ameerika Ühendriikide poolt väljastatavate andmete vahel on teatav erinevus 2011. aastal lapsendatud laste arvu osas, miks see nii on, ei ole ametlikult teada.

Tabel 2. Ameerika Ühendriikidesse Eestist lapsendatud laste arv aastate lõikes ning keskmine vanus

Aasta	Eestist lapsendatud laste arv	Keskmine vanuse vahemik
1999	3	vanuses 1–12.a
2000	5	enamik vanuses 5–12.a
2001	9	enamik vanuses 5–12.a
2002	6	vanuses 0–12.a
2003	5	üle poolte vanuses 5–12.a
2004	8	enamik vanuses 5–17.a
2005	8	enamik vanuses 5–17.a
2006		lapsendamisi polnud
2007	21	üle poolte vanuses 5–12.a
2008	11	üle poolte vanuses 5–12.a
2009	7	üle poolte vanuses 5–12.a
2010	16	enamik vanuses 5–12.a
2011	4 (Eesti SM-i andmetel 6)	vanuses 3–12.a
2012	3	vanuses 5–12.a
2013		lapsendamisi polnud

Koostatud: US Department of State, Rahvusvahelise lapsendamise statistika andmetel

Ameerika üldiste statistiliste arvude kõrval ei ole Eestist lapsendatud laste arv märkimisväärne ning alates 2010. aastast on see vähenenud. Siin võib jälle leida seost uue Perekonnaseaduse jõustumisest (2010), mille raames on Eestist välisriiki lapsendamise kord mõnevõrra muutunud ning seetõttu riigist välja lapsendamised vähenenud. Lisaks fakt, et Sotsiaalministeeriumi andmetel lõppes 2013. aasta talvel Eesti ja USA vaheline partnerleping, mida ei ole siiani Ameerika Ühendriikide poolt pikendatud. Sotsiaalministeeriumi sõnul võib põhjuseks olla asjaolu, et USA agentuurid eelistavad koostööd teha riikidega, kus on võimalik tegeleda enam kui 10 juhtumiga aastas ning Eestil ei ole seda töömahtu võimalik tagada. Pärast rahvusvahelise regulatsiooni väljatöötamist soovib Sotsiaalministeerium alustada Ameerika Ühendriikide lapsendamisagentuuridega läbirääkimisi laste USA-sse lapsendamise jätkamiseks. (Sotsiaalministeerium 2014)

1.4 Rahvusvahelist lapsendamist reguleeriv seadusandlus

Riikidevahelist lapsendamist ja selles laste huvide kaitsmist reguleerivad ÜRO peassaamblee poolt 1989. aastal vastuvõetud (LÕK) ja 1993. aastal Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsil allkirjastatud riikidevahelise laste kaitseks tehtava koostöö konventsioon.

LÕKi üks peamistest põhimõtetest on seada last puudutavates otsustes alati esikohale lapse huvid. Lapsesõbraliku ühiskonna kindlustamiseks peavad seadusandja, valitsus, ettevõtjad, ühingud ja ühiskonnaliikmed hindama otsuste ning tegevuste mõju lastele. Otsuseid vastu võttes ja tegevusi planeerides tuleb alati arvestada lapse huvidega. Seda nii lapsi otseselt (üksikjuhtumite lahendamine) või kaudselt (riiklikud programmid) puudutavates ettevõtmistes. (Holmberg, Himes 2005)

ÜRO lapse õiguste konventsiooni eesmärk on aidata kaasa, et igale lapsele oleks tagatud võimalus igakülgseks arenguks ja healuks (Holmberg, Himes 2005), s.h rahvusvahelises lapsendamises, mida sätestab artikkel nr 21 ja mille kaudu määratakse osalusriikidele, et

- lapsendamine on lubatud ainult vastavalt pädevate ametivõimude kaudu, kes tagavad lapsendamise lubavuse seaduslikkuse;

- välisriiki lapsendamine võib olla alternatiiviks, kui päritoluriik ei suuda tagada lapsele talle sobilikku asendushooldust;
- teise riiki lapsendatava lapse suhtes kohaldatakse samasuguseid kaitseabinõusid ja norme nagu omal maal lapsendamise korral;
- tarvitusele tuleb võtta kõik vastavad abinõud kindlustamiseks teise riiki lapsendamise korral, et asjasse puutuvad isikud ei saaks sobimatut materiaalist kasu (RT II 1996, 16, 56).

Eesti Vabariik ühines lapse õiguste konventsiooniga 1991. aasta 26. septembril (RT II 1996, 16, 56).

Ühinenud Rahvaste Organisatsioonis olevast 194 riigist on kõik peale kolme LÕKile alla kirjutanud, selle kinnitanud, vastu võtnud ja nõustunud kinni pidada laste õigustest, s.h laste heaolust lähtuvalt riikidevahelisest lapsendamisest. Üks nendest kolmest, kes seda teinud ei ole, on Ameerika Ühendriigid, kes on LÕKile alla kirjutanud, kuid ei ole seda kinnitanud, nende seadusandlus ei ole vastavuses LÕKi sätetega (Convention on the...2005).

Rahvusvaheline lapsendamine on ajaloo vältel tekitanud palju eetilisi probleeme, mis on olnud väljakutseteks lapsendamisprotsessi seadustamisel. Palju on olnud juhtumeid laiaulatuslikest organiseeritud lapseröövidest ja -vahetamistest ning laste müümisest prostitutsiooni eesmärgil. Riikide valitsused ei ole suutnud enda regulatsioonidega piisavalt vastavaid tegevusi riikidevahelise lapsendamise varjus piirata ning see on aastate jooksul aina suurendanud ebaseaduslikku lasteäri. Haagi konventsiooni koostamine, riikidevahelise leppe allkirjastamine rahvusvahelise lapsendamise seadustamiseks ja riikide ühinemine selle konventsiooniga sai rahvusvahelises lapsendamises murdepunktiks. (Davies 2000:171)

Aastal 1993 allkirjastati Haagi Rahvusvahelise Eraõiguse Konverentsil rahvusvahelisel lapsendamisel riikide vahel laste kaitseks tehtava koostöö konventsioon, millega on tänaseks päevaks liitunud 84 riiki. Eesti Vabariik liitus Eesti Haagi konventsiooniga 01.06.2002. Ameerika Ühendriigid kirjutasid Haagi konventsioonile alla 1994. aastal, kuid selle sätted hakkasid kehtima alles 1.04.2008 (Hague Transition Cases 2014).

Haagi konventsiooniga on sätestatud nii lapsendatava lapse kui ka lapsendaja pere huvid, samuti nii lapse päritoluriigi kui ka lapsendaja elukohariigi huvid.

Haagi konventsioonil on kolm põhieesmärki:

- 1) kindlustada, et rahvusvaheline lapsendamine toimuks lapse heaolu arvestades, austades rahvusvahelise seaduse poolt tunnustatud lapse põhiõigusi;
- 2) ennetada laste müümist, röövimist ja inimkaubandust;
- 3) kindlustada adopteerimise tunnustamist riikides, mis ratifitseerivad konventsiooni sätteid.

Konventsiooni järgi on lapse parimais huvides eelkõige kasvada oma pere või laiendatud pere juures. Kui see ei ole võimalik, siis tuleks lapsele leida oma päritoluriigis sobilik hooldus- või adoptiivpererkond. Kui kõik riigisisised variandid on kaalutud ning ei leita lapse heaolule vastavaid lahendusi, võib lapsele hakata uut perekonda otsima rahvusvahelise adopteerimise kaudu. (RT 2001, II, 31, 157)

Kuigi rahvusvahelise lapsendamise raames laste kaitsmisel on tehtud edusamme, on siiski probleeme: mitmed riigid ei ole Haagi konventsiooniga liitunud ning paljud, kes on, ei ole suutelised kõiki lapsi kaitsevaid punkte täitma (Davies 2000:171).

Ameerika Ühendriigid on üks nendest riikidest, kes Rotabi & Gibbonsi (2012) analüüsi põhjal ei suuda Haagi konventsiooni punkte laste kaitsmiseks täita, sest

- USAs puuduvad täpsed juhendid lapsendamisagentuuridele ja nende töötajatele makstavate palkade ja kompensatsioonide suhtes, mis ei taga lapsendamisprotsesside läbipaistvust;
- lapsendamisagentuurid ei suuda kontrollida isikuid, kes teistes riikides nende heaks töötavad ja lapsendamisprotsessi abistavad: kas nad juhivad lapse parimatest huvidest või hoopis oma isiklikest huvidest ning sellel läbi laste heaolu ohtu pannes;
- kohustuslikud lapsendamiseelsed koolitused, mida agentuurid peavad lapsendajatele pakkuma, ei põhine tõenditel ega tulemustel. Agentuuride poolt antavad koolitused peavad sisaldama endas üldisi lapsendamise valdkondasid, kuid ei ole nõutud, et nende kvaliteet vastaks mõõdetavatele tulemustele oskuste või teadmiste arengus;
- lapsendamisagentuuride kaebuse süsteem on ebapiisav ja alarahastatud. Seega ei saa kindel olla, et tõsisemaid kaebusi agentuuride ebasobiva tegevuse kohta tõsiselt uuritakse. Rotabi & Gibbons (2012)

Selles analüüsis väljatoodud punktid on need, mis otseselt mõjutavad Eestist lapsendatud laste heaolu tagamist Ameerika Ühendriikides. Kuigi Ameerika Ühendriigid on Haagi konventsioonile alla kirjutanud, ei suudeta Rotabi & Gibboni (2012) analüüsi põhjal tegelikkuses tagada riiki lapsendatavate laste õiguste täitmist ja heaolu kaitsmist.

1.5 Eesti lapsendamist reguleeriv seadusandlus

Eesti ei ole ainult alla kirjutanud ja täitmisele vastu võtnud nii LÕKi kui ka Haagi konventsiooni, vaid on oma seadusandluse nendega vastavusse viinud. Seadustest (Eesti Vabariigi Lastekaitseseadus, Sotsiaalhoolekandeseadus ja Perekonnaseadus) lähtuvalt on lapse lapsendamise otsuse tegemisel vaja lähtuda lapse parimatest huvidest.

Lapsendamine on juriidiline toiming, mille tagajärjel tekivad lapsendaja ja lapsendatu vahel vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, seega lapsendamine on otsus kogu eluks. Eestis on võimalik mitmesugune lapsendamine: lapsendamine peresiseselt, lapsendamine uude perekonda ning lapsendamine välisriiki. (Kivirüüt 2011)

Perekonnaseaduse (2010) järgi on lapsendamine lubatud, kui see on lapse huvides ning on alust arvata, et lapsendaja ja lapse vahel tekib lapse ning vanema suhe. Selle seaduse järgi on lapsendamine muutunud veelgi rohkem lapse huvisid arvestavamaks, seal on välja toodud, et lapsendatavat valides tuleb arvestada lapsendajate isiksuseomadusi, suhteid lapsendatavaga, varalist seisundit, võimet täita lapsendamissuhtest tulenevaid kohustusi. (Riisalo 2011: 31)

Lisaks tuleb vajadusel arvestada lapse bioloogiliste vanemate eeldatavat taht. Lapsele pere leidmisel võetakse arvesse lapse üleskasvatamise järjepidevust, lapse rahvuslikku, usulist, kultuurilist ja keelelist päritolu. Neid õigusi võetakse arvesse lapsele uue perekonna otsimisel, kuid kui sobivat perekonda lapsele ei leita, siis eelistatakse asenduskodule perekonda, kes pakub lapsele turvatunnet ja kodu, kuid kus ei säili lapse rahvuslik, usuline, kultuuriline ja keeleline päritolu. (ibid)

Seega, neid punkte peaks võetama arvesse enne lapse lapsendamist välisriiki, kuid oluline on seaduse ees siiski lapse õigus perekonnale ja sellest lähtutakse. Õdede-vendade lahutamisest tuleb seaduse järgi hoiduda ning välisriiki lapsendamise juures üldjuhul seda tehakse.

Veel üheks suureks erinevuseks eelnevalt kehtinud ja praeguse Perekonnaseaduse juures on punkt, mille alusel enne 2010. aastal jõustunud uut Perekonnaseadust ei olnud kohustuslik lapse ja lapsendaja eelnev kohtumine (Riisalo 2010). Seega tol ajal võis välisriigi kodanik täiesti seaduslikult lapsendada lapse, keda ta ei olnud kordagi näinud ning laps ei olnud oma tulevaste vanematega kohtunud, isegi kui seaduse järgi pidi vähemalt seitsmeaastane laps andma lapsendamiseks oma nõusoleku.

Perekonnaseadus (2010) määratleb, et Eestist võib lapse teise riiki lapsendada ainult sellisel juhul, kui lapse eest ei ole võimalik Eesti-siseselt vajalikul määral hoolitseda. Sotsiaalministeeriumi täpsustuse kohaselt saab lapse välisriiki lapsendamine toimuda ainult siis, kui lapsele on eelnevalt Eestist piisavalt kaua ja põhjalikult peret otsitud ning see on jäänud tulemuseta. Lisaks eelnevale peab asenduskoju olema lapse eeskostja hinnangul lapsele ebasobivaks kasvukeskkonnaks. (Rüüs 2013)

Tavaliselt on nendeks lasteks, kelle Eestist peresid ei leita, erivajadusega lapsed, teismeikka jõudnud lapsed või suuremad õdede-vendade kooslused, keda ei soovita lahutada (Kivirüüt 2011).

Lapsed, kes on lapsendamiseks vabad ning kellele Eestist perekondasid ei leita, nende andmed edastab maavalitsus Sotsiaalministeeriumile, kes omakorda annab need andmed edasi Eestiga lapsendamissuhtes olevate riikide lapsendamisagentuuridele. (Puhm i.a)

Lapsendamissooviga võõrriigi kodanik või lapsendamisagentuur saadab Sotsiaalministeeriumile vastava sooviavalduse, mis peab olema kinnitatud tema pärituoluriigi valitsuse poolt ning kui lapsendajad vastavad Eesti seaduslikele nõuetele, siis läheb taotlus Sotsiaalministeeriumi juurde moodustatud spetsiaalsele rahvusvahelise lapsendamise komisjonile heakskiitmisele. (Puhm i.a; Riisalo 2011)

Eelnevalt kehtinud Perekonnaseaduse (1994) alusel otsustas lapse välisriiki või välisriigist Eestisse lapsendamise üle aotsiaalminister ainuisikuliselt ning kõik rahvusvahelise lapsendamisega seotud otsused ja kogu vastutus olid ühe sotsiaalministeeriumi spetsialisti kanda. Praegu kehtiva seadusandluse alusel otsustab lapsendamise üle Sotsiaalministeeriumi juurde moodustatud komisjon (Vabariigi Valitsuse 17. juuni 2010 määrus nr 75). Komisjoni kuulub sotsiaalministeeriumi, maavalitsuse ning kohaliku omavalitsuse esindaja.

Nii Perekonnaseadus, Haagi konventsioon ning ÜRO lapse õiguste konventsioon täidavad ühist eesmärki rahvusvahelise lapsendamise seadustamisel, selleks on lapse heaolu tagamine ning otsuste vastuvõtmine lapse parimatest huvidest lähtuvalt.

Kuid Eesti seadustes ei ole konkreetselt välja toodud, mida „lapse parim huvi“ tähendab ning kes peavad lapse parimast huvidest lähtumise põhimõtet rakendama (Espenberg, Lees, Valma, jt 2013). Selle taustal on raske järeldada, kas lapse lapsendamisel välisriiki on lähtunud tema heaolust ja parimatest huvidest või mitte.

1.6 Lapsendamise protsess Ameerika Ühendriikide kodanikele

Haagi konventsiooni 6. artikkel sätestab, et igas lapsendamist vahendavas riigis peab selle tegevuse organiseerimiseks olema konkreetne keskasutus, Eestis on selleks keskasutuseks Sotsiaalministeerium, Ameerika Ühendriikide keskasutus on The U.S. Department of State. USA keskasutuse poolt on Eesti Sotsiaalministeeriumile adopteerimisprotsessi vahendajaks määratud lapsendamisagentuur Adoption Hope International. (Sotsiaalministeerium 2014)

Agentuuri kodulehe vahendusel antakse potentsiaalsetele vanematele teada, et Eesti lapsendamisprotsess kestab keskmiselt pool aastat kuni aasta, lapsendajatele ei ole määratud kohustuslikku Eestis viibimise pikkust ning lapse lapsendamiseks võib sõita Eestisse ainult üks lapsendaja (Adoption Hope...).

Eestist lapsendamise protsessi alustamiseks peab Ameerika Ühendriikide kodanik esmalt olema kinnitatud sobilikuks rahvusvahelise lapsendaja kandidaadiks Ühendriikide valitsuse poolt, selleks volitatud agentuuriks, kes sellise kinnituse annab,

on Department of Homeland Security, U.S. Citizenship and Immigration Services (USCIS i.a). Võõrriigist last lapsendada sooviv isik peab olema USA kodanik; kui ta on vallaline, siis vähemalt 25 aastat vana; abielus lapsendaja peab lapsendama koos oma abikaasaga, kes peab olema kas USA kodanik või legaalse staatusega; lapsendaja peab olema valmis läbima teatud protseduurid, mis määravad lapsendajaks saamise sobilikkust, s.h kriminaalse tausta kontrollimine, sõrmejälgede võtmine ja kodu-uuringu tegemine (*ingl k- home study*). (Who can dopt? 2013).

Edasine lapsendamisprotsess on järgmine:

- Lapsendaja võtab ühendust Adoption Home International lapsendamise agentuuriga. Agentuuri ja lapsendaja vahel sõlmitakse leping, mille alusel on agentuuri ülesandeks juhendada lapsendajaid terve protsessi vältel, s.h lapsendajaid ette valmistada, aidata vajaminevate dokumentide koostamisel ja Eesti Sotsiaalministeeriumiga suhtlemisel.
- Avaldus sisaldab endas spetsiaalset taotlust (Haagi konventsioonis I-800A), sotsiaaltöötaja koostatud põhjalikku kodu-uuringut ja taotlemistasu (sisaldab endas dokumentide vormistamist ja sõrmejälgede võtmise tasu).

Enne USA valitsuse kinnitust lapsendajate sobilikkusele ei ole lubatud edasisi protseduure sooritada, s.h lapsendamiseks teha kokkuleppeid või olla ühenduses soovitud lapse ning tema lähikondlastega.

- Pärast heakskiidu saamist saadab lapsendaja või agentuur paberid Eestisse ning Eesti Sotsiaalministeerium paneb lapsevanemad adopteerimise järjekorda sobivat last ootama. Kui laps on leitud, antakse agentuuri vahendusel sellest perele teada.
- Sobiva lapse leidmise korral tuleb lapsendajal USA valitsusele esitada uus avaldus (Haagi konventsioonis I-800) väljavalitud lapse lapsendamiseks.
- Pärast USA valitsuse heakskiitu saadab agentuur või lapsendaja oma lapsendamise taotluse dokumendid Eesti Sotsiaalministeeriumisse, kus kontrollitakse, kas potentsiaalsed lapsendajad vastavad Eesti seadustele. Seejärel alustab Eesti Sotsiaalministeerium dokumentide ettevalmistamisega. Lapsendaja tuleb Eestisse kohtusse, eelnevalt tuleb saada lapsendamissoovile kinnitus Sotsiaalministeeriumi või Sotsiaalministeeriumi juurde loodud komisjoni käest.
- Pärast kohtust lapsendamist kinnitava otsuse saamist taotlevad lapsendajad lapsele uue sünnitunnistuse ja passi. Kohtutakse Ameerika Ühendriikide Eesti esinduses vastavate

ametnikega, kes annavad viimase nõusoleku lapsendamisele ning viiakse lõpuni viisa vormistamine (muuhulgas tehakse lapsele arstlik läbivaatus).

(Eligibility to Adopt i.a; How to adopt? i.a; The Hague Convention...2006)

Ülal väljatoodud protsessi kirjeldus on üldine kirjeldus riiklikul tasandil toimuvast protsessist, osariigiti võivad olla teatud erinevused detailides.

Adoptiivvanemad, kes on saanud Eesti kohtust loa lapse lapsendamiseks, on vormistanud sünnitunnistuse, kuhu on nemad vanematena sisse kantud, saanud lapsele uute andmetega passi ning USA konsulaadist kinnituse koos viisaga, on valmis Eesti Vabariigist oma uue lapsega lahkuma.

Jõudes Ameerika Ühendriikidesse, tuleb adopteerimise protsess USA kohtusüsteemis lõpule viia ning see on jäetud täielikult adoptiivvanemate enda vastutada, kas nad seda teevad või mitte. Selle protsessi kaudu saab lapsendatud laps endale Ameerika Ühendriikide kodaniku staatuse, kui seda ei tehta, siis on laps ametnike silmis immigrant. Lapsepõlves ei pruugi laps oma immigrandi staatuse tõttu kuidagi kannatada, kuid astudes täiskasvanu ellu, tekivad sellega erinevad probleemid. (Acquiring U.S. Citizenship...i.a)

Laps, kes anti lapsendada võõrriiki lootuses, et seal ootab teda armastav perekond ning helgem tulevik, võib lõpuks olla immigrant, kes peab oma lapsendatu staatust hakkama pikkade protsessidega Ameerika valitsuse ees õigustama. Kuna tegemist on lapse tulevikuga, siis see protsess peaks olema USA valitsuse poolt paremini fikseeritud, mitte ei tohiks jätta lapsendajatele vaba voli otsustamiseks. Kui laps on lapsendatud Ameerikasse ning ta on sinna kolinud ja kasvab sealses ühiskonnas oma Ameerika perekonnas, siis ei tohi juhtuda sellist olukorda, et saades täiskasvanuks avastab lapsendatu, et tegelikult ei ole ta Ameerika kodanik.

1.7 Vajadus lapsendamisjärgse toetusüsteemi järele

Rahvusvahelises lapsendamises olevad lapsed on saanud oma elu jooksul mitmeid negatiivseid kogemusi ja traumasid oma bioloogilisest perest või asendushooldusest, mis kõik on jätnud oma jälje lapse psüühilisele ja emotsionaalsele arengule. Lisaks on enamik nendest lastest olnud oma esimesel eluaastal institutsionaalse hoole all, mis on mõjutanud tugevalt laste kiindumussuhte arenemist. (Barcons jt 2012)

Ida-Euroopast pärit laste puhul on selliseid mõjutusi leitud rohkem kui teistest riikidest pärit laste puhul – asendushoolduses olevate laste seas on leitud, et 50% nendest on madala sünnikaaluga, enneaegselt sündinud ning paljude nende arengut on juba enne sündimist mõjutanud nende ema alkoholi tarbimine. Eelnevalt välja toodud punktid raskendavad omakorda nende laste kohanemist oma adoptiivpererkondadesse, kohanemist uude kultuuri, sotsiaalsesse keskkonda ja isegi uue keele õppimist. (ibid)

Võõrriikidest lapsendatud lastel on väga keerulised taustad, mis vajavad professionaalset sekkumist paremaks kohanemiseks. On leitud, et erinevad teraapiad, nõustamised ja toetavad teenused on tõstnud laste potentsiaali kohaneda ja kiinduda. (Barcons jt 2012; Lash 2000)

Lisaks lastele vajavad lapsendajad ise toetust ja abi, neile võib piisata oma perekonnalt ja kogukonnalt saadav toetus, kuid nad võivad vajada professionaalset nõustamist oma lapsendatud lastega ja muutunud olukorraga toime tulemiseks (Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997). Lapse kasvades tekivad lapsendamisest ja kultuurilisest erinevusest tekkinud identiteediprobleemid, mistõttu esineb adoptiivvanemate igapäevases elus väljakutseid. (Gray 2012; Lash 2000). Vanemad, kes ei ole saanud piisavalt ettevalmistust tekkinud olukorraga kohanemiseks, kuid ka vanemad, kes on saanud ettevalmistust, kuid satuvad siiski stressi kohanemiskustega, vajavad igakülgset toetust raskuste ületamiseks (Adoption Support... 2012). Sagedasti võib lapsendajatel olla perekonna toimimisest koos uue lapsega ebarealsed ootused ning esimestel nädalatel, kui kõik ei toimi nende ideaali lähedaselt, võib vanematel tekkida läbikukkumise tunne, sellistel juhtudel on perel palju abi professionaalsest nõustajast (Westhues, Cohen 1990).

Lapsendamiseelne kontroll, mitmed protseduurid ning tulevaste vanemate nõustamised, mille abil lapsendajaks pürgijaid selekteeritakse, peaks ideeliselt tagama lapse päritoluriigile ja vastuvõtvale riigile kindlustunde, et lapsendajad saavad oma lapsega edukalt hakkama ning ei vaja sotsiaalsüsteemi tuge, kuid eelnevalt viidatud uurimused näitavad, et nii lapsendatud lastele kui ka adoptiivvanematele on oluline pakkuda nõustamist ja tuge pärast lapsendamise otsust.

Rahvusvaheliselt lapsendatud laps peab kohanema uue kultuuri ja keelega, lisaks asenduskodust perekonda elama asumisega. Bronfenbrenneri teooria (Palacios 2009) järgi on selline ökoloogiline üleminek lapse arengu oluliseks mõjutajaks ning olenevalt tema kohanemisest mõjub kas positiivselt või negatiivselt. Võõrriigist lapsendatud lapse sujuv kohanemine uue mikrokeskkonnaga on suhteliselt keeruline protsess ning selles vajab ta lapsendajatepoolset toetust. Esmalt tuleb lapsel kohaneda oma lähikeskkonna muutustega, kuid lisaks sellele peab laps suutma kohaneda samal ajal uuest kultuurist tulenevate mõjutustega. Lapse ja lapsendaja vahelistest suhetest sõltub arengukeskkondade ülemineku mõju lapse arengule. Sagedasti võib lapsendajatele selline vastutus olla liiga suur kanda ning olukorda omakorda pingestab asjaolu kui väliselt saadakse vähe toetust.

Ameerika Ühendriikides ei ole ühtset riigipoolselt tasustatud süsteemi, mis tagaks võõrriigist ja siseriiklikult lapsendatud lastele võrdset toetuste või teenuste põhiskohandamist. (International adoptions...i.a)

Võõrriigist lapse lapsendanud vanematele ei ole ette nähtud riiklikul tasandil lapsendamisjärgseid toetavaid teenuseid või toetusi, kuid siseriiklikul lapsendamisel on erivajadustega laste lapsendajatele spetsiaalne adopteerimisjärgne toetuste ja teenuste pakett (*ingl k Adoption Assistance Program –AAP*), mis võib sisaldada meditsiinilisi või terapeutilisi teenuseid ja/või ühekordset või igakuist rahalist hüvitist. (Adoption Subsidy i.a)

AAP toetusprogramm ei ole riigi poolt määratud välisriigist lapsendatud lastega peredele, aga seda on siiski mõningates osariikides võimalik taotleda, kui võõrriigist lapsendatav laps vastab esitatud kriteeriumitele. Seda saavad taotleda ainult erivajadustega laste lapsendajad ning ametlikud andmed, kas Eestist välja lapsendatavad lapsed on erivajadusega või mitte, avalikult puuduvad, kuid kui arvestada punkte, mille alusel lapsi võib välisriiki lapsendada (vt täpsemalt Rүүs 2013), saab eeldada, et Eestist pärit lastel on väike eeldus saada AAP toetusprogrammi, kui vastatakse teistele nõuetele.

Lisaks on võõrriigist lapsendanud vanematel osa osariikidest võimalik taotleda ühekordseid rahalisi toetusi. (International Adoptions and...i.a)

Üldjuhul võõrriigist pärit lapsendatud lapse vanemad ei saa riigi ega osariigi poolset rahalist toetust või tasustavaid teenuseid (International Adoptions and... i.a), seega leiavad vanemad oma lapsele meditsiinilist või terapeutilist abi omal käel ning üldjuhul

rahastavad seda ise. Kuna lapsendatud lapsed ja nendega kaasnevad võimalikud probleemid on spetsiifilised ja vajavad eriväljaõppega spetsialistide abi, siis ei ole teenuste kättesaadavus ja professionaalsus osariigiti ühtne ning seetõttu ei pruugi vajaminevad rehabilitatsiooniteenused olla kõigile abivajajatele kättesaadavad. (Lash 2000)

Lisaks teenustele, mis maksavad raha ning on osati peredele kättesaadamatud (Lash 2000), on olemas veel rahvusvaheliselt lapsendatud laste vanemate toetusgrupid, mis on internetipõhised või käivad koos kogukonnas, kas siis kirikute, koolide, vabaajakeskuste vms avalike asutuste juures. Üldjuhul ei ole nende toetusgruppide loojad/eestvedajad professionaalsed nõustajad, vaid need on kogemuspõhised ja nende gruppide suunitlus sõltub grupi eestvedaja huvidest. (Adoption Support...2012)

1.8 Rahvusvahelise lapsendamise varjupool

Rahvusvahelises lapsendamises on esinenud traagilisi adopteerimisjuhtumeid, mis on pärvinud ajakirjanduse tähelepanu. Vene meedia sõnul on alates 1990.–2012. aastani olnud 19 juhtumit, kus Venemaalt adopteeritud laps on Ameerika vanemate hoole all kasvades kahtlastel asjaoludel surma saanud. (Elder 2012)

Eesti meediasse on jõudnud üks juhtum, kus Eestist lapsendatud lapsed leiti Ameerika Ühendriikides nende adoptiivvanemate poolt hooletusse jäetuna (Masing 2006).

Erinevate uuringute põhjal USA lapsendajate seas eri ajahetkedel on välja toonud, et USA-s on lapsendamise katkestamise (*adoption disruption*) juhtumeid 10-25% kõikidest lapsendamisest (Welfare 2012). USA meedia sõnul on alates 2000. aastast USA föderaalseaduse järgi osariikidel kohustus dokumenteerida juhtumeid, kus rahvusvaheliselt lapsendatud lapsed on antud uutesse kodudesse. Samuti peaksid sellistest juhtumitest Ameerika valitsust teavitama lapsendamise agentuurid. (Twohe 2013) Kuid kui arvestada uuringutes selgunud tulemusi ja andmeid, et 2011 aastal katkestati USA valitsuse andmetel 9320 lapsendamise seast kõigest 6 lapsendamist (Welfare 2012), võib eeldada, et katkestamise juhtumeid ei dokumenteerita tõeselt.

Kui lapsendamise katkestamise juhtumeid saab osaliselt jälgida, siis lapsendatud lastest loobumise (*adoption dissolution*) juhtumite puhul ei ole see võimalik, kuna peale lapsendamise seaduslikustamist võivad lapse ja lapsendamisjuhtumi andmed muutuda

(Festinger 2002). Seega ei ole teada, kui palju lapsendamisi sellisel moel ebaõnnestuvad.

Rahvusvaheliselt lapsendatud lastel puudub ametlik järelvalve, seega keegi ei tea, kui palju nendest adopteerimistest ebaõnnestuvad, kui aga arvestada neid sama protsendi järgi nagu riigisiseseid adopteerimisi, siis alates 1990 lõpust on ameeriklased lapsendanud võõrriikidest 243 000 last, tänaseks päevaks on vähemalt 24 000 last oma esialgsetest vanematest ilma jäänud ning on teadmata saatusega. (Twohe 2013)

1.8.1 Lapsendatud lapsest loobumine

Lapsendamise ebaõnnestumisel on mitmeid erinevaid põhjusi ning alati ei saa kindlat põhjust välja tuua, kuid üheks põhjuseks peetakse vale- või vähese informatsiooni andmist lapsendatud lapse kohta, sellisel juhul ei ole lapsendajad piisavalt ettevalmistunud lapsega kaasnevateks emotsionaalseteks, meditsiinilisteks ja käitumuslikeks probleemideks. (Schwartz 2006).

Lisaks on leitud, et kui laps on oma bioloogilisse emasse tugevasti kiindunud, siis võivad tema adoptiivvanemad suurema tõenäosusega temast loobuda, samuti kui lapsel tekib raskusi uute vanematega kiindumussuhte loomisel (Smith & Howard 1991).

Cohen (1981) leidis oma uuringus, et lapsendatud lapsel võis oma adoptiivemaga kiindumussuhte loomiseks aega minna vähemalt 18 kuud või isegi palju rohkem, tihti saavutas laps kiindumussuhte eelnevalt mõne teise perekonnaliikme, näiteks isa või vanaemaga. Sellel põhjusel võib lapsendajast ema end sel ajal tunda läbikukkujana ning lapsendatud lapsest loobuda. (Westhues & Cohen 1990)

Lisaks on välja toodud mitmeid põhjuseid lapsendatud laste tausta kohta, mis väidetavalt tõstavad riski, et laps kogeb tulevikus adoptiivvanematepoolset hülgamist. Suuremas riskis on mitmete erivajadustega lapsed (Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997), hilisemas eas lapsendatud lapsed ning lapsed, kes on varasemalt kogenud väärkohtlemist, varasemat lapsendamise katkestamist, emotsionaalseid või psüühilisi probleeme (Westhues & Cohen 1990). Samuti on suuremas riskis seksuaalselt väärkoheldud lapsed või seksuaalselt väljakutsuvalt käituvad lapsed (Smith & Howard 1991).

Eestist välisriiki lapsendatud lapsed on enamasti erivajadustega ning vanemas eas (vt täpsemalt Kivirüüt 2011), seega saab Eestist lapsendatud lapsi pidada riskigrupis olevateks.

Lapsendatud laste kasvatamisel ei tea raskustesse sattunud vanemad alati, kuhu abi saamiseks pöörduda ning kui leiavad koha, kust abi saada, siis võib takistuseks olla selle teenuse kõrge hind (Festinger 2002).

Kui vanematel on rahalisi võimalusi, võivad nad enne lapsest loobumist proovida oma lapsele pakkuda erinevaid meditsiinilisi ja terapeutilisi teenuseid, mis tekkinud rasket olukorda leevendaks. Samuti on olemas spetsiaalsed hoolekandeesutused, kuhu võib lapse kuudeks või isegi aastateks saata. See kõik maksab kümneid kuni sadu tuhandeid dollareid. Kuna sagedasti on pered suurte lapsendamiskulude tõttu oma viimased säästud ära kulutanud või isegi laene võtnud, siis igasugused suured lisakulutused on nende jaoks majanduslikult väga rasked. (Adoption Disruption...2012; Ashe 2003; Schwartz 2006)

Ametlik lapsest loobumise protsess on keeruline ja kulukas ning võib kaasa tuua uurimise laste väärkohtlemise osas. Lisandub veel hirm, et adopteeritud lastest loobumine tähendab ebaõnnestumist ning toob kaasa tagajärje, et tulevikus enam adopteerida ei saa, seetõttu hakkab osa lapsevanemaid otsima oma lastele uusi kodusid ebaseaduslikul teel. (Ashe 2003; Schwartz 2006)

Kuna Eestist välisriiki lapsendatavad lapsed on eelnevalt välja toodud tegurite tõttu suuremas riskis (vt täpsemalt Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997 ja Westhues & Cohen 1990) kogemaks lapsendamise katkestamist, siis võib oletada, et kõikidel Eestist välisriiki lapsendatud lastel ei ole oma adoptiivpere juures oodatud helget tulevikku. Vähemalt üks juhtum USAs toimunud Eesti laste väärkohtlemises on Eesti meediasse jõudnud (Masing 2006), selle põhjal võib oletada, et USAs võib esineda lastest loobumise juhtumeid.

1.8.2. Ebaseaduslik lapsendatud laste ümberlapsendamine

Adoptiivanemad otsivad adopteeritud lastele uusi vanemaid põhiliselt internetikesksete lapsendajate kogukondade kaudu. Nende toetusgruppide üheks väljundiks on eelnevalt adopteeritud lastele uute perede leidmine, kas see lõppkokkuvõttes vormistatakse seaduslikult või mitte, sõltub gruppidest ja inimestest, kes selles osalevad.

Rahvusvaheline uudisteagentuur Reuters viis aastatel 2007–2012 läbi internetipõhiste toetusgruppide uuringu, mis keskendus ühele konkreetsele Yahoo suhtlusgrupile, mille nimeks oli Adopting-from-Disruption ning kus Ameerika Ühendriikides elavad vanemad otsisid oma adopteeritud lastele uusi vanemaid. Lisaks sellele foorumile leiti kokku kaheksa erinevat veebilehekülge, kus toimus lisaks omavahelisele nõu andmisele adopteeritud laste ebaseaduslik vahendamine. (Twohey 2013) Vähemalt 70% nendest lastest olid rahvusvaheliselt lapsendatud (Mcneill, Respaut, Twohey 2013; Twohey 2013).

Ametlikke andmeid, mis kajastaksid sellist ebaseaduslikku laste vahendamist, ei ole Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt esitatud, samuti ei ole teaduspõhiseid uuringuid koostatud ning kuni vastav uurimuse (Twohey 2013) raporti avaldamisele ei tunnistanud Ameerikas avalikult selle probleemi olemasolu. Ameerika Ühendriigid on alla kirjutanud Haagi konventsiooni leppele, mille üheks põhieesmärgiks on just takistada rahvusvahelise lapsendamise raames toimuvaid laste vahendamisi. Rotabi & Gibbons (2012) järelدusel ei suuda USA paljudest Haagi konventsiooni punktidest kinni pidada ja tagada laste õiguste kaitset, samale järelدusele jõudsid Reutersi uurijad.

Nad leidsid, et sellised lapsendatud laste vahendamised toimusid täiesti ebaseaduslikult. Lastest huvitatud isikutele ei tehtud taustakontrolli, nad ei olnud sotsiaaltöötajate jaoks nimetatud lapsendajateks sobilikeks, nende kodusid ei oldud kontrollitud, nende kriminaaltaustast ei teadnud last pakkuvad vanemad midagi. (Twohey 2013)

Ühtegi ametnikku sellisest lapse vahetusest ei teavitatud ning lapse üleandmine toimus kohe pärast mõne kirja vahetust lapse seadusliku esindaja ja lapsest huvitatud isiku vahel. Selliste üleandmistega käigus vormistati notariaalselt kinnitatud volitus (*inglise keeles power of attorney*), mille alusel antakse oma lapse kasvatamise õigused üle teistele isikutele, volituse alusel on uutel vanematel notariaalsed õigused lapse üle, mille abil

nad saavad lapse uude kooli panna, samuti hakkavad valitsuselt lapsetoetust saama. Selle dokumendi koostamiseks ei ole vaja kaasata lapsendamisagentuure, juriste või lastekaitsetöötajaid ning see on saanud võimaluseks vanematele, kes soovivad oma lastest ebaseaduslikul teel vabaneda ning ilma suurema tähelepanuta ja ametnike kaasamata oma lastele uusi vanemaid leida. Teiselt poolt on see suurepäraseks vahendiks pedofiilidele, laste kupeldajatele ja teistele kuritegelike motiividega isikutele laste enda juurde elama saamiseks ja ärakasutamiseks. (Twohey 2013; Twohey & Goelman 2013)

ÜRO laste õiguste konventsioon ning Haagi konventsioon rõhutavad, et lapse lapsendamine peab ja tohib olla üksnes lapse parimaid huvisid arvestav ning lapse heaolu esiletõstev. Reutersi poolt kirjeldatud juhtudel ei ole laste õigusi mitte ainult eiratud, vaid sellises vahendamise protsessis olevate laste elu ja tervis on otseselt ohtu pandud. Laste elukohariik ei ole selle takistamiseks ühtegi sammu ette võtnud ning laste päritoluriigid ei pruugi toimuvast teadlikud olla.

Tänu Reutersi uurijate poolt läbiviidud uuringule on rahvusvaheliselt lapsendatud laste heaolu nimel hakatud vastu võtma muudatusi. Föderaalsel tasandil on hakatud otsima olukorra ennetamiseks lahendusi ning samuti on USA osariigid otsustanud hakata lapsendatud laste ebaseaduslikku lapsendamist seadusega keelama, 2014. aasta aprilli seisuga on üks osariik selle sammu ette võtnud. (Examiner 2014)

Kuigi sellise kuritegevusliku tegevuse keelustamine on võetud eesmärgiks, siis see ei pruugi tähendada, et olukorda suudetakse adopteeritud laste jaoks lahendada. Võimatu on adoptiivvanemate karistamine olukorras, kus lapsendatud lapsed ja nende edasine elukäik ei ole jälgitud nende päritolu riigi ega Ameerika valitsuse poolt. Ametnikud ei pruugi teada, et lapsendatud laps enam oma adopteeritud vanemate juures ei ela. (ibid, Twohey 2013) Värske andmete põhjal toimuvad siiani internetikeskkondades laste vahendamised (Examiner 2013) ning ainult karistamisega sellest probleemist ei vabaneta. Lisaks karistamisele peaks ennetavaid meetodeid kasutama.

1.9 Varasemad uurimused

Rahvusvahelisi lapsendamisi on erinevates riikides uuritud mitmeti. Põhilisemateks suundadeks on kliinilised uuringud, kus on uuritud adopteeritud laste kiindumussuhteid ja kiindumussuhete häireid, käitumishäireid, traumaga toime tulemist, hakkamasaamist koolis ja kodus.

Varasemad uuringud on leidnud, et andes adopteeritud lapsele pärast lapsendamisprotsessi mõistlikult aega kohaneda, saavad lapsed üle mitmetest füüsilistest terviseprobleemidest, samuti on positiivsed õppimise ja keelelise arengu tulemused (vanematel lastel võib olla veidi raskusi keelelisel tasandil). Käitumuslikul ja emotsionaalsel kohanemisel on uuringutulemused ühtsed: rahvusvaheliselt lapsendatud lapsed saavad hästi hakkama. Nende areng on võrdne või ainult veidikene madalam kui siseriiklikult lapsendatud lastel. Enamik uuringuid kinnitab, et lapsendamine aitab lastel üle saada psüühilistest ja füüsilistest arengu mahajäämustest. (Davies 2000: 172)

Lisaks on uuritud rahvusvaheliselt lapsendatud laste kohanemist ning kohanemisega seotud faktoreid ning otsitud vastuseid, mis soodustab edukamat lapsendamist ning mis võib põhjustada lapsendamiste ebaõnnestumisi. Paljud uurimused toovad välja, et last mõjutavad kohanemisel tema vanus, erivajadused ning lapsendamiseelne minevik: kui pikalt on oldud asenduskodus või erinevates kasuperedes ning milliseid füüsilisi või emotsionaalseid traumasid on kogetud. (Coakley & Berrick 2007; Levy-Shiff, Zoran, Shulman 1997)

Eestis on rahvusvahelisest lapsendamisest tehtud mõned üksikud üliõpilasuuringud. Kristina Anderson (2010) uuris oma bakalaureusetöös rahvusvahelist lapsendamist spetsialistide vaatenurgast. Uurimuse tulemusena selgus, et rahvusvahelise lapsendamisega kokku puutuvad spetsialistide arvates on lapse võõrriiki lapsendamine positiivne tulemus lapse jaoks, kes Eestist endale peret ei leia. Lisaks usuti, et lapse uuel kodumaal saab erivajadusega laps paremaid rehabilitatsiooniteenuseid ning parem tugisüsteem aitab lapsel paremini elus toime tulla. Rahvusvahelise lapsendamise kitsaskohtadena toodi välja laste vähene ettevalmistav osa lapsendamiseks ning aeglane kohtusüsteem, mis muudab lapsendamisprotsessi väga pikaldaseks. (Anderson 2010)

Kadi Raudsepp (2010) viis läbi uurimuse teemal „Lapsendamise sotsiaalõiguslikud aspektid Eesti ja Ameerika Ühendriikide võrdluses“. Selle uurimuse seadusandluste analüüs näitab, et USAs ollakse lapsendajate suhtes liberaalsed, ent liigne liberaalsus võib kaasa tuua sotsiaalseid ja eetilisi probleeme. Lisaks on tema töös välja toodud, et Ameerika Ühendriikides on lapsendamise vahendamise eest raha võtmine muutnud lapsendamised pigem kaubanduseks ja ärilistel põhjustel võib seetõttu lapsendajate taust- või järelinfo päring kesiseks jääda. (Raudsepp 2010)

Helen Tensbeki 2011. aastal läbiviidud magistritöö teemal „Lapsendajate ootused ja tegelikkus“ on väga oluliseks uurimuseks Eesti lapsendamise ajaloos. Selle käigus intervjueriti 11 Eesti peret, kes on lapsi riigisiseselt lapsendanud. Tensbek jõuab oma töös järelduseni, et lapsendamisprotsess (lapsendamiseni jõudmiseks) on liiga vaevaline ja bürokraatia on pikk, s.h tunnevad pered, et lapsendamisotsuse ootamisaeg on nii vanematele kui ka lastele liiga pikk. Ametnikel on ebaühtlane kompetentsus ja ettevalmistus. Info kättesaadavus lapse tervisliku seisundi, päritoluvanemate tervise, dokumentide jms tausta kohta (k.ajuriidiline olukord) on probleemne.

1.10 Uurimisprobleem

Perekonnaseaduse (2010) järgi võib Eestist välisriiki lapsi lapsendada ainult erandjuhtumina, siis kui lapse eest ei ole võimalik Eesti-siseselt vajalikul määral hoolitseda. Eestist lapsendatakse lapsi välisriiki alates 1990ndatest aastatest, keskmiselt paarkümmend last aastas, mis on umbes poole vähem kui siseriiklikult uude perekonda lapsendatud lapsed (vt täpsemalt Tabel 1 lk 18).

Viimase kümne aasta jooksul on välisriiki lapsendamine olnud pidevas muutuses, kuid kokku on aastast 2002 Eestist välisriiki oma uute adoptiivvanemate juurde elama asunud 260 last, nendest 91 last Ameerika Ühendriikidesse. (vt täpsemalt Tabel 2 lk 19) Ameerika Ühendriikidel on raskusi Haagi konventsiooni punktide (vt lisaks Rotabi & Gibbons 2012) ja samuti LÕKi eeskirjade täitmisel (vt täpsemalt Convention on the...2005). Tekib küsimus, kas ja kuidas Ameerika Ühendriigid järgivad rahvusvahelisi laste õiguste eest seismise regulatsioone. Arusaamad laste õigustest lapsendamisprotsessis, laste heaolust ja nende kaitsmisest ei ole Eestil ja Ameerika Ühendriikidel ühtsed, ometi lapsendatakse siit Ameerika Ühendriikidesse lapsi usus, et neil on seal parem kasvada (vt nt Anderson 2010).

Rahvusvahelist lapsendamist on Eestis väga vähe uuritud ja seda ainult spetsialistide vaatenurgast. Eestist välisriiki lapsendatud laste lapsendamisprotsessist, kohanemisest uues riigis ja elukäigust ei ole midagi teada peale formaalsete lapsendamisjärgsete raportite Sotsiaalministeeriumile. Rahvusvahelise lapsendamise protsessi kogemusi adoptiivvanematelt ja lapsendatud lastelt Eestis varasemalt uuritud ei ole. Seega avalikkusele kättesaadavaid kvalitatiivseid andmeid välisriiki lapsendatud lastest ja nende edasisest elukäigust ei ole, on ainult oletused, et neil on seal parem elada ja kasvada kui Eestis. Tegelikuses ei olda teadlikud, kas nende laste heaolu on tagatud või on nad väärkohtlemise ohvrid, nagu ühest meediasse lekkinud juhtumist sai lugeda (vt täpsemalt Masing 2006).

Ülemaailmselt on viimastel aastatel toimunud rahvusvahelisel lapsendamisel palju muutusi: mitmed riigid on korrigeerinud oma vastavaid seadusandlusi või on otsustanud lõpetada välisriikidesse lapsendamisi sootuks. Eestis on uue Perekonnaseaduse (2010) vastuvõtmisega samuti toimunud mõningased muutused, lapsendamine on muutunud rohkem lapse huvisid arvestavamaks, lapse välisriiki lapsendamise üle otsustab nüüd spetsiaalne rahvusvaheline lapsendamise komisjon, kes lähtub oma otsusest lapsendaja sobilikkuse üle lapse heaolu arvestades (Riisalo 2011). Lisaks on uurimuse koostamise ajal tegemisel uue Lastekaitse seaduse koostamine, mille raames soovitakse rahvusvahelise lapsendamisega seonduv veelgi täpsemalt määratleda ning mis omakorda võib kaasa tuua uusi muutusi. Sellega seoses on rahvusvahelise lapsendamise protsessi uurimine lapsendajate ja laste kogemuste kaudu asjakohane ja päevakajaline.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on kirjeldada adoptiivvanemate ja laste kogemusi Eestist välisriiki lapsendamise protsessiga.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamisjärgset kohanemist ja argielu?

II PEATÜKK: METOODIKA

2.1. Uurimuse meetodika

Oma uurimuse läbiviimiseks valisin kvalitatiivse lähenemise, sest soovisin uurida, kuidas kogetakse lapsendajate ja lapsendatud laste poolt välisriiki lapsendamise protsessi. Informatsiooni selle temaatika kohta oli vähe ning seetõttu oli vastava eesmärgi püstitamiseks kvalitatiivne uurimus õige.

Käesoleva uurimuse andmete kogumiseks ja analüüsimiseks kasutasin juhtumiuuringu struktuurilisi aspekte. Juhtumimeetodi uuring ei ole meetod, kuidas uurida, vaid määrab valiku, mida uuritakse. (Stake 2005)

Stake'i (2005) käsitluse järgi saab juhtumiuuringut jagada kolme tüüpi uuringuteks. Esimeseks on olemuslik juhtumiuuring, kui konkreetselt selle juhtumi kohta tahetakse rohkem teada. Kõikide oma iseärasuste ja tavalisustega on see konkreetne juhtum huvipakkuv ning seda uuritakse sügavuti. Sellise uuringu eesmärgiks ei ole mõista mingisugust abstraktset nähtust, samuti mitte teooria ehitamine, vaid lihtsalt mõista käesoleva juhtumi olemust. Instrumentaalne juhtumiuuring on käsitluses, kui juhtumit uuritakse, et saada ülevaadet probleemist või tulemusi seostada üldsusega. Juhtum ise on teisese tähtsusega, ta on vaid toetav rollikandja. Kolmas juhtumiuuringu tüüp on mitmete juhtumite kogum, kus juhtum ise on väheses fookuses ja kannab eesmärki olla üks juhtumitest, mille taustal uuritakse fenomeni, populatsiooni või üldist konditsiooni. (Stake 2005: 445)

Käesolevas uurimuses on tegemist olemusliku juhtumiuuringuga, see tähendab, et käesolevas uurimuses on selleks juhtumiks rahvusvahelise lapsendamise protsess. Juhtumiuuringu käsitlemine selles kontekstis andis võimaluse koguda rahvusvahelise lapsendamise protsessi kui nähtuse kohta mitmekesist informatsiooni erinevatest allikatest ning kasutada erinevaid andmekogumismeetodeid.

2.2. Uurimuse käik

Perekonnaseaduse (2010) alusel kehtib Eestis lapsendamise saladuse pidamine, mille põhjal on lapsendajate ja lapsendatud laste andmed kõrvalistele isikutele salastatud ning vastavad ametnikud ei tohi ilma avaliku huvita neid andmeid avalikustada.

Uuritava sihtrühmaga kontakti saamiseks võtsin kõigepealt ühendust Sotsiaalministeeriumi rahvusvahelise lapsendamise spetsialistiga, kelle käest sain Rootsi lapsendamisagentuuri Adoptioncentrum kontaktid. See agentuur on Sotsiaalministeeriumi partner Rootsi Kuningriigi rahvusvahelise lapsendamise korraldamisel. Algselt pidid uurimuses osalejad olema pärit Rootsist.

Novembris 2013 saatsin lapsendamisagentuuri kontaktisikule ennast ja oma uurimust kirjeldava pöördumise palvega nende kaudu uurimuses osalejaid leida. Paari nädala pärast kontakteerusin sama isikuga telefoni teel, et saada kinnitust oma kirja kohalejõudmisest. Sain nõusolek, et mul aidatakse uurimuse läbiviimiseks leida kontakt Eestist lapsi lapsendanud peredega. Enda poolt pidin lisaks saatma täpsustava informatsiooni uurimuses osalevate perede valiku osas ning pöördumise predele. Koostas in põhjaliku pöördumise lapsendajatele, mille lasin rootsi keelde tõlkida ja saatsin koos soovitud informatsiooniga vastavale lapsendamisagentuurile. Pärast seda ei õnnestunud mul antud kontaktisikuga ühendust saada telefoni ega e-posti teel. Seega ei õnnestunud mul Rootsi kodanikest adoptiivvanemaid oma uurimusse saada.

Teine välisriik, kellega Eestil on rahvusvahelise lapsendamise osas koostööleping, on Ameerika Ühendriigid, hakkasin otsima kontakti ameeriklastest lapsendajatega. Alustasin internetiotsinguga, mille kaudu leidsin mõned veebipäevikud, kus adoptiivvanemad kirjeldasid oma kogemusi välismaalt lapsendamiseega. Leidsin kolm päevikut, mille läbitöötamisel leidsin, et nende inimeste kogemusi võiks täpsemalt uurida ja seeläbi Eestist välismaale lapsendamist uurida. Kontaktandmed olid avalikud kahel päevikupidajal, saatsin mõlemale meili ja Facebook.com suhtlusportaali vahendusel tutvustavad kirjad endast ning oma uurimusest ja soovist nende pere lapsendamise lugusid oma uurimuses kajastada. Sain ühe positiivse vastuse ning selle isiku abil sain uurimusse ülejäänud osalejad.

2.3. Uurimuses osalejad

Uurimuses osalemise eelduseks oli algselt, et osalejal on otsene kogemus Eestist välisriiki lapsendamise protsessiga. Uurimuses osalesid neli adoptiivema, neli lapsendatud last ning üks katkestatud lapsendamissuhetest pärit lapsendatud laste eestkostja, kelle peredes kasvavad Eesti päritolu lapsed (vt täpsemalt Lisa 1 Uurimus osalejad). Uurimuses osalenud peredes lapsendati lapsed Ameerikasse aastatel 2007–2010.

Tulenevalt konfidentsiaalsuse reeglitest on uurimuses kasutatavate inimeste nimed muudetud (k.a tsitaatides), samuti on osa andmeid üldistatud kaitsmaks peresid äratundmise eest. Lisaks uurimuses osalenute nimedele on muudetud või märgitud initsiaaliga teised uurimuses kajastatud osalised, kuna puudub nende nõusolek uurimuses kajastatud saada.

Järgnevalt tutvustan uurimuses osalejaid täpsemalt, et lihtsustada analüüsi lugemist ja luua kontekst andmete mõistmiseks.

Miralda ja John on abielus olnud 12 aastat, Miralda on kodune ema. Nad lapsendasid Martini ja Danieli, kui poisid olid kolmeaastased. Lisaks kasvab nende juures Miralda sugulase tütar, keda nad on kasvatanud tüdruku varasest lapsepõlvest alates.

Miralda oli käesoleva uurimuse võtmeisik, tema kaudu sain kontakti enamiku uurimuses osalenud peredega. Miralda veebipäevik oli üks esimestest, mida lugesin, ning mille tõttu otsustasin üritada uurimust läbi viia Ameerika kodanikega. Miraldaga võtsin ühendust meilitsi ning pärast mõnepäevast mõtlemisaega oli ta nõus käesolevas uurimuses osalema, vastates küsimustele ning jagades veebipäevikus olevat informatsiooni. Lisaks kaasas Miralda ühe internetipõhise lapsendajate toetusrühma kaudu minu uurimusse teisi osalejaid.

Shelly ja Brian on meditsiinitöötajad. Lapsendamise ajal olid Mary ja Lisa viieaastased. Lisaks on Shelly ja Brian hilisemalt lapsendanud ühe lapse Ameerika Ühendriikide siseselt.

Brenda ja Elvis on abielus, neil on kokku viis last, kellest kolm on bioloogilised lapsed, üks on Brenda noorem vend, keda kasvatatakse kui oma last, ning Erik, kes lapsendati Eestist viieaastasena.

Carol on oma abikaasaga olnud abielus 22 aastat, nende peres kasvab bioloogiline poeg ning kaks Eesti päritolu last: Tom ja Jessica. Tom oli lapsendamise hetkel aastane. Jessica on 11aastane ning ta lapsendati Caroli peresse alles mõned kuud enne käesolevas uurimuses osalemist. Algselt lapsendati Jessica Eestist Ameerika Ühendriikidesse mitmeid aastaid tagasi, kuid tema esialgne adoptiivpererkond loobus tüdruku kasvatamisest ning andis ta ära eeskosteperesse, kust aastaid hiljem Carol tüdruku oma peresse lapsendas.

Valentina on 17aastane tütarlaps, kes lapsendati koos oma aasta noorema vennaga Ameerika Ühendriikidesse viis aastat tagasi. Esimesed kolm aastat elasid nad oma adoptiivpere juures, kus vanemad neid väärkohtlesid. Seejärel elasid nad umbkaudselt aasta eeskosteperes ning seejärel sattus Valentina elama oma praegusesse peresse, kes planeerib teda adopteerida.

Amanda annab käesolevale uurimusele teise vaatenurga, tema mitte ei osale uurimuses lapsendajana, vaid katkestatud lapsendamissuhetest tulnud laste eestkostjana.

Amanda kodus elab väga palju eri vanuses ja rahvusest lapsi, tal on mitmed bioloogilised lapsed, mitmed lapsed, kes on lapsendatud erinevatest riikidest, ning lisaks elavad erinevatel ajahetkedel tema juures lapsed, kelle on tema juurde saatnud nende laste esialgsed lapsendajad, kes ise ei ole neid lapsi kasvatada soovinud. Viimasel viiel aastal on Amanda enda juurde võtnud elama kaheksa Eestist pärit last, kellest nende Ameerika adoptiivvanemad on loobunud, seda kogemust jagabki Amanda käesolevas uurimuses.

2.4. Andmete kogumine ja uurimuse käik

Järgnevalt kirjeldan uurimuse käiku ja andmete kogumist. Minu andmestiku moodustavad erinevatest allikatest pärit andmed. Iga osalejaga intervjuu tegemine oli erinev, lähtudes eelkõige uuritavate poolt valitud sobilikust meetodist (kirjalik, suuline intervjuu). Intervjuu küsimused koostasid teadaolevatele andmetele põhinedes, mis oli kogutud veebipäevikutest või osalejate poolt kirja pandud lapsendamise kogemusel põhinevatest lapsendamislugudest (vt lisaks Lisa 2). Uurimuse käigus kasutasin mitmeid kvalitatiivseid andmekogumismeetodeid. Esmaseks andmekogumismeetodiks valisin dokumentide analüüsi. Dokumendid, mida analüüsisin, olid osalejate veebipäevikud, neid pidasid osalejad kajastamaks oma vahetuid tundeid lapsendamisprotsessi vältel ja järgselt. Ükski veebipäevik ei olnud alguse saanud käesoleva uurimuse pärast.

Paralleelselt dokumentide analüüsimisele kogusin osalejatelt, kellel kirjeldatud dokumendid puudusid, lapsendamislugusid. Dokumentide analüüsile lisaks toimusid intervjuud (vt täpsemalt Lisa 2)

Intervjuude koostamisel tuginesin dokumentide ja lapsendamislugude analüüsi põhjal kogutud andmetele. Intervjuud viisin läbi nii kirjalikult kui ka suuliselt.

Kõik uurimuse käigus kogutud andmed on ingliskeelsed, k.a intervjuud.

Algselt oli küll uurimuses osalejate kategooria paika pandud, kuid uurimuse käigus rääkisid adoptiivvanemad peredest, kes on oma Eestist lapsendatud lastest loobunud ning nad ära andnud. Seda kinnitas Valentina ja Jessica lugu. Sellise informatsiooni korduv ilmumine oli üllatuslik, kuna vastavad andmed ei ole Eestis avalikult kättesaadavad ning selle põhjal sai järeldada, et Eestist võõrriiki lapsendatud lastel läheb välisriigis oma uue pere juures elades edukalt. Selle taustal soovisin saada kontakti peredega, kellel on lapsendatud lapsest loobumise suhtes isiklikud kogemused, et mõista, kas on midagi, mida saab Eesti lapsendamise süsteemi juures muuta, et tulevikus vältida selliste juhtumite toimumist. Lapsendajatega kontakti saavutada mul ei õnnestunud, kuid kaasasin uurimusse katkestatud lapsendamissuhetest tulnud laste eeskostja.

Miraldale koostasin intervjuu küsimused, lähtudes tema veebipäevikus olevast informatsioonist. Ta nõustus küsimustele vastama nii kirjalikult kui ka suuliselt. Kirjalikele küsimustele vastas Miralda osaliselt, samuti ei jõudnud me konkreetsete kokkulepeteni Skype'i videokõne vahendusel intervjuu toimumise suhtes.

Shelly saatis esimese kontakti järel oma laste lapsendamisloo, mille põhjal koostasin talle personaalsed intervjuuküsimused. Shelly vastas põhjalikult kõikidele e-posti teel saadetud küsimustele, saates lisaks lapsendamise dokumendid ja perepildid. Shelly ettepanekul viisin läbi Skype'i videokõne tema lapsendatud tütarde Mary ja Lisaga. Intervjuu oli kvaliteedilt katkendlik.

Brenda saatis mulle Eriku lapsendamisloo, kuid pärast mõningast kirjavahetust ja usalduse saavutamist pakkus ta lisaks ligipääsu oma kahele avalikkuse eest suletud veebipäevikule, millest üks kirjeldas Eriku lapsendamisprotsessi ning teine nende pere igapäevaelu pärast Eriku lapsendamist. Andmete põhjal koostasin Brendale intervjuuküsimused ning intervjuu viisime läbi Skype'is videokõnena. Erikuga toimus intervjuu Skype'i videokõne vahendusel. Lisaks eelnevale pakkus Brenda mulle Facebook.com suhtlusportaali konto ligipääsu.

Miraldalt sain Caroli e-posti aadressi, tema usaldust oli teistest osalejatest oluliselt raskem võita, kuna ta tundis ennast ebakindlana jagada isiklikku informatsiooni võõra isikuga. Kinnitus tema osalemise kohta saabus pärast tihedat kirjavahetust. Carol ei saatnud mulle lapsendamislugu, intervjuu küsimused koostasin teiste intervjuueeritavate küsimuste põhjal. Carol muutus avatumaks pärast intervjuu ja lisaküsimuste vastamist ning tundis huvi Eesti üldise olukorra ning käesoleva uurimuse edenemise osas. Tänu usalduslikule suhtele sain ligipääsu Tomi lapsendamisprotsessi kajastavale avalikkuse eest suletud veebipäevikule, mis sisaldas 38 postitust, lisaks saatis Carol mulle perefotosid.

Miralda kaudu sain kontakti ka Valentinaga, kes elas lapsendamisprotsessi kestel Miralda õe juures. Valentinaga intervjuu kokkuleppimise protsess oli keerukas: algselt vahendas meievahelist suhtlust Miralda ning ühist aega Skype'i videokõne tegemiseks oli keeruline leida, mitmeid kordi kokkulepped ebaõnnestusid. Hiljem sain Valentina isikliku e-posti aadressi, mille kaudu viisin läbi kirjaliku intervjuu.

Kirjavahetuses selgines, et Valentina inglise keele oskus ei ole uurimuse küsimuste sisu mõistmiseks piisav. Valentina poolt antavad vastused olid mulle kohati arusaamatud. Lihtsustades küsimusi üritasin tema jaoks keeleliselt rohkem mõistetav olla. Valentina vastused olid lakoonilised, sisult keerulised, kohati arusaamatud. Täpsustavate küsimuste vastused olid lakoonilised, kirjakeel grammatiliselt ebakorrektned. Minul puudusid piisavad teadmised kõnekeeleliste väljendite osas, et teda paremini mõista. Mõne küsimuse osas oli pärast lisaküsimuse esitamist tema vastused selgusetud, seejärel otsustasin mitte rohkem küsida, kartes ohustada tekkinud omavahelist usaldust.

Kontakt Amandaga oli loodud varasemalt. Uurimuse alguses osales Amanda lapsendaja rollis. Tema veebipäeviku põhjal olin koostatud uurimusküsimused, millele vastamine jäi pooleli ajapuuduse tõttu. Saades teada tema seosest katkestatud lapsendamissuhetest pärit Eestist lapsendatud lastega, kontakteerusin temaga meilitsi ning sain ta nõusoleku uurimuses osalemiseks. Amandaga viisin läbi suulise intervjuu Skype'i videokõne vahendusel. Hilisemal intervjuu transkribeerimisel tekkisid tehnilised probleemid. Osa intervjuust põhines üldsõnalise kodeerimisel tekkinud järeldustest.

Kokkuvõtlikult on kogutud andmed esitatud tabelis töö lõpus (Lisa 2).

2.5. Andmeanalüüsi meetod

Andmete analüüsimiseks kasutasin üldist analüütilist strateegiat Robert K. Yin (2009: 131) kirjelduses, mille kaudu luuakse andmete analüüsimisel juhtumile kirjeldav raamistik. Kirjeldav raamistik organiseerib juhtumiuuringu andmete analüüsi ning laseb eeldada, et andmed koguti nendele temadele vastavalt. (Yin 2009:131) Toetudes eelnevalt loetud temaatilisele kirjandusele ja varasematele uuringutele, panin uurimuse koostajana enne andmete kogumist paika käesoleva uurimuse üldise raamistiku ideeliste peatükkide näol, mis olid mulle huvipakkuvad käesoleva juhtumi uurimise juures. Andmete kogumisel sai neid teemasid korduvalt muudetud ning hilisema analüüsi käigus uuesti korrigeeritud. Käesolevas uurimuses kasutatud andmete analüüsi meetod lubas sellist paindlikku käsitlust.

Lisaks eelnevalt välja toodud strateegiale kasutasin andmete analüüsimiseks suunatud sisuanalüüsi, kus avatud kodeerimise käigus otsiti huvipakkuvaid teemasid (Laherand 2008).

Dokumentide analüüsi käigus kodeerisin veebipäevikute postitused, selle analüüsi käigus selgusid esmased teemakategooriad. Kirjalikud lapsendamislööd analüüsisin sama tehnikat kasutades, selekteerides välja huvipakkuvad teemad. Suulised intervjuud kodeerisin, huvipakkuvad teemad transkribeerisin. Algselt transkribeerisin otsetõlkes, hiljem vajadusel kohandasin mõtte paremaks edastamiseks. Kõiki kogutud andmeid analüüsisin, võrdlesin ning jaotasin teemadesse.

III PEATÜKK: ANALÜÜS JA ARUTELU

3.1. Lapsendamise motiivid

Lapsendamise motiiviks on olnud aegade algusest lastetus, seda ka viimastel aastakümnetel rahvusvahelises lapsendamises (King 2009).

Mõned minu uurimuses osalenud pered nimetasid samuti lapsendamise põhjusteks lastetust, tervislikke probleeme, mis raskendasid või tegid võimatuks bioloogilisel teel laste saamise. Osa peredel oli lapsendamine seotud ideoloogiliste mõtetega lapsendamisest kui laste päästmisest.

3.1.1. Lastetus

Shelly sõnul olid nad abikaasaga lükanud laste saamist kiire elutempo tõttu edasi, kuid kolmekümnendate-neljakümnendate eluaastate vahel algasid Shellyl võitlused tõsise haigusega, mis kahjuks võttis temalt võimaluse bioloogilisel teel lapsi saada. Tema sõnul pakkus ta korduvalt haiguse jooksul oma abikaasale lapsendamise võimalust, kuid mees lootis siiski bioloogilisel teel lapsi saada, kuni viimaks selgus, et see on võimatu. Sellest tulenevalt on näha, et Shelli abikaasa ei olnud lapsendamise mõttest niivõrd vaimustatud nagu Shelly ja pigem eelistas bioloogilisel teel peret saada.

Sarnaselt Shellyle oli Miraldal tõsine tervisekahjustus, mille ravi tõttu kaotas ta võimaluse bioloogilisel teel lapsi saada ning seetõttu otsustati laste saamiseks lapsendada.

Kuigi rahvusvahelises kontekstis on välisriigist lapsendamise põhjusteks lastetus, on Shelly ja Miralda lapsendamise motiivid võrdlemisi üllatavad, seda seetõttu, et Eestis on levinud arvamus, et välisriiki lapsendamise põhjused on lapsendajatel ideoloogilised ning rahvusvahelist lapsendamist ei seostata üldiselt lastetusega. Seda arvamust võib põhjendada asjaoluga, et Eesti-siseselt on lapsendajate põhiliseks motiiviks Helen Tensbeki 2011. aasta uurimistöö põhjal samuti lastetus, kuid lapsendajad eelistavad lapsendada alla kolmeaastaseid terveid lapsi (Tensbek 2011). Kuid välisriiki lapsendatakse põhiliselt erivajadustega ning vanemaid lapsi. Eestis on siseriikliku lapsendamise kontekstis keeruline mõista, et samadel motiividel soovitakse lapsendada

hoopis teistsuguseid ja keerulise taustaga lapsi, seega eeldatakse, et põhjused võivad olla altruistlikud.

3.1.2. Soov aidata vanemateta lapsi

Ainsana kirjeldab Brenda tema ja tema abikaasa Elvise lapsendamise põhjuseid täiesti altruistlikutena.

Väljavõte Brenda veebipäeviku postitusest, mis on tema sõnul kirjutatud enne Eriku leidmist:

„Ma kasvasin üles, teades, et mu vanaema on lapsendatud. Ta oli 4, kui ta lastekodust ära võeti. Minu elus, idee lapsendamisest, oli üks imeilus asi, ja ma teadsin alati, et ma tahan adopteerida last ning anda talle võimalus, nagu minu vanaemal oli. Siiski, see ei ole ainus põhjus, miks ma pean sind leidma [pöördub oma postituses lapsendatava lapse poole]. Vaata, igal aastal olen ma istunud iga meie tehtud jõulupildi ees ja teadnud, et sina oled puudu. Alati on mu südames olnud koht sinu jaoks ja koht meie kodus. See on tõsi, et praegusel hetkel ma ei ole täpselt kindel, kuidas ma su leian. Kuid ma olen kindel, et sa oled kuskil seal ja võib-olla vajad sa meid just sama palju kui meie sind. Sa oled mu laps ja mina olen sinu ema. Hetkel olen ma väga segaduses ajastuse ja logistika suhtes ja just, et kuidas me üksteist leiame. Siiski, ma tean, et Jumal on võimas ja mingil ettenägematul moel, Ta toob meid kokku. Ühel päeval Jumal toob su koju. Senikaua, palun tea, et me ootame sind. ”

Brenda kirjeldusest saab näha, et juba varases eas mõistis ta, et lapsendamine on õilis tegu ning see tunne säilis temas. Aastaid hiljem oma venda kasvatama hakates sai Brenda juurde kogemuse keerulisema käitumisega lapse kasvatamisel, mis võis talle julgust ja kindlust juurde anda oma soovi täitmise jätkamisel – lapse lapsendamisel. Kuid nende põhjuste kõrval saab mõista, et Brendale kõige olulisem on hingeline tähendus, tema poolt mitmetes veebipäeviku postitustes on kirjeldatud tunnet oma puudu oleva lapse leidmiseks ning seda tunnet juhib tema tugev usk Jumalasse. Usk ongi siinkohal kõige tähendusrikkam: usk, et ta leiab üles oma lapse, kes on talle „määratud“, ning usk, et Jumal teda sellel teekonnal aitab ja juhendab.

3.1.3. Kombineeritud motiivid

Lapsendamise motiivides võivad kombineeruda mõlemad eelnevalt nimetatud motiivid. Selliseks näiteks on Caroli lugu. Carol räägib, et adopteerimine on nende peres olnud juba abielu algusaastatest arutelus:

„Me mõtlesime alati, et me tahame pakkuda kodu lapsele, kes vajab perekonda, seega me otsustasime adopteerida Me kaalusime lapsendamise mõtet juba oma abielu alguses.“

Lapsendamine tuli neil uuesti jutuks, kui sooviti teist last saada, kuid Carolil oli mitmeid nurisünnitusi. Seejärel otsustati lapsendada. Teisel korral lapsendati pigem soovist perest ilma jäänud last aidata ning kuna Caroli sõnul oli esimene lapsendamise kogemus neile positiivselt meelde jääv, siis julgeti see uuesti ette võtta.

Uurimuses osalenud lapsendajate erinevad lood näitavad, kuidas rahvusvahelise lapsendamise motiivid on oluliselt mitmekesisemad, kui Eestis siiani arvatud. Lapsendamise põhjuseks võib olla nii lastetus, altruistlikud põhjused kui ka kombinatsioon mõlemast.

3.2. Eestist lapsendamise põhjused

Uurimuses osalenud perede põhjused, miks nad just Eestist lapsendasid, olid väga erinevad.

Brenda kirjeldustest jääb mulje, et Eriku päritolu ei olnud talle määravaks, ta leidis Eriku ning see, et ta oli pärit Eestist, selgus hiljem.

Brenda veebipäeviku postituste kirjeldustest saab lugeda, et ta oli Eesti kohta teinud korraliku uurimistöo ning leidis, et Eesti on just see riik, kust ta soovib endale last lapsendada. Täpsustavale küsimusele ta ei vastanud, seega olemasolevatele andmetele tuginedes võib oletada, et ta leidis Eriku ning alustas seejärel uurimist Eesti kohta ning kättesaadavast informatsioonist lähtudes otsustas, et Eesti on just see riik, kus ta võiks soovida last lapsendada.

Shelly selgitusel, alustades lapsendamise protsessi, sai neile kiirelt selgeks, et nad ei soovi Ameerika Ühendriikidest lapsendada, kuna neile ei sobinud seal tavapäraseks saanud avatud lapsendamise vorm.

„See tundus liiga ebakindel ja tundus, nagu lapsele jääks alati risk, et bioloogiline perekond nõuab teda tagasi, nagu on juhtunud mitmetes teravdatud tähelepanu all olevates juhtumites.“ [nende juhtumite all peab Shelly silmas ajakirjanduses kajastatud juhtumeid, kus lapsendajatelt on bioloogilised vanemad last tagasi nõudnud ning on kohtus edu saavutanud, jättes lapsendajad oma lapsendatud lapsest ilma.]

Shelly ja Briani kartus oma lapsendatud lastest ilma jääda on väga suur. Lisaks sellele, et otsustati lapsendada võõrriigist, olid nemad käesolevas uurimuses osalejatest ainsad, kes vahetasid oma laste nimed. Nad lapsendasid oma lapsed Ameerika Ühendriikides uuesti ja selle protseduuriga said nad oma lastele uued Ameerika Ühendriikide sünnitunnistused.

Nimevahetuse ja uue sünnitunnistusega on nad katkestanud laste ametliku seotuse Eestiga.

Võib järeldada, et nende jaoks on oluline, et terve nende perekond on ühtne, lapsendatud lapsed on osa nende perekonnast ja keegi ei saa neilt neid ära võtta. Siit on näha, et kuna Shelly ja Brian pöördusid rahvusvahelise lapsendamise poole ainult selle tõttu, et USA sotsiaalsüsteem ei võimaldanud neile kindlustunnet, siis ei olnud nende jaoks primaarne, kust riigist lapsed on pärit, nad lihtsalt tahtsid omale perekonda.

Eesti riik valiti pärast aastapikkust rahvusvahelisi lapsendamisi kirjeldavate veebilehekülgede uurimist ning eri riikide seaduste ja nõuete selgeks tegemist. Eestist lapsendamine sobis neile, kuna nad kvalifitseerusid Eesti poolt esitatud nõuetele (vt täpsemalt ptk 1.6.).

Carol ja tema abikaasa valisid teadlikult lapsendatava lapse päritoluriigiks Eesti riigi.

Carol kirjeldab nende seotust Eestiga järgmiselt: *„Mu abikaasa isa reisis noore mehena läbi Eesti ja rääkis meile selle riigi ilust ja inimestest. Me otsustasime, et kuna me mõlemad oleme Euroopast pärit, siis Eesti oli hea valik.“*

Caroli jaoks on oluline, et neil endil ja lastel oleks sarnane kultuuriline taust, kuna nad ei ole ise Ameerika juurtega, oli neile sobilik, et lapsed on samuti Euroopast pärit, laste päritolu on neile oluline.

Seega võivad lapsendamisel Eesti riigist olla määravaks erinevad tegurid. Käesolevas uurimuses osalenud lapsendajate kogemusele tuginedes võivad nendeks olla sobivad lapsendamise tingimused, sobiva lapse leidmine või hoopis isiklikud sidemed Eesti riigiga.

3.3. Laste leidmine lapsendamiseks

Uurimuses osalenud pered valisid omale lapsendatud lapsed piltide ja isikuandmete alusel, mis osa juhtudel olid huvilistele kättesaadavad rahvusvahelist lapsendamist soosivatel internetilehekülgedel. Ühe pere kogemuse põhjal saadi lapsendavateks sobilike laste kohta informatsiooni isikliku kohtumise kaudu lapsendamisagentuuriga.

3.3.1. Laste leidmine veebilehekülgedelt

Uurimuses osalenud lapsendajad kirjeldasid, kuidas nad otsisid rahvusvahelise lapsendamise agentuuride ja lapsendamist soodustavate veebilehekülgedel lapsendamiseks sobivaid lapsi. Vaadates läbi kümneid kuni sadu laste pilte, oodati, et tekiks „see õige“ tunne. Sellisel juhul ei olnud lapsendajate sõnul määravaks lapse tervislik seisund, vaid pigem juhinduti tundest. Brenda: *„Ma nägin Eriku pilti ja armusin. Seal oli kirjas, et Erikul on võib-olla HIV, kuid teda ei ole uuesti testitud. Ma helistasin agentuurile ja ütlesin neile, et mind ei huvita, kui tal on HIV ja et ma tahan teda ikkagi.“*

Lapsendajad juhinduvad eelkõige oma emotsioonidest, mis neid konkreetse lapsega valdavad.

Ometi ei piisanud alati sellest, kui valiti oma tunde järgi laps välja, lapsendatavatel lastel võis olla isegi järjekord ja alati ei saadud soovitud lapsi lapsendada.

Shelly: „Sel ajal olid seal veebileheküljel üleval pildid saadavatest [lapsendamiseks] lastest ja me nägime pilte Mary'st ja Lisast, kes olid siis 3. Nad olid sel hetkel nimetatud lapsendamiseks mittesaadavateks.“

Sellisel juhul, kui lapsendatavatel lastel olid juba soovijad, märgiti laps veebileheküljel n-ö broneerituks ja teised huvilised jäid ootama või otsisid omale uusi sobilikke lapsi. Selle kirjelduse alusel tekib seos lastest kui kaubast, mida internetis vahendatakse ning õiguse lapse lapsendamiseks saab esmane reageerija. Tekib küsimus, kuidas sellises olukorras juhindutakse lapse parimate huvide kaitsmisest lapsendamisel. Nii

Perekonnaseadus (2010), Haagi konventsioon kui ka ÜRO laste õiguste konventsioon toovad välja, et lapsendamine peab olema lapsendatava lapse huvides ning just lapsele tuleb leida sobiv perekond. Kui lapsele on mitmeid soovijaid, siis oleks lapse huvidest lähtuv, et soovijate seast leitakse sellele lapsele kõige sobilikumad vanemad. Kirjelduste põhjal on valik pigem materiaalne: kes esimesena saab esmase makse sooritatud, siis on temal esimesena lapse lapsendamiseks õigused.

3.3.2. Laste leidmine lapsendamisagentuuri vahendusel

Lapsendamiseks sobilikke lapsi saab otsida lapsendamisagentuuride poole pöördudes ja neid vahendajana kasutades. Sellisel juhul ei otsita iseseisvalt internetist sobivat last, vaid lastakse agentuuril endale sobilike kriteeriumite järgi leida sobiv laps.

Carol: „Me soovisime adopteerida nooremat last, kuna meil juba on 6aastane poeg ja me tahtsime, et tema oleks vanim. Adopteerimisagentuur andis meile teada beebist ja 5aastasest poisist, kes olid saadaval. Me ütlesime, et me tahaksime minna ja näha beebit ning võimaluse korral ka teist last. Niisiis me määrasime reisi kuupäevad.“

Caroli loo põhjal ei saa rääkida kohesest „selle õige“ tunde tekkimisest ja lapse otsimisest piltide taustal. Nad lähtusid ratsionaalsest otsusest, lapse valimisel sai otsustavaks päritoluriik, tema tervislik seisund ning vanus ja alles hiljem lastega silmast silma kohtudes oli neile tähtis „see õige“ tunne.

3.3.3. Laste leidmine asenduskodust

Lisaks lapsendamisagentuuride kaudu laste leidmisele oli lapsendajatel kogemus, et Eestis asenduskodu külastades kohtasid nad lapsi, keda sooviti lapsendada. Ainsana sai see võimalikuks, kuna soovitud laps oli lapsendamiseks vaba, Miraldal ja tema abikaasal.

Sellisel meetodil lapsendamiseks sobiva lapse leidmine on sarnane internetist piltide järgi lapse otsimisega, kuid lisandub vahetu kontakt. Siiski põhinetakse lapsendajate kirjeldusel, sellisel juhul „just selle õige lapse“ tundel. Laste võimalikele meditsiinilistele ja emotsionaalsetele probleemidele ei omistata suurt tähelepanu.

Brenda kohtas asenduskodus Eriku nooremat õde, kes oli alles sinna toodud, nad soovisid kohe teda lapsendada, kuid tüdruk ei olnud lapsendamiseks vaba. Brenda ja

Elvis andsid Eesti ametiasutustele teada, et kohe, kui tüdruk peaks lapsendamiseks vabanema, on nad tema lapsendamisest huvitatud. Aastaid hiljem ei olnud teda võimalik adopteerida.

Eesti seadusandlus ning Haagi konventsioon toonitavad, et lapsele tuleb kõigepealt leida uus perekond oma koduriigis ning välisriiki lapsendamine on viimane võimalus lapsele pere leidmiseks. Seega, kui oleks lubatud selle tüdruku kohene lapsendamine Brendale, ei oleks see olnud seaduskohane. Teisest küljest ei ole lapsendamise korral õdedevendade lahutamine seadusjärgne. Võib olla, et selline seaduslik arutelu ei tulnud üldse päevakorda, kuna konkreetne laps ei olnud lapsendamiseks vaba. Samuti võib olla, et tüdruk ei olnud välisriiki lapsendamiseks vaba, kuna üldjuhul siiski Eestist imikuid välisriiki ei lapsendata, sest Eestis on reaalne neile leida Eesti-siseselt lapsendajad.

3.3.4. Laste leidmine mitteametlikke meetodeid kasutades

Uurimuses selgus, et Eestist lapsendatud laste vanematel on internetipõhised tugigrupid, kus omavahel suheldakse. Kuna Eestist lapsendajaid on ainult loetud arv, siis enamik lapsendajatest teavad üksteist internetikesksete tugigruppide kaudu. Lisaks tugisüsteemile, mille eesmärgina sellised internetikesksed grupid on loodud, toimub seal juba lapsendatud lastele uute kodude otsimine.

Jessica lapsendamise lugu

Caroli pere teise adopteeritud lapse lugu on teistsugune, nende tütar Jessica on Eesti päritolu ja esialgu Eestist Ameerika Ühendriikidesse adopteeritud, kuid teise adoptiivperekonna poolt, kes Jessica kasvatamisest loobus. Caroli pereni jõudis Jessica internetipõhise tugigrupi kaudu, kus talle otsiti sobivaid adoptiivvanemaid.

Carol rääkis Jessica kohta, et ta lapsendati 5aastaselt Eestist Ameerika Ühendriikidesse. Kuid pärast kolme aastat oma adoptiivperes elamist, otsustasid tema vanemad, et ei soovi tüdrukut enam kasvatada. Caroli teada loobuti tüdrukust, kuna Jessica ja tema ema vahel ei tekkinud kiindumust, emasse kiindumise asemel oli tüdruk kiindunud oma adoptiivisasse ja vanaemasse.

Coheni (1981, viidatud Westhues & Cohen 1990 järgi) uurimuses jõuti tulemusele, et ema ja lapsendatud lapse vahelise kiindumussuhte liiga aeglane tekkimine võib viia lapsendatud lapsest loobumiseni (vt täpsemalt ptk 1.8.1). Coheni uurimuse tulemustest lähtuvalt oleks Jessica adoptiivema vajanud igakülgset toetust oma abikaasa ja

ülejäänud perekonna poolt, lisaks professionaalset sekkumist erinevate tugiteenuste näol, et ennetada lapsest loobumise otsust ning soodustada pere edukat toimimist. Nagu teoreetilise osa lapsendamisjärgse toetussüsteemi peatükis sai kirjeldatud (vt ptk 1.7), ei ole vastavad teenused lapsendajatele alati kättesaadavad.

Caroli sõnul leidis lapsendamisagentuur Jessicale eeskostepere, kuhu tüdruk paigutati elama. Tegemist oli väga suure perekonnaga ning Caroli kirjeldusel ei olnud see tüdrukule kõige sobilikum keskkond. Pärast paari aastast seal elamist hakkas Jessica eestkostja tüdrukule uut ja väiksemat perekonda otsima. Kuna nende peres kasvasid mitmed Eestist lapsendatud lapsed, olid Carol ning Jessica eestkostja tänu ühisele Eestist lapsendamise kogemusele veebikeskse tugivõrgustiku raames tuttavad. Kui Carol oli hakanud väljendama soovi uue lapse lapsendamiseks, võttis Jessica eestkostja temaga ühendust ning hakati arutama võimalust Jessica liitmiseks Caroli perega. Jessica eestkostja leidis, et Carol võiks olla sobilik ema Jessicale ning Caroli perekond oli Jessicast huvitatud.

Adopteerimisprotsess oli ametlik: sellesse olid kaasatud lapsendamisagentuur, sotsiaaltöötajad ning advokaadid. Protsess päädis kohtuistungiga, kus võeti Jessica esimestelt Ameerika Ühendriikide vanematelt vanemlikud õigused ning seejärel sai Jessica 2013. aasta detsembris ametlikult Caroli ja tema abikaasa lapseks.

Tugigrupis laste vahendamise toimimine

Amanda toob välja, et tema on USAs Eestist lapsendajate internetipõhises kogukonnas põhiline lapsendatud laste eestkostja. Enamik Eesti päritolu lapsi, kelle lapsendamine katkestatakse, jõuavad temani.

Amanda: „Tead, Eestist lapsendajad on väga ühte hoidvad, kõik teavad kõiki, me oleme toeks üksteisele.“

Ta räägib, et kuna tal on endal mitmed lapsed suureks kasvatatud ning ta on edukalt enda juurde võtnud ja kasvanud mitmeid katkestatud lapsendamissuhetest pärit lapsi, siis teatakse teda ja tema perekonda ning seepärast tema poole pöörduetaksegi.

Sellest lähtuvalt saab järeldada, et Amanda on vastavas kogukonnas lapsendajate usaldusisik, kellele saab alati loota, ning ollakse teadlikud, et lapse saatmisel Amanda juurde on tal head võimalused paremaks tulevikuks. Selle põhjal on näha, et lapsendajad, kes oma lapsendatud lastest loobuvad, soovivad siiski oma lastele parimat ning soovivad kindlustada nende heaolu.

Amanda roll lapsendajate internetikogukonnas on mitmesugune. Lisaks sellele, et teda teatakse kui hoolivat lapsendajat, kes on enda juurde nõus võtma teiste lapsendajate poolt tõrjutud lapsi, on ta vahendajaks laste lapsendamisel.

Amanda: „*Ja mul on palju peresid, kes ootavad, et lapsi lapsendada. Kontrollitud pered, kodu-uuringud tehtud ja kõik on korrektne.*“

Amanda annab edasi sõnumit, et nendel lastel, kes tema juurest on uude perekonda läinud, on kõik hästi. Ta annab mõista, et kuigi on juhtumeid, kus lapsendajad loobuvad oma lapsendatud lastest, siis sellest ei ole midagi, tema on valmis neid lapsi aitama ning tal on olemas isikud, kes on valmis neid lapsi lapsendama.

Amanda: „*Ma leian neile hea kodu ja kui ei leia, võivad nad siia jääda. Mul ei ole eesmärki neile leida uusi kodusid, nad ei pea siit kunagi lahkuma, see on nende kodu.*“

Amanda on tõsiselt altruistlike vaadetega ning teda innustab lapsi aitama tahe jagada seda, mis tal on.

Amanda toimetab justkui mitteametlik lapsendamisagentuur, mis toimib internetivõrgustikus.

Lapsendamiseprotsess on Amanda sõnul ametlik, sellesse on kaasatud juristid ning vajadusel lapsendamisagentuur. Amanda rõhutab korduvalt, et kõik on seaduslik. Reutersi uurijate väljatoodu põhjal on see seaduslikkuse rõhutamine käesoleva uurimuse jaoks oluline, kuna on näha erinevaid külgi internetikogukondade toimimise vahel. Reutersi uurijad (Twohey 2013) tõid välja negatiivsed juhtumid, kus lapsi vahendati seadusliku esindajata ning taustauuringuid tegemata (vt täpsemalt ptk 1.8.2). Amanda valgustab olukorda positiivsemalt ning toob välja, et seaduslikult saab lastele uusi peresid leida ning tänu nendele tugigruppidele/kogukondadele on lastel suuremad võimalused saada omale lõpuks sobilikud perekonnad, nagu Jessica ja Valentina said.

Amanda selgitab, et üks põhilistest põhjustest, miks lapsendajad on huvitatud teiste poolt lapsendatud ning seejärel tõrjutud laste lapsendamiseks, on raha. Kuna on väga suur erinevus, kas lapsendada laps otse tema päritolumaalt ning maksta selle protsessi eest mitukümmend tuhat dollarit või maksta mõni tuhat dollarit advokaadi kulude katteks.

Kuigi Eestist on kokku aastatega lapsendatud Ameerika Ühendriikidesse väga vähe lapsi, siis on mitmed nende adoptiivvanemad nende kasvatamisest loobunud.

Ametlikult puuduvad andmed, kui palju on neid lapsi, kes Eestist välisriiki lapsendatakse ning kelle kasvatamisest nende adoptiivvanemad on loobunud, kuid Amandani on jõudnud neist kaheksa last. Ei ole teada, mis nendest lastest oleks saanud, kui ei oleks Amandat, kes neid enda juurde võtab, kuid eeldatavasti oleksid nad sattunud USA sotsiaalsüsteemi ja saanud kogeda erinevates kasuperedes elamist. Selles osas on tänuväärt, et Eesti laste lapsendajate kogukond on USAs niivõrd kokkuhoidev ja ollakse üksteisele toeks ning on olemas Amanda, kes on võtnud endale missiooniks aidata ja armastada neid lapsi, keda mingil põhjusel enam ei taheta.

Lapsendajate kogemuste põhjal on näha, et Eestist pärit laste lapsendamiseks on mitmeid võimalusi. Põhiliselt otsitakse lapsendamiseks sobilikke lapsi ametlike vahendajate kaudu. Lapsendajad, kes otsivad lapsi veebilehekülgedele riputatud piltide kaudu, juhivad pigem oma emotsioonidest ning „selle õige“ tunde tekkimisest lapse suhtes. Lapsendajad, kes lasevad agentuuril omale sobiliku lapse leida, on pigem ratsionaalsema suhtumisega ning kindlama teadmisega, millist last soovivad.

Juhuslikumaks laste leidmise variandiks on laste leidmine asenduskodust ning sellisel puhul juhendatakse emotsioonidest, kuid siis on väga väike võimalus, et lapsendamiseks huvipakkuv laps on juriidiliselt lapsendamiseks vaba. Kõige ekstreemsemaks lapse leidmise võimaluseks on veebikesksed lapsendajate kogukonnad, kus lapsendada soovivad isikud otsivad omale lapsendamiseks lapsi ning kus lapsendatud lastele, kes enam oma esialgsete adoptiivvanemate juures ei ela, otsitakse uusi kodusid, sellisel juhul ei ole täpselt teada, mis on lapsendajate motiivideks.

3.4. Informatsioon laste kohta

Lapsendajate kirjeldusel anti neile Eesti riigi poolt informatsiooni laste tervise ning bioloogiliste vanemate kohta. Kuna Eesti riik on liitunud Haagi konventsiooniga, siis artikkel 16 põhjal saadetakse USA ametiasutusele Eesti poolt vastav aruanne- „Haagi riikidevahelises lapsendamise kaitseks tehtava koostöö konventsiooni artikkel 16 aruanne“, kus on välja toodud lapsendatud lapsega seonduv informatsioon. Selle põhjal peaks kõikidel lapsendajatel olema üldine informatsioon oma lapsendatud laste kohta, kuid ei ole teada, kui palju nendest vanematest antud aruande enda kätte said või saadeti see otse ametkonnalt ametkonnale.

Brenda: *„Meil oli väga vähe meditsiinilist ja igapäevaelu informatsiooni Eriku kohta, võib-olla 5 lauset ja me nõustusime teda adopteerima hoolimata millestki, mida me hiljem avastame. Meile öeldi, et talle meeldib šokolaad, oli peaaegu 4aastane, arvatavasti on HIV ja see oligi kõik.“*

Kuna sagedasti oli lapsendajatele antav ametlik informatsioon lapsendatava lapse kohta väga minimaalne, leidsid lapsendajad lisaks võimalusi, kuidas oma lapsendatud laste kohta saada teadmisi mitteformaalsetest allikatest.

3.4.1. Informatsioon laste tervise kohta

Kõik uurimuses osalenud perede lapsendatud lapsed on erivajadusega. Mõnel lapsel on mitmeid erinevaid tervisehäireid, mis segavad igapäevaselt nende elu ja vajavad pidevat meditsiinilist jälgimist, teistel käitumishäired, millega koos õpitakse elama. Kõik need lapsed on meditsiinilise järelevalve all ning mitmed neist käivad regulaarselt erinevates teraapiates. Informatsioon, mis lapsendajatele oma lapsendatud laste kohta anti, oli erinev ning kõik ei olnud teadlikud, et lapsendavad omale erivajadusega lapse.

Shelly ja Briani lapsendatud lastel (Lisa ja Mary) on mõlemil fetaalne alkoholi sündroom (FAS). Lapsendamise dokumentides on välja toodud, et mõlemil tüdrukul on kaalu- ja kasvupeetus. Lisaks oli lapsendamise ajal Lisal diagnoositud arenguhäired ja mitmed meditsiinilised spetsiifilised tervisehäired. Maryl on diagnoositud vaimne alaareng ja laste tserebaalparalüüs, ta ei osanud lapsendamise hetkel rääkida, kandis mähkmeid kuni 8aastaseni ning oli füüsiliselt väga nõrk. Shellyl ja Brianil oli oma tütarde Mary ja Lisa lapsendamisel nende sõnul harukordne võimalus saada väga

rikkalikku ning külluslikku terviseinformatsiooni, neile saadeti erinevaid arstidokumente, lisaks kirjeldusi laste käitumuslike iseärasuste ja oskuste kohta. Peale selle oli Shellyl Eestis külastusreisil käies võimalus lapsed isiklikult meditsiiniliselt üle vaadata ning nende raviarstiga konsulteerida. Kõik andmed, mis perekond tüdrukute kohta Eesti riigilt sai, olid Shelly kirjeldusel väga täpsed ja tõesed.

Danielil ja Martinil on mõlemil diagnoositud samuti FAS. Martinil on lisaks sünnijärgne ajukahjustus, lapsendamise hetkel oli ta just õppinud iseseisvalt käima (3aastaselt), kuid ta ei osanud rääkida ega toitu mälua. Peale selle oli mõlemil lapsel mitmeid kergemaid ja raskemaid terviseprobleeme, mis on aastate jooksul vajanud pidevat arstlikku järelvalvet ja kirurgilist sekkumist.

Miralda sõnul said nad laste meditsiinilised paberid vahetult pärast laste adopteerimist. Dokumendid olid eestikeelsed, osa neist lasti hiljem endale tõlkida. Tema kirjeldusel said nad Eestis laste arstiga kohtudes teada, et Martinil on mitmeid tervislikke probleeme, kuid mis täpsemalt, jäi neile teadmatuks. See, et lastel on FAS, sai abikaasadele selgeks kohe laste pilte vaadates, kuna neil endal kasvas juba FAS diagnoosiga laps ja nad oskasid pildi järgi lapse näo struktuurist diagnoosi välja lugeda. Eesti spetsialistidega arutleti FAS diagnoosi ja sellega kaasneva üle, kuid Martini sünnijärgsest ajukahjustusest ei räägitud Miralda sõnul midagi. Hiljem avastas naine, et dokumentides oli see diagnoos kirjas, kuid neil jäi see lapsendamise hetkel märkamata ja vastavast diagnoosist saadi teada alles kuid pärast lapsendamist.

Lapsendamine on Perekonnaseaduse (2010) järgi kohustus terveks eluks ja lapsel olevad terviseprobleemid, olgu suured või väikesed, tuleks kõik lapsendajatega enne lapsendamist läbi arutada, et nad oleksid teadlikud kõigest laste ja nende erivajadustega kaasnevast. Kuigi Miraldale anti kõik vajalikud dokumendid laste meditsiiniliste probleemide kohta, ei jõutud nendesse enne laste lapsendamist põhjalikult süveneda.

Eriku lapsendamisel räägiti tema võimalikust HI-viirusest, kuid kindlat informatsiooni selle kohta ei olnud kellelgi, seega Brenda ja Elvis lapsendasid poisi teadmatuses.

Carol aga oli uurimuses osalenud lapsendajatest ainus, kes ei saanud oma lapsendatud lapse Tomi kohta muud terviseinformatsiooni, kui et poiss on terve. Veidi aega pärast USAsse jõudmist diagnoositi Tomil aktiivsus- ja tähelepanuhäire. On võimalik, et kuna Tom oli lapsendamise hetkel nii noor, ei nähtud asenduskodus vajalikkust psühhiaatrilise diagnoosi otsimiseks, võib-olla ei nähtud põhjust, kuna teiste laste seas

kasvades ei pruukinud suure koormusega kasvatajad kõike näha. Seega, käesoleval juhul ei saa rääkida, et ametnikud oleksid taustinformatsiooni varjanud, vaid pigem on tegu teadmatusega. Caroli jutust on tunda, et tema arvates ei antud talle piisavalt informatsiooni ja lapse hüperaktiivsust varjati tema eest.

Terviseinformatsiooni laste kohta saadi erinevalt: lapsendajad võisid saada rikkalikku informatsiooni meditsiinilise tausta kohta enne lapsendamist või hoopiski lapsendamise järgselt. Esines juhtumeid, et lapse terviseinfo oli täpsustamata või ebatõene. Lapsendatud lapse huvides on vaja anda nende lapsendajatele võimalikult põhjalik ja täpne meditsiiniline informatsioon ning seda enne lapse lapsendamist.

3.4.2. Informatsioon laste bioloogiliste vanemate kohta

Lapsendajatele anti nende lapsendatud laste bioloogiliste vanemate kohta väga vähest informatsiooni. Kuna osaliselt toodi välja, et ei teata lapse bioloogilise vanema nime, siis saab järeldada, et eelnevalt mainitud Haagi konventsiooni artikkel 16 järgset aruannet kõik vanemad endale ei saanud või oli seal lapse bioloogilise vanema nimi varjatud. Lapsendajad avaldasid tungivat vajadust teada laste bioloogiliste vanemate kohta rohkem, nende sõnul on see laste jaoks tähtis, neil peab olema informatsiooni, mida lastele jagada, kui nad oma pärisvanemate kohta huvi tunnevad.

Brenda pöördumine tema veebipäevikus Eriku pärisema poole: „*Kuigi ta ei tea sind, ta mõtleb ja unistab sinust. Ta küsis, mis värvi on su silmad/.../Millal iganes ta tahab, me räägime sinust. Ma palvetan, et ühel päeval on mul vähemalt pilt sinust tema jaoks.*“

Lapsendatud lapsele on väga raske teadmatuse oma bioloogiliste vanemate suhtes, nad unistavad oma emadest ja sellest, millised nad välja näevad, nad otsivad põhjusi, miks vanemad neist loobusid jms. Piisava informatsiooni andmine adoptiivvanematele annab lastele võimaluse oma päritolu kohta rohkem teada saada.

Brenda veebipäeviku jätk: „*Ma olen kõigest väest pingutanud, et saada sinu kohta rohkem teada, kuid ma olen siiani jäänud tühjade kätega.*“

On näha, et kui lapsendajad soovivad omal käel otsida laste bioloogiliste vanemate kohta lisainformatsiooni, on nende võimalused selle saamiseks suhteliselt piiratud. Perekonnaseaduse (2010) järgi kehtib Eestis lapsendamise saladus. Kui Eriku bioloogiliste vanemate kohta on adoptiivpererele avalikustamiseks informatsiooni, siis

mitteametliku päringu kaudu seda keegi neile ei väljasta. Perekonnaseaduse (2010) järgi on laste täisealiseks saades lastel võimalus oma lapsendajate nõusolekul ise oma lapsendamise fakti kohta päringut teha.

3.4.3. Informatsioon laste igapäevaelu kohta

Uurimuses osalenud lapsendajad tõid välja, et laste terviseinfo ning bioloogiliste vanemate informatsiooni kõrval on veelgi olulisem teada laste igapäevaelust, nende harjumustest, oskustest, hirmudest ja kõigest muust olulisest. See on lapsendajate sõnul oluline, kuna omades vastavaid teadmisi, saavad vanemad muuta laste ülemineku uude keskkonda kergemaks, harjumuspärase rutiini säilitamine aitab lastel kohaneda ning teades laste oskustest, teavad vanemad, mida lastelt oodata ning mida neile õpetada. Kõige selle omal käel väljaselgitamine on stressirohke mõlemale osapoolle ning võib tekitada põhjendamatuid pingeid.

Ametlikult lapsendajatele sellist informatsiooni ei jagatud, kuid nagu eelnevalt sai välja toodud, on Eestist lapsendajate kogukond väga kokkuhoidev ning selle kogukonna kaudu õnnestus osa lapsendajatel hankida endale oma lapsendatava lapse kohta lisainformatsiooni. Seda saadi, kui lapsendajate sõprus perekonnad käisid Eestis oma lastel järel või külas ning muuhulgas külastati teisi lapsi, tehti pilte, videoid ning hangiti kasvatajalt lapse arengute kohta informatsiooni. Oli kasvatajaid, kes jagasid lapsendajatele ise vastavat informatsiooni.

Brenda sai tänu oma Eestis käinud sõpradele isikliku kontakti Eriku kasvataja Maiega ning seejärel algas Brenda ja Maie vaheline informatiivne kirjavahetus. Selle kontakti kaudu said Brenda ja tema perekond rohkem teada Erikust ja tema arengust. Kuigi Brenda rõhutab korduvalt, et nad ei saanud Eriku kohta peaaegu üldse taustinformatsiooni, siis tegelikult kasvatajaga suhtlemise kaudu said nad isegi rohkem teada kui teised. Saades kirjeldusi Eriku tegemistest, oskustest ja asjadest, mis talle meeldivad või ei meeldi, said nad aimu lapse arengust ja teda ümbritsevast sotsiaalsest keskkonnast.

3.4.4. Põhjaliku taustainformatsiooni vajalikkus

Lapsendajate sõnul teavad nad juhtumeid, kus päritoluriigi poolt varjatakse lapsendatavate laste meditsiinilisi andmeid ja laste minevikus läbielatud traumasid.

Brenda seostab infopuudusega talle teadaolevaid lapsendamise katkestamise juhtumeid: „*Fetaalne alkoholisündroom on ehuaegne pühendumine, väga raske asi, millega toime tulla, seda ei saa parandada, ei ole ühtegi ravimit, mis seda leevendaks. See kahjustab nende aju ja mõned [lapsendamise] katkestamised, mida ma tean, olid tingitud sellest, et pered lapsendasid lapsed, kellel oli fetaalne alkoholisündroom ja nad ei olnud sellest teadlikud.*“

Brenda usub, et kui lapsendajad saaksid lapsendatavate laste kohta põhjalikumataustainformatsiooni, siis sellega suudaks ennetada lapsendatud lastest loobumist.

Miralda kirjeldab eelnevalt Brenda poolt väljatoodut: „*Osa perekondi kurdab, et nad ei teadnud laste meditsiinilistest probleemidest ja otsustasid, et nad on liiga suureks väljakutseks neile.*“

Selle põhjal on näha, et lapsendajad ei ole alati valmis hakkamasaamiseks kõikide meditsiiniliste probleemidega, mis lapsendatud lastel võivad tekkida. Enne lapse lapsendamiseks andmist tuleks kindlaks teha kõikvõimalikud meditsiinilised probleemid ning tulevasi lapsendajaid nendest teavitada.

Amanda tõstab esile, et paljud lapsendajad toovad lastest loobumise põhjuseks tõe varjamise ning hilisemalt tekkinud probleemid, mida ei osatud informatsiooni puudumise tõttu ette näha. Amanda kirjeldab oma kogemusele tuginedes, et lastest loobutakse, kuna vanemad ei ole teadlikud, millise lapse nad endale lapsendavad. Ootamatud võivad olla nii meditsiinilised probleemid kui ka lapse ebasobivad käitumisnormid või harjumused, millega lapsendajad ei ole arvestanud.

Amanda on lapsendanud otse laste päritoluriikidest mitmeid lapsi ning olukorra näitlikustamiseks kirjeldab ta ühe oma lapse lapsendamist Eestist:

„*Võtame kas või meie lapsendatud Julia, ta oli 12aastane, kui me ta lapsendasime. Ta suitsetas, jõi alkoholi ja kasutas narkootikume, keegi ei rääkinud seda meile, aga nad teadsid. Nad arvasid vist, et kui nad meile seda räägivad, et siis me ei taha teda. See ei ole nii, lihtsalt tausta peab teadma, peab teadma, kelle sa lapsendad.*“

Amanda jutust koorub välja tõsiasi, et lapsendamisega seotud ametnikud võivad eeldada, et nad tegutsevad lapse heaolust lähtudes, kui varjavad lapsendajate eest laste

halbasiid harjumusi või negatiivseid iseloomuomadusi, kuid laiemas pildis kannatavad lapsed.

Amanda kirjeldab, kuidas Julia oli väga huvitatud poistest, lausa ebasobivalt huvitatud: „Võtame näiteks, et üks teine pere oleks Julia lapsendanud ja neile ei oleks samuti räägitud tema huvist poiste vastu, kui see pere ei oleks olnud selle suhtes tolerantne /.../No tal oli ikka väga suur huvi poiste vastu, sellega kaasnes ebasobiv käitumine ja sõnumite saatmine. Teda ei huvitanud ainult endavanused poisid, vaid palju vanemad, isegi 21aastased. Kui see pere ei oleks nii tolerantne olnud selle osas, siis ei oleks nad temaga hakkama saanud ja nad oleksid temast loobunud.” Siin viitab Amanda sellele, et seksuaalselt väljakutsuvalt käituva lapsega on peredel raske ilma vastava ettevalmistusega toime tulla, sama kinnitas Smith ja Howardi (1991) koostatud uurimus (viidatud Coakley ja Berrick 2007 järgi, vt täpsemalt ptk 1.8.1)

“Sellepärast peabki teadma, mida sa saad! Peab teadma!”

Amanda räägib sellel teemal väga emotsionaalselt ning sihikindlalt, tema arvates on see üks kõige tähtsamaid osasid lapsendamise juures, kuid ametlikult sellise sotsiaalse informatsiooni edastamist lapsendajatele ei soodustata.

Kuigi analüüsist selgus, et on juhtumeid, kus lapsendajatele ei ole Eesti ametnike poolt kogu tõde lapsendatud laste kohta antud, on vastupidiseid olukordasid olnud. Amanda kirjeldab ühe teismelise lugu, kes oma esmase adoptiivpere juurest tema juurde sattus. Tema adoptiivemale oli asenduskodu direktor tungivalt soovitanud mõtelda enne, kui lapsendamisprotsessiga jätkab. Talle anti külluslikku informatsiooni lapse meditsiiniliste ja emotsionaalse seisundi kohta ning hoiatati lapsega tekkida võivatest probleemidest. Kuna seal peres kasvasid juba mitmed nooremad lapsendatud lapsed ning lapsendajaks oli üksikema, tundis asenduskodu direktor siirast muret lapsendatava lapse edasisest käekäigust. Lapsendaja jätkas hoolimata hoiatustest protsessiga. Hiljem selgus, et ta ei saa lapse kasvatamisega hakkama ning loobus temast.

Sellise loo puhul on näha, et asenduskodu direktor soovis käituda lähtuvalt lapse heaolust, ta oskas oma kogemusele toetudes ette näha, et see lapsendamine ei ole lapse parimast huvist lähtuv, kuid teda ei võetud kuulda. Tegelikult ei ole asenduskodu töötajatel sõnaõigust lapsendamisprotsessis, direktoril ei olnud muud teha, kui ainult soovitada protsess katkestada, kuna määravat sõnaõigust talle ei ole antud. Andersoni (2010) uurimuses tõid asenduskodu spetsialistid sama olukorra esile: kuigi asenduskodu

töötajad tunnevad lapsendatavat last kõige paremini ning saaksid otsustamisel parimat nõu anda, ei saa nemad lapsele sobivate vanemate leidmises kaasa rääkida.

Analüüsitud andmete põhjal on näha, et oluline on anda lapsendajatele võimalikult tõest ja külluslikku informatsiooni laste füüsiliste, vaimsete ja emotsionaalsete eripärade ning sotsiaalsete oskuste ja harjumuste kohta. Laste heaolust lähtuvalt peavad nende tulevased vanemad olema täielikult ettevalmistunud kõigeks kaasnevaks ning negatiivseid üllatusi ei tohi tekkida. Vanemate ootustele mittevastamine on üks põhilisteks põhjusteks lapsendatud laste loobumiste juhtumites, seega selle ennetamine on äärmiselt oluline. Tõe varjamine tulevaste vanemate eest on üks põhjustest, miks vanemad hiljem lapsendatud laste kasvatamisest loobuvad, nad ei saa muutunud olukorraga hakkama (Schwartz 2006).

Perekonnaseaduse (2010) alusel peab kontrollima laste ja lapsendajate sobilikkust. Selle põhjal võib väita, et lapsendajaid ei saa pidada lapsele sobilikeks vanemateks, kui ei olda teadlikud, kas vanemad tulevad lastega kaasnevate probleemidega toime või mitte. Haagi konventsioon sätestab, et lapsendajatele tuleb anda kõikvõimalik tervise ja päritolu informatsioon. Lapsendajatele lapse kohta põhjaliku ja tõese informatsiooni andmine on lapsendamise püsijäämise parim garantii, mida Eesti saab anda siit lapsendatud lastele.

3.5. Lapsendajate pere ettevalmistumine lapsendamiseks

Lapsendamine ei ole sama, mis bioloogilise lapse saamine, kasvõi seetõttu, et lapsendaja ei pruugi lapsendada vastsündinut, vaid saab vanemaks lapsele, kellel on teatavad elukogemused, harjumused, maailmavaated jms. Lapsendaja peab olema ettevalmistunud lapsendatud lapsega toime tulemiseks, tal peavad olema teadmised, millele tugineda mõistmaks lapse läbielamisi, ning oskused käsitlemaks keerulisi ja ootamatuid olukordasid. Lapsendatud lastel võib esineda erinevaid emotsionaalseid puudujääke või arengumahajäämusi või lisaks teisi erivajadusi, teadlik lapsendaja on nendeks ettevalmistunud.

Miralda: „*Sa pead olema tugev, kuid väga pühendunud vanem, et toime tulla lapsega, kes on olnud orb [mõtleb selle all hülgatud lapsi]. Sa pead lapse üles ehitama. Sa pead uuesti õpetama lapsele, et nad omavad tähtsust!!!“*

Miralda rõhutab siin, et lapsendatud lapsed on emotsionaalselt kahjustatud ning lapsendaja mitte lihtsalt ei pea last kasvatama, vaid nägema palju vaeva, et lapse enesehinnangut tõsta, aidata lapsel end väärtustada. Seda tuleb teha pühendumusega ning on pikaajaline protsess, mis ei ole lapsendajale kerge. Miralda viitab siin, et alati ei ole lapsendajad selliseks pühendumuseks valmis. Westhues ja Cohen (1990) töid oma uurimuses välja, et lapsendajatel võib olla oma lastele ja nende perekonna toimimisele ebareaalset ootust, vanemad ei pruugi mõista, et kõik ei ole nii ideaalne, nagu nad ette kujutavad.

Sellistel juhtudel, kui lapsendajad ei ole ennast piisavalt ette valmistanud ning teadlikud, mida lapsendamine endaga kaasa toob, võivad esimesed raskused tekitada neile läbikukkumise tunnet.

Lapsendada soovijatel on kohustuslik läbida Haagi konventsiooni alusel määratletud kindel arv koolitustunde, mille peavad lapsendajad läbima ning mille valmistab neile ette lapsendamisagentuur. Mitmed minu uurimuses osalenud lapsendajad mainisid nende sooritamist internetipõhiselt. Rotabi & Gibbonsi (2012) uurimusest on näha, et nende koolituste sisu ja tõepärasust ei määratletud, seega on iga agentuuri enda otsustada, millise sisuga koolitusi nad lapsendajatele teevad (vt täpsemalt ptk 1.4). Selle teadmise põhjal ei saa pidada ainuüksi agentuuri poolt ettevalmistatud veebikursuste läbimist piisavaks ettevalmistuseks lapsendajatele.

Eestis on lapsendajatele mõeldud PRIDE koolitus, mis on Ameerikast alguse saanud koolitusprogramm ja oma algselt ideelt mõeldud kasuperedele. USAs seda koolitust lapsendajate ei pakuta, vaid see on ainult kasuperedele mõeldud programm. Seega jäävad lapsendajate ettevalmistuseks internetipõhised koolitustunnid, mille sisu on üldiselt määratletud ning erialaste raamatute lugemine.

Lapsendajatele üheks põhiliseks raamatuks, mida lapsendamist propageerivad veebileheküljed soovivad, on kliinilise sotsiaaltöötaja Deborah Gray koostatud raamat „Attaching in Adoption Practical Tools for Today`s Parents“, mis kirjeldab samm-sammult lapsendamise kaasnevat, annab juhtnööre lapsendajatele, kuidas lapsendatud lapsega käituda ning emotsionaalselt toime tulla, selgitab, mida laps lapsendamisel läbi elab ning kuidas luua lapsega kiindumussuhet. See on põhjalik raamat, andes hea ülevaate kõigest, mis lapsendatud lapsega kaasneb ning selle raamatu läbitöötamisel on lapsendajatel olemas hea aluspagas ettevalmistuseks.

„Me lugesime palju lapsendamisest ja erilistest küsimustest, sealhulgas kiindumussuhte häirest ja erivajadustega lastest“

Lisaks soovituslikule kirjandusele olid uurimuses osalenud lapsendajad ennast paremini ettevalmistanud, nad tahtsid olla valmis ootamatusteks ning tõstsid oma teadlikkust erinevat teavet sisaldavat kirjandust uurides.

Lapsendajate jutust selgus, et kõik ettevalmistused ei olnud teadlikud, vaid nende enda elulised kogemused olid samuti pagasiks, mis aitasid lapsendamisel.

Miralda ja Johni lapsendatud poistel oli mõlemil diagnoositud FAS, nende julgust lapsendada just sellise diagnoosiga väikelapsi võib tulla põhjusest, et nad on juba üles kasvatanud ühe noore neiu, kellel on FAS diagnoositud. Seega, neil olid teadmised sellise diagnoosiga laste kasvatamisega kaasnevatest väljakutsetest ning nende ootused lastele olid nende võimetele kohased.

Sellised erinevad elukogemused andsid lapsendajatele palju teadmisi ja julgust juurde lapsendada erivajadustega lapsi, lisaks spetsiifilised haridused või ametid, mille kaudu saadi erinevaid teadmisi meditsiinivallas või erivajadustega laste kasvatamisel. Need on teadmised, mida ei saa mõõta ega hinnata, kuid mis on igal lapsendajal olemas.

3.5.1. Eesti keele õppimine

Uurimuses osalenud lapsendajad soovisid oma lapsendatavate lastega paremini suhelda ja neid mõista ning seetõttu õpiti osaliselt internetis leiduvate programmide vahendusel eesti keelt. Eesti keelt kirjeldatakse kui väga keerulist ning rasket keelt õppimiseks, see erineb märkimisväärselt inglise keelest ja seetõttu ei oldud selle õppimisel väga edukad, kuid siiski suutis nii mõnigi lapsendaja õppida kümneid sõnu ja väljendeid.

Shellyl olid mõningad kartused Mary ja Lisaga hakkama saamisel, ta väljendab ennast nii: *„Lisaks oli mul palju ängistust selles osas, kuidas ma tüdrukutega suhtlen. Mitte ainult see, et olime esmakordsed vanemad, vaid see, et me teadsime väga vähe eesti keelt – umbes 70 sõna, mis me õppisime internetikeskses veebikeskkonnas nimega byki.com.“*

Shelly väljendab ainsana uurimuses osalejatest siirast muret, kuidas ja kas ta üldse lastega hakkama saab, tema kartus põhineb sellel, et temal ja tema abikaasal ei ole varasemat lastekasvatamise kogemust ning samuti pelgas ta keelebarjääri tüdrukutega.

Caroli ja Miralda kirjeldustest ei leidnud ma sellele probleemile viiteid. Võib oletada, et kuna nende lapsendatud lapsed olid Shelly lastest nooremad, siis loodeti, et keelebarjääri ei teki ning lapsed suudavad kiirelt ümber kohaneda uue keelekeskkonnaga. Brenda seevastu lootis oma eesti keele oskusele ning ei väljendanud kartust lapse mittemõistmisel.

Väljavõte veebipäeviku postitusest, mis on suunatud lapsendatavale lapsele:

„Me ei anna alla. Me õpime mingil moel sinuga suhtlemise ära. Ma arvan, et on täiesti ebaaus meist eeldada, et sina lihtsalt hakkad kohe inglise keeles rääkima ja unustad oma keele kohe (kuigi paljud ütlevad mulle, et ma ei muretseks). Ma tean, et see lõpuks juhtub. Kui ma saan oma tahtmise, saan ma vähemalt sinuga kohtudes öelda sulle eesti keeles mõnda asja. Ma tahan sulle ütelda, et ma armastan sind. Ma tahan teada, kui sa oled kurb, nälgane, tunned end halvasti jne. Ma tahan, et sa teaksid, et sa oled kaitstud ja et me hoolitseme sinu eest alati.“

Eesti keele õppimisega lähtusid lapsendajad lapse parimast huvist, nad soovisid kaasa aidata lapse kohanemisel uude keskkonda ning muuta lapse üleminek võimalikult sujuvaks. Lapsendajad tahtsid laste keele õppimise kaudu saada lapsele lähemale, mõista last paremini ning olla emotsionaalsel tasandil lapsele rohkem kättesaadavam.

Vanemate eesti keele õppimine näitab teisest küljest, kuidas tähtsustatakse lapse päritolu ning soovitakse sellest osa saada.

3.5.2. Ebapiisav ettevalmistus ametnike poolt

Ühest küljest valmistavad lapsendajad end ise ette, kuid teiselt poolt on lapsendamisega seotud ametnikud need, kes saavad lapsendajate teadlikkust lapsendamisest ja sellega kaasnevatest võimalikest raskustest tõsta.

Amanda sõnul ei pruugi lapsendajad alati teada, mis neid ees ootab. Isegi, kui nad on piisavalt hästi end enda arvates ettevalmistanud, siis ei tea nad tegelikult, mida tähendab lapsendatud laste kasvatamine. Samuti ei tehta tema sõnul enne lapsendamist neile piisavalt selgitustööd, mida see endaga kaasa toob. Tema arvates peaks rohkem adoptiivvanemate teadlikkust tõstma.

Amanda: *„Vaata, lapsendamisagentuur ei tee kodu-uuringut, seda teevad era sotsiaaltöötajad. Ma usun, et nad ei tee väga head tööd, nad ei selgita piisavalt vanematele, mida lapse lapsendamine endaga kaasa toob, mida see tegelikult tähendab.“*

Nad arvavad, et armastusega ravib kõike! Aga ei ravi ju /naerab/, kui nii oleks, siis ei oleks maailmas... /naerab/, /muutub tõsiseks/ igatahes, ei ravi!“

Amanda arvamus lapsendajatest on kooskõlas sellega, mida uurimuses osalenud lapsendajad ise rääkisid lapse leidmisest: „armusin lapsesse kohe“ või „oleme kokku loodud“ jms. Niimoodi rõhutavad lapsendajad seda, et nende armastus laste vastu on kohe olemas ning selle taustal suudetakse kõikide raskustega hakkama saada.

Lapsendamiseks ettevalmistumine on mitmekülgne protsess, hõlmates mitmesuguseid teadlikke tegevusi kui elukogemusel põhinevaid sündmusi. See on terve lapsendajate pere ühine protsess, kuna kõik liikmed peavad olema valmis uue perekonnaliikme liitumisega. Lapsendajate lugudest selgus, et üheks olulisemaks pagasiks lapsendajatele on nende elukogemus, mille kaudu ollakse kohati ehk isegi rohkem ettevalmistunud kui vastavate koolituste läbimisega. Kuid suur osa ettevalmistusest moodustasid veebipõhised lapsendamise kursused ning samuti erialase kirjanduse lugemine, lisaks olid mõned lapsendajad eriliselt ette valmistunud lapsega kohtumiseks ning õppisid suure pühendumusega eestikeelseid sõnasid ja termineid. Kõik adoptiivanemad olid enda hinnangul piisavalt ettevalmistunud lapsendamiseks.

Kirjanduse kohaselt on lapsevanemate vastav ettevalmistus ning reaalsed ootused lapsendamisele lapsendatava lapse seisukohalt olulised ning aitavad kaasa lapsendamise protsessi edukusele (Gray 2002), mida kinnitab Amanda selgitus lapsendatud lastest loobumise kohta.

3.6. Laste ettevalmistus lapsendamiseks

Lapse üleminek uude kultuurilisse keskkonda uue pere juurde peaks lapse jaoks olema tehtud võimalikult sujuvaks. Ülemineku sujuvamaks muudab kindlasti lapse võimalik ettevalmistus lapsendamiseks. Kristina Andersoni (2010) uurimuses tõid Eesti lapsendamise seotud spetsialistid välja laste ettevalmistamise kui ühe kitsaskoha meie lapsendamissüsteemis, nende sõnul ei ole asenduskodudes inimesi, kes tegeleksid laste psühholoogiliste ettevalmistustega. Käesolevas uurimuses ei mainitud lapsendatavatele lastele tehtavaid teisi ettevalmistusi, milleks on keeleõpe, kultuuri tutvustamine vms, mille põhjal võib järeldada, et nende tegemist ei toimu samuti.

Uurimuses osalenud lapsendajate kogemuste põhjal saab välja tuua, et kahjuks ei pakutud lastele lapsendamiseks sobilikku ettevalmistust. Osa lastel puudusid elementaarsed teadmised elust perekonnas, rääkimata nende teadmatusest eesseisvast lennureisist ning uuest keskkonnast.

Shelly toob välja üldise lapsendajate seisukoha: „*Ma arvan, et oleks hea, kui lapsed õpiksid veidi inglise keelt, mida ma saan aru, et nad teevad koolis, ja rääkida neile veidi, mida tähendab perekonnaga liitumine. Ma tean, et spetsialistid ei pruugi teada vastava pere spetsiifikat, millega laps liitub, kuid rääkida üldiselt, mis juhtuma hakkab, kaasa arvatud, et nad lahkuvad lastekodust ja lahkuvad Eestist, et see ei tuleks neile üllatusena. Ma mõistan, et lastekodu tahab minimaliseerida laste riski pettumusteks, kui mingil põhjusel lapsendamine ei lähe läbi, ja ma saan aru, et nad tahavad hoida lapsi haiget saamisest, kuid ma arvan, et väike ettevalmistus ja väike rääkimine laste tunnetest oleks kasulik.*“

Lapsendajad teadvustavad endale, mis põhjustel lastele ei tehta sobilikku ettevalmistust, kuid eelnevast tsitaadist tuleb siiski välja tungiv palve, et laste heaolust lähtuvalt tehtaks lastele kas või üldmäärast ettevalmistust uue olukorraga kohanemiseks.

Valentina oli lapsendamise hetkel 11aastane, sellises vanuses lapsele oleks saanud asenduskodu poolt pakkuda piisavalt ettevalmistust nii kultuuri tundmaõppimisel kui ka keeleliselt, kuid talle ei tehtud seda. Tema enda sõnul oskas ta inglise keelt kõigest mõne sõna. Minu kogemuse põhjal on tema inglise keel siiani raskesti mõistetav, sest tal puudub grammatiline alus, millele keelt üles ehitada. Seda oleks pidanud tema lapsendamise eel ametnikud märkama ning sellega tegelema enne tema välisriiki lapsendamist.

Valentalt küsiti Haagi konventsiooni ning Perekonnaseaduse (2010) kohaselt lapsendamiseks nõusolekut, kuid on kaheldav, kas ta päris täpselt teadis, millele ta nõusoleku andis. Ta kirjeldas, et mõtles selle üle, et peab kõigest tuttavast loobuma: „*Ausalt, see oli raske otsus, aga me ütlesime jah.*“ Kuid kas ta loobumisele keskendudes oli suuteline mõistma, millega ta nõustus- talle ei selgitatud, kuhu ta läheb ning milline see elu seal olema hakkab. Sellises vanuses laps ei suuda luua veel täit pilti omale tulevases olukorrast ning käesoleval juhul keegi ei üritanud seda talle selgitada.

3.6.1. Põhjalik ettevalmistus

Kogutud andmetest eristusid teistest Eriku ja Jessica lood, kus mõlemad lapsed olid uurimuses osalenud adoptiivvanema hinnangul saanud põhjaliku ettevalmistuse eesolevaks.

Asenduskodupoolne ettevalmistus

Erik sai ainsana asenduskodu poolt põhjalikku ettevalmistust lapsendamiseks, aga seda tänu kasvataja teadlikkusele. Brenda sõnul õpetas kasvataja lapsele ingliskeelseid väljendeid ning rääkis perekonna toimimisest. Lisaks saatis Brenda lapsele nende pere fotoalbumi ning kasvataja kaudu tutvuti perekonnaliikmete piltidega ja jutustati nendest lugusid. Kõik need toimingud aitasid lapse kohanemisele uue perekonnaga suuresti kaasa. Seega, kui laps esimest korda oma vanemaid nägi, ei võõrastanud ta neid, vaid jooksis kohe rõõmsalt vastu. Hiljem ülejäänud perekonnaga tutvudes oli ta nad kohe omaks võtnud kui oma perekonna. Katkend Brenda veebipäevikust:

„Ta jooksis kohe oma õdede juurde ja oli väga erutatud. Ta võttis välja oma fotoalbumi ning hakkas ütleva „HEY“ ja näitas tüdrukute piltide peale. Võis näha, kuidas tema väikestes mõtetes hakkasid seosed tekkima. Siis me läksime oma pagasit võtma ja ta läks, hoides mõlemi õe käest kinni. /... /Terve tee sõites koju hoidis ta õe käest kinni ja silitas tema juukseid ja musitas teda. Nad itsitasid ja jutustasid terve tee koju.“

On näha, kuidas Eriku keskkonnavahetuse soodustavaks teguriks on kasvatajapoolne põhjalik selgitustöö ning ettevalmistus teadmiste jagamisel tema uue perekonna kohta. Eesti seadusandluse tõttu saavad lapse lapsendamise ja tema tulevaste adoptiivvanemate kohta informatsiooni jagada ainult vastava protsessiga kokku puutuvad ametnikud, kes otseselt lapsega kokku ei puutu ning teda lapsendamiseks ette ei valmista. Seetõttu ei saa lapsendatav laps ametlike kanaleid pidi oma lapsendajate kohta informatsiooni, võimalik on see ainult iseseisvalt loodud kontaktide abil. Eriku näide kinnitab, kui oluline on asenduskodu poolt tehtav eelnev tutvustav töö adoptiivpere ja lapse edasise suhte ning ülemineku sujumiseks.

Eeskostjapoolne ettevalmistus

Enne Caroli perekonda tulemist anti Jessicale ja Caroli perele võimalus pikema aja jooksul üksteist tundma õppida ning üksteiste olemasoluga harjuda, enne kui otsustati lapsendamise üle.

Caroli sõnul käis Jessica koos oma eestkostjaga enne lapsendamise kohta otsuse tegemist Caroli perel viiepäevasel külaskäigul, et näha, kuidas lapsed omavahel läbi saavad ning pere kohaneb. Külustus läks väga hästi ning kõik osapooled olid valmis lapsendamisprotsessi läbi viima.

Carol: „Külastuse lõpus küsis ta oma eestkostjalt, kas ta võib meie pere juurde igavesti jääda! Me teadsime sellest hetkest, et ta on meie tütar!“

Sellest hetkest oli otsustatud, et Jessica sai omale uue adoptiivpere, kes oli valmis teda armastama, Jessicale anti aega oma pooleli olnud tegemised lõpetada ning seejärel mõned kuud hiljem kolis ta oma uude perekonda.

Siin saab tuua paralleeli Valentina lapsendamisega. Mõlemad tüdrukud olid samaealised lapsendamise hetkel ning väljendasid oma nõusolekut lapsendamise osas. Ühel juhul oli laps teadlik, kuhu ja kelle juurde teda lapsendatakse, teisel juhul oli tegemist täieliku teadmatusena, lapsel puudus igasugune konkreetne informatsioon, millele oma otsuse tegemisel toetuda. Jessica juhtumi taustal oli Valentinalt nõusoleku küsimine formaalne tegu, mis ei kajastu lapse heaolu esiletõstmisel, Jessica lapsendamise ettevalmistus on ideaalne näide lapsesõbralikust lähtumisest – lapse ja lapsendajate ning teiste perekonnaliikmete sobivus pannakse eelnevalt proovile, kui otsustatakse lapsendamise kasuks. Lapsel on sellel ajal kõrval tema püsiv hooldaja, kes juhendab, jälgib ja hindab olukorda ning on lapsele kohanemise ajal toeks.

Eesti poolt lastele sobivat ettevalmistust lapsendamiseks ei pakutud, aga üks laps sai tema asenduskodu kasvataja isiklikul initsiatiivil suurepärase ettevalmistuse osaliseks, kui kasvataja lõi lapsendajaga isikliku kontakti. Jessica, kes lapsendati USA-siseselt sai käesolevas uurimuses osalenud lastest kõige ideaalsema lapsendamise ettevalmistuse, selline võikski olla lapse ja lapsendaja kohtumise normatiiv, mille põhjal otsustatakse lapsendamine.

3.7. Lapsendajate kogemused spetsialistidega

Lapsendamisprotsessi jooksul puutusid lapsendajad kokku erinevate spetsialistidega, kes mõjutasid neid ja nende lapsendatud lapsi mitmeti. Üldjuhul kirjeldasid uurimuses osalejad kõiki kokkupuuteid erinevate spetsialistidega meeldivatena. Toon siin eraldi välja nende kogemused Eesti ametnikega.

3.7.1. Asenduskodu töötajad

Mitmed minu uurimuses osalenud lapsendajatest said lapsendamisprotsessi jooksul isikliku kontakti oma lapsendatavate laste asenduskodu kasvatajatega. Sellise omavahelise suhtluse kogemusi oli mitmesuguseid.

Brenda tõi välja oma väga positiivse kogemuse Eriku kasvatajaga, mis muutis terve nende lapsendamisprotsessi tunduvalt talutavamaks. Eriku kasvataja ja Brenda vaheline kirjavahetus algas lapsendamisprotsessi ajal ning on püsinud tänase päevani.

Shelly kiidab Mary ja Lisa asenduskodu kasvatajat ning sarnaselt Brendale ollakse temaga seniajani ühenduses.

Caroli blogist saab lugeda postitusi selle kohta, kuidas ta Eestisse Tomi kasvatajale lapsest pilte saadab.

Kasvatajate ja lapsendajate vaheline side on säilinud pärast mitmeid aastaid ning nii Shelly kui ka Brenda rõhutavad vastavate spetsialistide olulisust nende laste minevikus ja tulevikus, kus neid kindlasti soovitakse külastada.

Selline kasvatajatega kontakti hoidmine on tänuvaart, kuna asenduskodud on nende laste jaoks ainsad kodud, mis neil on olnud, ja kasvatajad on osa nende päritolust, nende perekond. Eelnevalt sai välja toodud, et laste bioloogiliste vanemate kohta on vähe informatsiooni, siis tegelikult on asenduskodude kasvatajad samamoodi osa laste päritolust ning võimalus nendega suhelda on oluline lastele oma mineviku mõistmiseks. Kui katkestada lapsendamisjärgselt igasugused suhted lapse päritoluriigi ning inimestega lapse minevikust, võib see lapse identiteedi kujunemisel talle raskusi tekitada. Sellega kaotaksid nad oma mineviku – oma juured –, kuid ometi on nad kusagilt pärit.

3.7.2. Keelatud suhtlemine

Lapsendajad tõid välja, et lapsendatava lapse ja lapsendaja vaheline suhtlemine oli keelatud. Lastele ei tohtinud kõikidel juhtudel kingitusi saata, rääkimata oma pildi või perekonna kirjelduse saatmisest.

Brenda toob välja: „*Väga vähestel adoptiivperedel on selline võimalus...see, see on tegelikult keelatud agentuuri poolt...ma ei tohtinud agentuurile sellest rääkida, et mul on kontakt Maiega, sest nemad tahtsid olla ainsad, kes omavad mingit informatsiooni, kuid nad ei rääkinud mulle midagi Eriku kohta, sest nad ei teadnud.*“

Lapsendamisagentuur on siinkohal võtnud endale rolli, mida ta täita ei suuda, kuid olenemata sellest ei tehta oma keeldudes järeleandmisi. Agentuur, kes peaks lähtuma lapse parimatest huvidest ja heaolu esile tõstmisest, käitub hoopis vastupidiselt, kuritarvitades oma võimu ning takistades sellega lapsendaja ja lapse omavahelise kohanemise soodustamist.

Lapsendajate ja asenduskodutöötajate vahelises suhtlemises saab rääkida erinevatest põhjustest.

Lapsendamiseprotsessi kestel ei ole potentsiaalsel lapsendajal lubatud lapse ega temaga seonduvate isikutega enne kontakti võtta, kui Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt on kinnitatud, et nad on sobilikud lapsendajateks (How to adopt?). Sellisel juhul on üritatud kaitsta lapsendatava lapse huve, et laps ei saaks haiget, kui tema „uued vanemad“ ei osutu sobilikeks. Tegelikuses on see tekitanud olukorra, kus lapse parimad huvid ei ole esmatähtsad, kuna takistatakse lapse ja tema uue pere omavahelise kohanemise soodustamist. Väidetavalt kaitstakse last ning töötatakse tema heaolu nimel, kuid last ei kohelda kui isiksust, kellel on tunded ja arvamused, vaid pigem suhtutakse temasse kui asja.

Samuti põhjendab see ainult USA-poolset suhtlemise keeldu dokumentide vormistamise perioodil, kuid kui lapsendaja on saanud riigipoolse kinnituse lapsendamise jätkamiseks, siis ei tohiks olla põhjust, miks astub lapsendamisagentuur vahele lapsendaja ja laste kasvatajate vahelise suhtlemisele, sellist käitumist ei tohiks lapse heaolu tagamise nimel lubada.

Eesti seadusandlusest tulenevalt saab sellist lapsendaja ja lapsendatava vahelist suhtluse takistust põhjendada Perekonnaseaduses (2010) sätestatud lapsendamissaladusega, kuid kuna vastav lapsendamissaladuse paragrahv on loodud lapse kaitsmiseks, siis praegu ei ole selle täitmine niisugusel kujul põhjendatud ning lapse huvide esikohale tõstmise tõttu tuleks lubada kasvatajal informatsiooni vahendada lapsele ning lapsendajale.

3.7.3. Abistaja roll

Lapsendajate jutust selgus, et Eestis olles on lapsendajatele võimaldatud spetsiaalse abistaja teenused, keda enamik uurimuses osalenutest nimetavad üheselt, seega teda võib pidada agentuuripoolseks kontaktisikuks Eestis, kes korraldab agentuuri eest lapsendatud lastega seotud asjaajamisi.

Vastav abistaja on Eestis olles lapsendajatele ainus Eesti-poolne kontaktisik, seda nii külustus- kui ka hilisemal lapsendamise reisir. Kirjelduste põhjal saab järeldada, et abistaja ülesanneteks on lapsendatavatest lastest piltide ja videode tegemine agentuurile ja lapsendajatele, külustusreiside organiseerimine asenduskodudesse, lapsendajate viimine või juhendamine vajalikesse asutustesse, nende abistamine erinevate asjaajamistega ja tekkinud küsimustele vastamine.

Miralda: „I. oli see, kes lasi kõik meie paberid teha ja tõlkida. Aitas Eestis korraldada kõiki arstivisiite ning viis meid sinna. Ta aitas meil passid teha. Ta viis meid kohtuma inimestega, kellega me pidime rääkima enne, kui me üldse saime adopteerida. Ta aitas meid igal pool. Kui me lahkusime USAst, siis ta oli adopteerimise jaoks meie ainus kontakt./.../“

„Ta tõesti hoolis lastest ja tegi kõik töö Eestis: külustas lastekodusid ja tegi pilte ja videoid peredele vaatamiseks.“

Jääb selgusetuks, mille järgi Miralda leidis, et abistaja lastest hoolis, kas pelgalt seetõttu, et lastest lapsendajatele pilte tegi või ei väljenda Miralda end piisavalt selgelt ja jätab midagi välja toomata, kuid peredelt kogutud andmete analüüsist selgus, et abistaja oli lapsendajatele nii autojuhiks kui ka asjaajajaks ja agentuurile lapsendamiseks sobilike laste vahendajaks.

Lapsendajate kogemused erinevate Eesti spetsialistide ja ametnikega, kes Eestiga lapsendamise osas koostööd teevad, olid positiivsed. Ainus, mis küsitavust tekitas, oli lapsendamisagentuuri keeld asenduskodu ja lapsendajate omavahelisel suhtlemisel, selle põhjustele ei leidnud ma lapsendajatelt saadud andmeid analüüsidest vastust.

3.8. Reis Eestisse

Lapsendajad tulevad Eestisse üldjuhul kahel korral: esmalt last külastama ning seejärel last koju viima.

3.8.1. Tutvumisreis

Tulevaste vanemate ja lapse vahelise kontakti saamiseks on oluline enne lapsendamist lapsega kohtuda, seega on soovituslik teha välisriigi kodanikul Eestisse tutvumisreis. Tutvumisreiside protsess ei ole ametlikult määratletud, kuid peredelt kogutud andmetest saab järeldada, et neid reise organiseerib USA-poolne lapsendamisagentuur ning Eestis on neil kontaktisik, keda kutsutakse abistajaks ning kes organiseerib lastega kohtumised, sõidutab neid asenduskodudesse ning soovi korral aitab majutusega.

Lastega eelnev tutvumine on nii lapsendajate kui ka lapsendatavate laste huvides, kuid see ei olnud eelmise Perekonnaseaduse (1994) kehtivuse ajal kohustuslikuks tehtud, seega oli lapsendajatel võimalus sellest võimalusest loobuda ning Brenda ja Elvis seda võimalust kasutasid.

Brenda põhjendab seda rahaliste vahendite puudumisega ning ta lausub, et neile öeldi, et kui nad külastusreisist loobuvad, siis läheb lapsendamisprotsess kiiremini.

Caroli ja Tomi külastusreisi eesmärk oli endale lapsendamiseks sobilik laps leida, nad ei olnud laste lapsendamiseks endale veel välja valinud ning tulid alles lastega tutvuma.

Carol: „Beebi oli mitme tunni kaugusel Tallinnast. Seega me olime väga väsinud, kuid väga põnevil tema nägemisest. Ta oli imeilus! /.../Me armusime temasse kohe. Me tegime mõned pildid ja siis kiirustasime vaatama teist last Tallinna-lähistel. Selleks ajaks olime väga väsinud. Teine poiss oli kena. Kuid keelebarjääri ja arusaamatuste tõttu me tundsim, et meile ei räägitud kõike poisi kohta. Me läksime tagasi oma hotelli ja läksime magama. Järgmisel päeval küsisime uuesti beebit ja teist poissi näha. Meie abistaja ütles, et beebit ei ole võimalik näha, kuna ta on liiga kaugel. Teise poisi kohta öeldi meile, et kui me teda näha tahame, siis võtaksime takso. Seda me ka tegime. Kui kohale jõudsime, siis hooldaja ütles meile tõlgi abil, et poisil on oma bioloogilise ema poolt tekitatud raputatud lapse sündroom ning tal on palju probleeme. Ta ütles meile, et abistaja ei tahtnud meile seda eelnevalt ütelda. Me olime murtud. Me ei teadnud, mida teha. Me läksime tagasi oma hotelli ja nutsime väikese poisi [vahetult kohtunud poiss] pärast. Sellel hetkel mu abikaasa ja mina mõlemad töötasime. Meil ei olnud paindlikkust ja aega tema eest täisajaga hoolitseda, arstivisiitideks ja haigla külastusteks. Nii raske, kui see otsus oli, otsustasime minna edasi [ainult] beebi adopteerimisega.“

Üks põgus kohtumine peaks otsustama ühe lapse ja perekonna tervet tulevast elu. Kui sellisel juhul veel ei räägita lapse tausta kohta kogu tõde, on küsitav lapse parimate huvide esiletõstmine. Abistaja võis küll soovida lapsele parimat, tahtes talle leida vanemad, kes ta lapsendavad ning asenduskodust „päästavad“, kuid käesoleval juhul selline abistaja ebaprofessionaalne käitumine oleks võinud lõppeda olukorraga, kus lapse lapsendanud adoptiivvanemad ei ole tema erivajadustega hakkama saamiseks piisavalt valmistunud. Käesoleval juhul Carol selgitas, et nemad ei oleks selliste erivajadustega lapse kasvatamisega hakkama saanud. Sellisel juhul ei saa enam rääkida lapsendatava lapse parima huvi esiletõstmisest.

Erinevalt Carolist tulid Shelly ja Brian Eestisse eesmärgiga kohtuda eelnevalt välja valitud lastega. Shelly sõnul olid nad Eestis 8 päeva, peatudes Tallinnas ning käies kahel korral teises linnas lastega kohtumas.

Shelly kirjeldab nende reisi Eestisse järgmiselt: „*Me kohtusime oma visiidi ajal tüdrukutega kahel korral lühikest aega, kuid olime kohe rabatud, kui sõbralikud ja armsad lapsed olid ja kui tähelepanelikud ja hoolivad olid asenduskodu töötajad. Tüdrukud ei rääkinud inglise keelt, kuid meil oli tõlk.*” Shelly sõnul anti talle võimalus tüdrukutele meditsiiniline läbivaatus teha, lisaks arutada nende tervisliku seisundi üle arsti ja asenduskodu direktoriga.

Shellyle ja tema abikaasale tehti võimalikuks saavutada lastega parim kontakt, asenduskodu töötajad olid piisavalt vastutulelikud leidmaks aega lapsendajatega kohtumiseks ning nende kõikvõimalikele küsimustele vastamiseks.

Shelly ja Brian, kelle valitud lapsed asusid mitme tunni kaugusel ööbispaiigast, said käia lapsi külastamas kahel korral. Täpsed põhjused, miks see nii oli, ei ole teada, kuid kui arvestada, et Caroli laste kohta ei antud paarile tõest informatsiooni, kuid Shelly laste kohta oli terve meditsiiniline taust teada ning informatsiooni jagati lahkelt, siis võib tekkida kahtlus, et Caroli eest püüti mingil põhjusel meelega laste meditsiinilist tausta varjata.

Samas võib põhjus olla lihtne: kuna kõik lapsi külastanud paarid lapsendasid lapsi erinevatest asenduskodudest, siis erinevatel asenduskodudel võivad nendeks kohtumisteks olla oma tingimused kehtestatud või ei olnud vastaval abistajal, kes neid kohtumisi organiseeris, Caroli perega tegelemiseks piisavalt aega.

Sarnaselt Shellyle ja Brianile sõitsid Miralda ja John Eestisse, et juba eelnevalt lapsendamiseks välja valitud lapsega kohtuda, kuid nende kohtumine Martiniga oli teistsugune.

Miralda: „*Me olime palunud I.-l [abistajal] küsida, kas me saame Martini viia ööseks korterisse [külaliskorter, kus peatuti]. Direktor nõustus. Me vahetasime Martini mähkme ja olime valmis minema./... /Meil oli tore külastus ja ta [Martin] oli nukuke. Ta magas terve öö, siis me olime üleval ja viisime ta tagasi kell 11.*“

Miralda ja John said Martiniga veeta koos mitmeid tunde, neile anti võimalus lapsega iseseisvalt hakkama saada ning võib leida, et see kindlasti muutis neid Martini lapsendamise osas kindlamaks, sest esimene kontakt oli lapse ja tema uute vanemate vahel loodud. See, et neile laps kaasa anti, võib tõstatada küsimuse, kas see on sobilik ja tavapärane, et asenduskodu direktor lubab lapse järelevalve alt võõraste inimestega kaasa.

Eelnevalt Jessica kogemusele põhinedes (vt täpsemalt ptk 3.6.2) saab näha, et selline pikemaajaline lapsendatava lapse ja lapsendaja vaheline kontakt on tulemusrikas, kuid sellisel juhul, kui lapsendatav laps on arenguliselt võimeline mõistma, mis olukorda ta sattus ning samaaegselt on tal kõrval temale tuttav põhihooldaja, kes talle selles tundmatus olukorras turvatunnet pakuks. Kui ametliku lapsendamise protsessi korral antakse laps tema jaoks võõrastele inimestele, siis sellisel juhul on olukord püsiv ning laps harjub olukorraga, mõistes, et see on uus normaalsus. Sellise lühiajalise lapse rutiini lõhkumisega võib lapsele pigem kahju kui kasu tekitada ning laps tunneb järjekordset hülgamist.

Valentina kogemused lapsendajatega

Valentina kirjeldab oma adoptiivperekonnaga esimesi kohtumisi järgmiselt: *„Perekond sõitis Eestisse mõned korrad ja me saime nendega koos aega veeta ja saime üksteistega paremini tuttavaks, aga me päriselt ei saanudki nendega rääkida, sest me ei osanud üldse inglise keelt, ainus, mis ma teadsin, oli see, kuidas öelda „tere“ ja „head aega“, see oli kõik.“*

Valentina oli sellises vanuses, et ta oleks saanud ise lapsendajatega juttu rääkida, küsimusi küsida ning paremini tutvuda, kuid talle ei võimaldatud nende kohtumiste juurde tõlki. Käesoleval juhul ei olnud need kohtumised määratud lapse huvidest lähtuvalt ning lapse ja lapsendaja vahelise suhte loomisest ei saa sellisel juhul siin rääkida, kui neil ei olnud isegi võimalusi omavahel suhelda.

Valentina toob välja, et külastusreisi jooksul ei käitunud ta lapsendajate juures loomulikult, vaid hoidis ennast tagasi:

„Kui nad siin alguses käisid, olime veidi närvis ja me ei olnud kindlad, kuidas nende juuresolekul käituda, seega me olime päris vaiksed lapsed.“

Asenduskoodu oleks saanud Valentina ja tema venna jaoks olla suuremaks abiks. Lastele oleks pidanud keegi selgitama, mis selliste kohtumiste eesmärk on ja õpetanud lapsi sobivalt käituma, lisaks oleks nende kohtumiste juurde vaja olnud tõlki, et lapsed ja adoptiivvanemad oleksid üksteist paremini tundma õppinud.

Valentina kirjelduse põhjal, et nad vennaga käitusid lapsendajatega kohtumise ajal vaoshoitult, võib eeldada, et lapsendajad said laste käitumise põhjal neist mittetäieliku ettekujutuse. Sellisel juhul on oluline mõelda, kuidas seda olukorda muuta. Koolieas lapsed on juba piisavalt suured, neil on oma väljakujunenud iseloom, arvamus,

tahtmised ning harjumused, lapsendajad peaksid nendega arvestama, seega eelnevalt tuleb neile seda kõike teada anda, tuleb võimaldada lapse ja lapsendaja omavaheline suhtlus. Nii nagu taustainformatsiooni saamine lapse kohta on oluline, on seda ka lapse ja vanema vaheline sobivus, et vanemad saaksid lapsendamisjärgselt lapsendatud lapse kasvatamisega hakkama, nad suhtuksid oma lastesse positiivselt ning ei satuks väljapääsmatutesse raskustesse, mis võivad viia väärkohtlemiseni või lapsendamise katkestamiseni.

Erinevatele analüüsis kogutud andmetele tuginedes saab lähtuda, et lapsendajatele organiseeritud lapsendatavate lastega kohtumiseks mõeldud tutvumisreiside sisu ei ole täpselt määratletud. Reise korraldatakse kahel eesmärgil: erinevate lastega tutvumiseks, et leida lapsendamiseks sobilikku last, või juba eelnevalt välja valitud lapsendatava lapsega kohtumiseks. Lisaks on võimalik reisist loobuda. Valentina pilgu läbi sai näha, et lastele on sellised kohtumised pingestavad ning ilma kõrvalise abita ei oska nad vastavas olukorras käituda.

3.8.2. Reis lapse lapsendamiseks

Tutvumisreisilt naastes jätkus vanematel paberite täitmine, vajalike nõusolekute ja dokumentide kogumine. Kui lapsendajad said viimased vajalikud paberid Eesti Sotsiaalministeeriumisse saadetud ning need said ministripoolse nõusoleku, siis järgnes lapsendajate ja lapsendatava lapse vajalike dokumentide saatmine kohtusse. Eestisse tulid lapsendajad kohtuprotsessi ajaks, seega oli see neile keskne sündmus Eestis olles.

Kohtuprotsess ja sellele järgnev

Kohtuprotsesside kogemused olid lapsendajatel positiivsed, enamikele lapsendajatele oli kohtus tõlgi abi pakutud. Ainult Carol, kelle kohtuprotsess toimus ühes väiksemas maakonnas, koges kiiret protsessi, kus tõlki ei kasutatud ning kohtunik lisaküsimusi ei küsinud. Teistel lapsendajatel olid rikkalikud kogemused, kus kohtunik tundis huvi nende lapsendamismotiivide ja valmiduse suhtes laste igaveseks kasvatamiseks.

Shelly: „*Ta tahtis olla väga kindel, et me saime aru, et adopteerimine on igavene ja me ei saa lapsi tagasi tuua. Ja ta tahtis olla kindel, et saame aru, et Maryl on tserebaalparalüüs ja mida see võib tähendada. Meie meditsiiniline taust aitas meil selgitada talle, miks oleme valmis sellega edasi minema ja et me tõesti saime aru, millega võime kokku puutuda.*“

Kogemustega kohtunik soovib enne otsuse langetamist olla kindel, et lapsendajad saavad aru, mis kohustustega nad ennast seovad. Ta rõhutab Perekonnaseaduses (1994) väljatoodule, et lapsendaja ja lapsendatu vahel tekivad vanema ja lapse vahelised õigused ja kohustused, seega on lapsendamine püsiv toiming ning sellest ei saa taganeda.

Lapsendajate vestlused kohtunikega olid põhjalikud ning arutlevad laste terviseprobleemide suhtes laiemas mõistes.

Miralda: „*Kui läksime kohtusse, siis kohtunik rääkis meiega meie tütre, kes meil juba on, sest ta ei suutnud uskuda, et tal on fetaalne alkoholi sündroom ning tal läheb koolis hästi ja lõpetab selle.*“

Kohtunikud soovisid nende arutelude abil mõista, mis tulevik ootab lapsi, kes Ameerika Ühendriikidesse spetsiifilise diagnoosiga lapsendatakse, milline on USAs HIV positiivsete ravi oodatav tulemus või millistes koolides käivad FAS diagnoosiga lapsed. See aitas neil otsusele jõuda nende laste lapsendamise lubamise suhtes.

Enamjaolt olid lapsendajate kogemused kohtuga meeldivad, lapsendajatele võimaldati tõlki ning kohtunik tundis huvi lapsendajate ja nende motiivide osas. Kohtunik, kes uurib lapsendajatelt nende teadlikkust lapsendatavate laste tervisliku seisundi kohta ning lapsendajate võimalikku hakkamasaamist vastava probleemidega, teeb otsuse lähtuvalt lapse heaolust ning lapsendamisest kui parimast võimalikust lahendusest lapsendatava lapse osas.

Pärast lapsendamise seaduslikustamist tuleb lapsendajatel mitmeid dokumente lapse jaoks vormistada. Eestis veedetakse umbes paar nädalat ning selle aja jooksul õpitakse üksteist tundma.

Brenda toob välja, mis kõik tuleb pärast kohut teha: *Peale kohut algasid toimingud, mida me kutsume "paberi jahiks". Erik pidi tegema passi jaoks pildi, siis läksime ta sünnitunnistusele järele, mis oli muudetud ja meie nimed sisse kantud. Siis läksime passi taotlema ja ootasime mitmeid päevi selle tagasi saamist. Kõik meie kohtupaberid*

pidid olema tõlgitud inglise keelde, seega läksime ja maksime tõlkijale tõlkimise eest, Erikul oli vaja teha arstlik läbivaatlus, lõpuks käisime USA saatkonnas Erikule viisat taotlemas ja läksime sellele mõne päeva pärast järele, kui see oli valmis.“

Need tegemised on kõikidel perekondadel samad ning vastavad protseduurid võtavad aega, sellepärast peavad pered paar nädalat Eestis kohapeal olema. Selle protsessi jooksul oli nendele määratud abistaja roll väga suur: terve selle aja vältel ta juhendas ja suunas neid. Ilma sellise kõrvalise abita oleks võrriigi kodanikul väga keeruline hakkama saada asjaajamisel erinevate ametkondade vahel ning linnas orienteerumine oleks ajakulukas.

Arstlik läbivaatlus

USA saatkonna juures käiakse enne viisa saamist arstlikus kontrollis, kus lisaks meditsiinilisele läbivaatusele tehakse lapsendatud lastele vaktsiinistid, mis neile senini tegemata on jäänud. Osad lapsendajaid koges seda olukorda esimese raskusena lapsevanema teel, sest lapsed reageerisid olukorrale mitmeti.

Shelly sõnul oli arsti juures käimine väga keeruline, kuna lapsed said mitmeid vaktsiinistide ja Mary reageeris sellele väga ägedalt. Nad üritasid nii inglise kui ka eesti keeles lapsi rahustada. See oli väga raske kogemus kõigi jaoks, isegi lapsed mäletavad seda.

Lisa: „Jah, ja tema /pöördub Mary poole/, hammustas isa.“ Mary: „Jah.“ Shelly: „Enne, kui nad tulid Eestist, nad pidid tegema palju hindamisi, et riiki siseneda. Seega, hmm...Mary...Lisa talus seda väga hästi, Mary aga, ta hammustas mind ja ta siiani, kui ta on...kui on valjud hääled või uued asjad, mida ta kardab, ta siiani nagu tardub/.../ See oli mu esimene vanemlikkuse õpetus, see hammustamine. Arsti kabinetis ma õppisin kõige kasulikuma fraasi eesti keeles: „Palun lõpeta!“ /ütleb seda eesti keeles ja siis inglise keeles, lapsed noogutavad mõistvalt kaasa/ Mu eesti keel on kohutav, kuid see oli väga tähtis fraas.“

Shelly ja Briani esimene keeruline situatsioon lastega oli esimestel päevadel arsti kabinetis, kus tuli kiirest hakata lastevanemateks, kuna väikesed lapsed said korraga mitu vaktsiini, nad olid täiesti uues keskkonnas nende jaoks võõraste inimestega koos.

Lapsele võib olla isegi ühekordne vaktsiinist ebameeldiv, kuid käesoleval juhul pandi lapsed eriliselt ebameeldivasse ja keerulisse olukorda, kus nad olid haavatavad ning olukord oli nende jaoks mõistetamatu. Selline proovilepanek lapse ja vanema suhte alguses tekitab lastele negatiivset emotsiooni lapsendajate osas ning lapsed seostavad neid negatiivse sündmusega. See, et nad tänasel päeval seda ise väga eredalt mäletavad, kirjeldab vastava emotsiooni tugevust nende mälus.

Miralda kirjelduste kohaselt said nende lapsed Martin ja Daniel mõlemad korraga viis süsti ning järgnevatel päevadel olid lapsed virilad ning tundsid ennast halvasti.

Lastel on raske tulla toime kõige uuega, mis neid ümbritseb, nad peavad kohanema nii uue keskkonna kui ka uute inimestega, keel nende ümber on muutunud ning nad ei mõista, mis nendega toimub.

Ees on pikk lennureis ning uus kultuur kohanemiseks, igat jõuvaru peaks säästma, kuid selline kogus vaktsiinist koormab laste organisme ja nõrgestab immuunsussüsteemi. Eesti riigile on teada kohustuslikud vaktsiinid, mida peab laps olema saanud enne Ameerikasse elama asumist, samuti on laps ühest hetkest nimetatud kui välisriiki lapsendamiseks vabast lapsest. Seega võiks ajapikku tehtavate vaktsiinide ärajaotamine pikema perioodi peale ja tehtuna lapse arsti juures koos talle tuttava kasvatajaga olla märksa mõistlikum lahendus. Lisaks ei ohustaks vaktsineerimine laste ja lapsendajate vahelist usaldust, pannes nende alles tekkivat usalduslikku suhet liiga varajases staadiumis proovile.

Lapsendajate kirjelduste põhjal on näha, et kohtuprotsess ja sellega kaasnev on laste parimat huve arvestav: kohtunik tunneb huvi laste tuleviku võimaluste vastu ning selgitab välja lapsendajate motiveerituse laste kasvatamiseks.

3.9. Raskused kohanemisel ja kohanemise soodustamine

Lapsendatud lapsed, kes Eestist Ameerika Ühendriikidesse lapsendati, kogesid mitmeid muutuseid, millega tuleb neil järgnevalt kohaneda. Neid erinevaid keskkonnatasandeid kirjeldab Bronfenbrenner (1979) oma ökoloogilises süsteemiteoorias.

Lapsendades sai laps endale kodu: perekonna, tal tuleb kohaneda uue koduse keskkonnaga, mõistes seal toimivaid reegleid ning õppides vastavalt normidele käituma.

Võõrriiki kolides saab laps endale uue keskkonna, mis tervenisti hakkab mõjutama tema edasist elu: uus kultuur, keel, normid, uus religioon ja kõik üldine, mis on seotud Ameerika Ühendriikidega, see kõik tuleb tema kohanemisesse uue koduga kaasa, keelelised erinevused, uue toiduga harjumine, võib-olla religioossed vaated jms.

Tänapäeval on uurimuses osalenud lapsed elanud Ameerika Ühendriikides vähemalt seitse aastat. Osa lastest elavad oma esmaste adoptiivperede juures ning osa uutes peredes, kogemused, mis neil seljataga, on muljetavaldavad ja oma lühikese elu jooksul on lapsed palju pidanud läbi elama, jätma seljataha kõik senine elu ning astuma sisse uude tundmatusse.

Käesolevas uurimuses osalenud lapsendatud lastel tekkis mõningaid kohanemiskasusi uue keskkonnaga. Põhilised raskused, mida uurimuses osalenud kirjeldasid, olid seoses kultuuriliste erinevustega ehk tingitud ökoloogilise süsteemiteooria järgselt (Bronfenbrenner 1979) makrosüsteemi mõjutustest ning perekonnas kohanemisega ehk mikrosüsteemi mõjutustega.

Palaciose (2009) järgi aitab Bronfenbrenneri teoorias kasutusel oleva ökoloogilise ülemineku termini kohaselt lapsendatud lapsele tema uues keskkonnas kohanemisele kaasa vastav ettevalmistus ning kohanemist soodustab lapsendaja ja lapsendatavate omavahelised suhted. Ülemineku õnnestumisel on lapsendajate toetav roll väga oluline, leevendamaks kohanemisega seotud probleeme. (Palacios 2009)

Valentina kirjeldab enda kogemust uude keskkonda sattudes: „*Ma tundsin end veidi segaduses, sest ma ei teadnud siin midagi, kõik nägi välja nii erinev ja toit maitses imelikult. See oli alguses päris raske minu jaoks, aga siis ma harjusin sellega, kuid see võttis kaua aega.*“

Laste lapsendamisel võõrriiki tuleks alati mõelda, kuidas laps olukorda tajub. Ameerika Ühendriikidesse kolides ei oska Eestist lapsendatud lapsed keelt ning kohalik kultuur on nende jaoks võõras ja harjumatu. Kui laps satub perekonda, kes on emotsionaalselt talle toeks, aitab ja juhendab kohanemisel, siis on lapsel üleminekuga kergem toime tulla. Väärkohtlevate adoptiivvanemate, kes last emotsionaalselt ei toeta ning on tema muutuste kogemiste suhtes ükskõiksed, lapsed kogevad üleminekut raskelt ning see võib lapse arengule negatiivselt mõjuda. Järgnevalt täpsemalt erinevatest kohanemistest, mis uurimuses osalenute sõnutsi nende lastele rasked olid.

3.9.1. Toidukultuuriga harjumine

Uue kultuuriga kohanemisel tekitas Eestist lapsendatud lastele raskusi ameerikaliku toiduga harjumine. Eri riikide toitumistavad ja harjumused on erinevad ning käesoleva uurimuse käigus selgus, et osa lapsi ei ole tänase päevani täielikult uue toidukultuuriga harjunud. Shelly räägib, kuidas tema lapsendatud lapsed esialgu ainult puuviljadest toituisid: „*Üks asjadest, mis neile maitstes, kui nad siia tulid, oli puuvili, neil oli lastekodus äraminemise peol puuvilju ning me märkasime, et nad armastavad viinamarju, seega nad võisid süüa puuvilju kogu aeg, hommikust õhtuni.*“

Kohanemine uuest keskkonnast tingitud muudatustega on lastele keeruline, kuid tänu vanemate toetusele ning abile leida sellest midagi tuttavat, mis aitab kergemini muutustega harjuda, on see lihtsamini ületatav. Shelly jutust on näha, kuidas ta arvestas laste arvamuse ja heaoluga ega sundinud neid uusi toite sööma, vaid lasi lastel vaikselt kohaneda.

Uurimuses osalenud pereemad kirjeldasid, kuidas nad on õppinud selgeks Eesti traditsiooniliste toitide tegemise ning üritavad aeg-ajalt neid oma lastele teha. Kui algselt arvasin, et Eesti toite tehakse laste päritolu säilimiseks, siis andmete analüüsimisel avastasin, et see võib olla tingitud laste igatsusest Eesti toidu järele, mis neile maitseb, ning see võib-olla isegi meenutab neile alateadlikult Eestis oldud aega.

3.9.2. Kohanemine keelelise muutusega, lapsendajate rolli olulisus

Lapsendatud lastele oli mõnda lihtsamat sõna õpetatud või puudus keeleline ettevalmistus üldse. Lapsendajate kirjeldusel tuli ette olukordasid, kus üksteisest ei saadud aru ning seetõttu oli väiksemaid arusaamatusi, kuid vanemad olid enda sõnul toetavad ja mõistvad ning ei sundinud lapsi keelt õppima, vaid lasid sellel toimuda loomulikult ja vastavalt nende arengutasemele.

Eelnevalt lapsevanemate ettevalmistuse peatükis tõin välja, et lapsendajad olid laste kohanemise soodustamiseks õppinud eesti keelt, see tegi lastele kergemaks integreerumise nende peresse ja uude keskkonda. Tänu adoptiivvanemate mõningasele eesti keele oskusele oli perekonnaliikmete omavaheline suhtlemine kergem ning lapsendajad oskasid vajadusel lapsi keelata ja rahustada lisaks inglise keelele eesti keeles, mis muutis nende jutu laste jaoks arusaadavaks.

Lapsendatud lastele ei ole alati kerge uue keelega kohanemine, ka aastaid hiljem võib see tekitada raskusi.

Brenda: „Mõnikord on tal raskusi õigete sõnade leidmisel. Ta käib kõneteraapias, ta käib teraapias kolm korda nädalas,/.../ Kui Erik oli Eestis, siis kuni 3aastaseks, oli ta...tema kasvatajad olid põhiliselt venekeelsed, seega ta õppis rääkima vene keelt ja ainult veidikene eesti keelt ja siis ta käis edasi ja tagasi kahe keele vahel ja nad ei saanud midagi aru, mida ta rääkis.“

Ameerika Ühendriikidesse minnes puudus Erikul põhimõtteliselt igasugune grammatiline põhi, millele uut keelt üles ehitama hakata. Erikuga intervjuud tehes oli tunda, kui raske on tal ennast väljendada. Ta vastas väga pikaldaselt ning küsis ema käest pidevalt sõnade kohta, mida mulle ütelda soovis. Brenda tundus olukorda suhtuvalt mõistlikult ning abistas Erikut igal võimalikul moel.

Samuti nagu Erikul oli ka Valentinal raskusi inglise keele õppimisega: „Ma ei osanud üldse inglise keelt, ma oskasin öelda ainult „tere“ ja „head aega“ ja see oli kõik.“ Tema kirjeldustest ei tule välja, et tema uued vanemad oleksid sõnagi eesti keelt osanud, seega oli niisugune järsk üleminek Valentina jaoks tõenäoliselt väga raske. Inglise keele õppimiseks oli talle palgatud õpetaja, kuid sellest oli vähe kasu. Valentina: „Mul oli nagu õpetaja pärast kooli, aga meil oli ainult 30 minutit aega mulle inglise keele õpetamiseks, ma ei õppinud midagi, nagu ma ütlesin, ma nagu õppisin ainult telerist ja inimestelt ning muusika kaudu.“

Valentina tõi selle mitmes kohas välja, et ta on õppinud inglise keelt põhiliselt ainult iseseisvalt ja kuulmise järgi. Tema adoptiivvanemad ei üritanud Valentinat aidata või toetada sel teel. Võib järeldada, et nad lootsid, et koduõpetaja õpetab ja laps peab niimoodi keele selgeks saama.

Tüdrukku vaevaline keekekasutus kumab mulle antud vastustest, kuna, grammatiliselt on paljusid lauseid raske mõista ning sagedasti ta ei saa minult esitatud küsimustest aru. Ometi tuleb Valentinat tunnustada, kuna kuus aastat tagasi USAsse kolides oskas ta inglise keeles kõigest paari sõna, siis elades esimesed aastad väärkohtlevas perekonnas suure pinge ja stressi all, on ta õppinud keele arusaadavalt selgeks. Kuid ometi esimesed kuud pidi ta elama nii, et teda ega tema teisi keeleliselt ei mõistnud.

3.9.3. Perekonnas elamisega kohanemine

Lisaks kultuurilistele kohanemiskustele, mis olid Bronfenbrenneri järgi tingitud makrosüsteemi mõjutustest, tuli lastel hakkama saada mikrosüsteemi mõjutustega, mis olid tingitud perekonnas elamisega. Shelly arutleb oma kogemustele tuginedes nii:

„Ma arvan, et nende [laste] jaoks oli kõige raskem harjuda perekonna kui terve ideega sellest. Neil oli raske mõista suhteid perekonnaliikmete vahel ja raskusi mõista, kuidas perekond töötab.“

Lapsendatud lastel, kes on imikust saadik elanud asenduskodus, puudub ettekujutus elamisest perekonnas. Tänapäeval on paljud asenduskodud läinud üle perikesksele süsteemile, mille kaudu on lastel parem ettekujutus perekonnaelust, kuid see ei ole seesama kui päris perekonnas elamine.

Lapsendajad saavad enda poolt kaasa aidata, et lapsed kohaneksid perekonnaluga, kuid sedasama saaksid teha kasvatajad laste asenduskodudes neid lapsendamiseks ette valmistades. Kuigi asenduskodudes võib tihti ülerahvastuse tõttu kasvatajatel keeruline lastele personaalset läheneda, peaks leiduma võimalus, kuidas sellist ettevalmistust igapäevasesse tegevusse kohandada.

„Me lugesime igal õhtul raamatuid. Ma keskendusin raamatutele, mis oli peredest ja peredest söögilauas. Ma rääkisin neile nende vanavanematest ja nende tädidest, onudest, nõbudest. Ma rääksin neile perekonnaluksid, et nad teaksid oma sugulastest./.../ Me lihtsalt rääkisime palju, mida perekond tähendab ja me rääksime, kuidas perekonnaliikmed suhtlevad ja hoiavad üksteist.“

Lisaks aitas lapsendatud lastele kergemini uue elukorraldusega harjuda, kui peres oli veel lapsi kasvamas, neid matkides saadi aimu perekonna toimimisest ning oli kergem ennast kohandada.

3.9.4. Uue pere omaks võtmine

Lapse üleminekul asenduskodust tema uude koju toob lapse jaoks kaasa kaotuse oma eelmistest eludest, nad jätsid asenduskodu oma sõbrad ja kasvatajad, kes olid aastatega neile perekonnaks saanud. Lastele ülemineku kergendamiseks saavad suures osas kaasa aidata ühelt poolt asenduskodu töötajad ning teiselt poolt lapsendajad.

Esemed minevikust

Lapsendajate jutust selgus, et uue kodu ja uue perega kohenemisele aitas kaasa, kui lastel oli lubatud oma isiklikud asjad kaasa võtta või midagi, mis meenutas nende minevikku.

Shelly: „Üks toredaid asju, mis lastekodu tegi, mis oli väga, väga tänuväärne, oli see, et nad andsid tüdrukute beebiraamatud nendega. Seega neil oli suur pildiraamat ja esimestel nädalatel pärast koju jõudmist istusime ja vaatasime pilte ja nad rääkisid, kes nende sõbrad on ja...“ Lisa ütleb vahele: „Me siiani palvetame.“ Shelly: „Jah, siiani palvetame nende laste eest, kes lastekodus on. Aga pildid, tead, ma olen kuulnud nii palju olukordasid, kus need lapsed, kes lahkuvad lastekodust, ei saa midagi endaga kaasa võtta. Ma arvan, et on väga tähtis, et neil on midagi, mis ühendab neid, ühendab neid...hmm...nende...hmm.../otsib õiget väljendit/, mida nad mäletavad oma minevikust.“

Mary ja Lisa jaoks oli raske olla eemal oma asenduskodu sõpradest, meenutades neid piltide pealt. Õhtuti enne magamaminekut nende eest palvetamine aitas lapsi sellel üleminekul. Lapsed meenutavad siiani oma sõpru, kasvatajat ja asenduskodus veedetud aega, seega võib leida, et ülehinnatakse laste kohanemisvõimet ning kergust jätta kõik olemasolev ning astuda uude keskkonda, unustades kõik eelneva. Laste minevik on osa neist ning sellega peab olema neil mingi ühendus kas või esemete kujul.

Shelly kirjeldus, et osa lastel ei ole lubatud asenduskodust midagi kaasa võtta, on küsimust tekitav. Sellisel juhul peaks laps unustama oma mineviku, nagu teda ei oleks olemas olnudki enne lapsendamist, kuid see ei ole tõsi. Lapsendatud lapse jaoks on tähtis teada oma tausta.

Lisaks kirjeldab Shelly, et lapsed said asenduskodust lahkudes kingituseks pehmed jäneseid, millesse nad olid väga kiindunud, ja esimestel nädalatel hoidsid neid pidevalt enda läheduses.

Shelly arvates olid need jäneseid ja pildiraamatud väga suureks abiks tüdrukute kohanemisel, nad vaatasid pilte ja kallistasid jäneseid.

Mary ja Lisa asenduskodu aitas laste üleminekul uude arengukeskkonda endapoolselt kaasa, leevendas sellise järsu ülemineku kaasnevat stressi ning aidates lastel ajapikku uue olukorraga kohaneda.

Teadmine uuest perekonnast

Lapsendajate sõnul aitaks laste kohanemisel uue perekonnaga kaasa nende pildid, teadmised perekonnast ning kas või mänguasjad, mida lapsendajad saaksid lastele saata. Eelnevalt tõin välja (vt täpsemalt ptk 3.7.2.), et selline lapse ja lapsendaja vaheline kontakt on keelatud, seega ei olnud peredele ametlikult niisugust võimalust antud ning lapsed ei teadnud oma uutest vanematest enne nendega kohtumist midagi. Inimlik aspekt jääb sellisel olukorral puudu, lapsed ei oleks nagu inimesed, kellega peaks arvestama, ning eeldatakse, et nad kohanevad ja kõik läheb hästi, kuid selle kohanemise soodustamiseks ei võeta kõrgemal poliitilisel tasandil midagi ette. Erandiks on mõned üksikud asenduskodutöötajad, kes on nõus laste heaolu nimel astuma sammu kaugemale ning aitama lapsi ja lapsendajaid nende kohanemise soodustamisel üksteisega (vt täpsemalt Eriku ettevalmistust ptk 3.6.1.).

Laste ja lapsendajate kirjelduste taustal on näha, et uue kodu, perekonna ja ühiskonnaga kohanemine kulges kõigil lastel omamoodi ning selle jooksul kogeti mõningaid tõuse ja mõõnasid, kuid mingil hetkel omandasid kõik lapsed inglise keele, võtsid omaks enamiku toitumisharjumustest ning õppisid käituma ja funktsioneerima perekonnas. Vanemate sõnul on nad kohanenud uue perega ning armastavad oma vanemaid ja õdesid-vendasid.

Lapsendajate ja laste kirjelduste põhjal võib järeldada, et lapsendajate eesti keele oskus on laste kohanemisel vajalik: lapsed vajasid, et neid keeleliselt mõistetakse ning ümbritsevat selgitatakse. Oluliselt aitaks kohanemisele kaasa, kui oleks mõlemapoolne keeleõpe enne lapsendamist, mis vähendaks kohanemisstressi ja pingeid, mis lapse üleminekul uude perekonda ja keskkonda on keelebarjäärita suured.

Lisaks on Eriku näitel näha, et teadmine oma uuest perekonnast aitas väga palju kohanemisele kaasa. Kuigi selline lapsendaja perekonnast informatsiooni jagamine lapsele ei ole soositud, on kasvataja ja lapsendaja omavaheline suhtlemine lapse heaolust lähtuv ning temale orienteeritud.

3.10. Toetav tugisüsteem

Lapsendajate sõnul ühtset lapsendamisjärgset teenuste süsteemi või paketti neile ette nähtud ei olnud. Ise tuleb oma lapsendatud lastega hakkama saada ning kõik vajaminevad teenused iseseisvalt üles otsida. Lisaks peavad lapsendajad enne lapsendamist USA valitsusele kinnitama, et neil on olemas vastav tervisekindlustuspakett, mis katab kõik lapsega seonduvad meditsiinilised kulutused.

„Valitsus tahab, et potentsiaalsetel lapsendajatel on finantsilised võimalused, et lastel ei tekiks vajadust saada hoolekandesüsteemist toetust.“

Seega ei saa välisriigist lapsendatud lapsed Ameerika Ühendriikides mingisuguseid erilisi hüvesid või kohtlemist, kõik vajamineva peavad neile kindlustama nende adoptiivvanemad. See on vastuoluline sellega, mis mulje on Eesti üldsusele jäänud välisriiki lapsendamisest, kuna on arvatud, et välisriigis saavad lapsed paremaid rehabilitatsiooni tingimusi ning tugiteenuseid. Võib-olla osaliselt saavad, kuid seda lapsendajate enda initsiatiivil.

3.10.1. Kool kui tugivõrgustik

Lapsendajad tõid välja kooli kui olulise tugivõrgustiku lastele.

„Koolisüsteem on väga hea, aidates meil tugevdada oma laste võimeid.“

Ameerika Ühendriikides on lapsendajate kirjelduste põhjal rikkalik koolisüsteem, kus pakutakse lastele erinevaid tugiteenuseid ja lapsevanemad saavad valida oma laste vajadustele vastava kooli.

Shelly: *„Me saame hetkel avaliku kooli kaudu eriabi: kõne- ja tegevusteraapiat Maryle, minevikus sai seda ka Lisa.“*

Kuigi lapsendatud lastele ei ole mõeldud spetsiaalseid rehabilitatsiooniteenuseid, siis Ameerika kodanikud võivad leida tasuta teenuseid, kui ainult osata otsida ja neid ressursse õigesti kasutada.

Nagu kõikide teiste teenuste kättesaadavustega, siis võib lapse jaoks vajalike tugiteenustega kool olla perekonna elukohast liiga kaugel ning ollakse sunnitud leppima olemasolevaga, mis alati ei vasta laste vajadustele.

Miralda: *„Daniel läks eelmisel aastal kooli ja tal oli kohutav kogemus. Ma usun, et tema õpetaja päriselt vihkas teda, sest ta oli adopteeritud. Me võitlesime mitmete FASiga seotud probleemidega ja kool ei mõistnud. Sellel aastal on Daniel koduõppel.“*

Miralda jutust tuleb välja, et kool oli teadlik lapsendamise faktist ning naise arvamusel diskrimineeritakse poissi sellel põhjusel. Perekonnaseaduse (2010) järgi on lapsendamine salastatud ning üheks põhjuseks on see, et keegi ei saaks lapsendatud last tema staatuse tõttu diskrimineerida. Lisaks käesoleval juhul ei toetatud last tema tervislikest iseärasustest lähtuvalt ning abistavate teenuste pakkumise asemel hakati teda tõrjuma.

3.10.2. Perekond

Analüüsi käigus selgus, et lapsendajatele on suuresti lapsendamisprotsessi vältel ja järgselt toeks nende laiendatud perekond, seda nii moraalselt kui ka finantsiliselt. Lapsed võeti peredesse rõõmuga vastu, neid oodati ja armastati enne Ameerikasse jõudmist.

Lapsendamine ei tähenda ainult muutusi lapsendatud lapse ja lapsendajate elus, kõik perekonnaliikmed on vastavas protsessis osalised ning seda kirjeldasid lapsendajad.

Brenda veebipäevikute põhjal saab ülevaate, kuidas kõik tema perekonnaliikmed on Eriku lapsendamisprotsessi kaasatud, koos oodatakse tema saabumist ning tehakse Eriku tulekuks perekonda ettevalmistusi, näiteks eesti keelt õpiti koos lastega. Kuigi Brenda kirjeldab kõike enda vaatepunktist ja kogemustele toetudes lapsendamise protsessis, siis ei ole ta teisi perekonnaliikmeid sellest välja jätnud ning Eriku lapsendamine on perekonna ühine otsus.

Mõistlik on kaasata kõiki perekonnaliikmeid kogu lapsendamisprotsessi juurde, siis ei tunne peres kasvavad lapsed ennast tõrjutuna või kõrvalejäetuna, vaid pigem on lapsendamine terve perekonna ühine projekt.

3.10.3. Tugigrupid

Uurimuses selgus, et üheks põhilisemaks tugisüsteemiks lapsendajatele on hästi kättesaadavad internetipõhised mitteformaalsed tugigrupid, kus jagatakse üksteisega lapsendamise muresid ja rõõme.

Brenda toob välja: „*Minu kogukond ja teised adoptiivpered on minu põhiliseks tugigrupiks. Siin on samuti väga, väga suur internetipõhine kogukond, mis meil on, ja ma olen seda varem kasutanud ning sellest on palju kasu.*“

Lapsendajad oskavad vastavate tugigruppide ressursse enda ja oma lapsendatud laste heaks ära kasutada, nende kaudu on moodustatud sõpruskonnad ja tugev interneti tugivõrgustik.

Tugigruppide kasulikkust tuuakse välja nii lapsendamise ettevalmistuse perioodil, kui teiste perede kaudu hangitakse kasulikke teadmisi, lapsendamisprotsessi jooksul, kui hangitakse üksteistele lapsendatavate laste kohta informatsiooni, ning lapsendamisjärgsel perioodil, kui aidatakse nõu ja jõuga tekkinud probleeme lahendada.

Lapsendajate kogemustest selgus, et USAs ei ole neile teadaolevalt lapsendamisjärgset toetusüsteemi, palju on peredele kasu kogemuspõhistest veebikesksetest tugigruppidest, kust saadakse põhilisemat informatsiooni ja tuge. Vajaminevaid rehabilitatsiooniteenuseid otsivad lapsendajad lapsendatud lastele iseseisvalt.

Uurimuses osalenud pereemad soovisid endast jätta mulje kui edukatest lapsendajatest, kes spetsiaalseid lapsendamisjärgseid toetavaid teenuseid ise ei vaja, aga samas toodi välja nende vajalikkus teistele lapsendajatele.

Brenda selgitab: „*Mina ei vaja nii palju, kuid jah, on peresid, kes vajaksid abi, kuid seda on raske leida, kui sul seda on vaja. Mina tunnen nii, see on see, mida teised vanemad on mulle rääkinud.*“

Selle taustal saab öelda, et lapsendajatel ei ole kerge, nad on sagedasti raskustes ning kõik vajalikud teenused ei ole lapsendajatele kättesaadavad.

3.11. Lapsendamisjärgne kontroll

Uurimuses osalenud lapsendatud lapsed on uue keskkonnaga kohanenud ning nende igapäevaelu toimetusi kirjeldavad nii nende vanemad kui ka lapsed ise edukatena. Kahel lapsendatul on negatiivne kogemus oma esimese adoptiivperekonuga ning Amanda jagab rikkalikku informatsiooni teistest sellise saatusega lastest. Kui lapsendamiseelne kontroll ei suuda ennetada selliseid olukordi, siis peaks lapsendamisjärgne kontroll pakkuma raskustesse sattunud peredele ja väärkoheldud lastele abistamisvõimalusi.

Järgnevalt analüüsisin, kuidas toimub lapsendamisjärgne kontroll.

Eesti Sotsiaalministeeriumi andmete alusel saadetakse Sotsiaalministeeriumile pärast lapse lapsendamist kahe aasta jooksul lapsendamisjärgseid raporteid. Seega on teada, et lapsendajaid kontrollitakse lapsendamisjärgselt. Uurimuses osalenud perede kirjeldustest tulenevalt on kogemused selle toimimisest erinevad.

3.11.1. Formaalne kontroll

Üheks variandiks, mida lapsendajad kirjeldasid, oli iseseisev raporti koostamine (*self reporting*).

Niisugusel juhul oli ühekordne põgus kohtumine vanema ja sotsiaaltöötaja vahel ning sellele järgnes iseseisev raportite täitmine. Eelneva põhjal saab järeldada, et lapsendamisjärgne kontroll on pigem formaalne, selle kaudu saavad ametnikud teada neile huvipakkuva informatsiooni, kuid lapsendaja jääb ilma sotsiaaltöötajapoolsest toest. Lisaks ei oleks sellise järelkontrolli kaudu, kus usaldatakse täielikult lapsendaja poolt antud informatsiooni, tulnud välja olukord, kus lapsendatud lapsi oleks väärkoheldud. Niisugune meetod ei pruugi olla vastavates tingimustes sobilik, jättes nii lapsendajad kui ka lapsendatud lapsed ilma võimalikust vajaminevast abist.

3.11.2. Personaalne järelkontroll

Teiseks variandiks, mida lapsendajad kajastasid, oli personaalne sotsiaaltöötaja ja lapsendaja vaheline kontakt. Sellisel juhul oli erinevaid võimalusi: kas kohtumised toimusid ühekordselt või mitmetel kordadel pärast lapsendamist.

Shelly kireldus: „Lapsendamisagentuur kontakteerus meiega pärast meie naasmist USAsse, et teada, kuidas meie reis läks ning kuidas tüdrukutel läheb. Lisaks tegi kohalik sotsiaaltööagentuur kodukülastusi /täpsustab, et sama, kes koostas koduuringut/, mis

olid ette nähtud Eesti valitsuse poolt. Need toimusid vahemikus kolm kuud, kuus kuud, üks aasta, 18 kuud, kaks aastat ja kolm aastat.“

Sellise põhjalikkusega tehtud lapsendamisjärgne kontroll on parimaks meetodiks lapsendajate probleemide väljaselgitamisel. Kontrolli teostab sama sotsiaaltöötaja, kellega perel on juba eelnevalt olnud kogemusi. Pikaajalise koostöö tulemusena loob sotsiaaltöötaja lapsendajate jaoks usaldusliku keskkonna, kus vajadusel tema poole abi saamiseks pöörduakse. Tänu tihedale suhtlusele on sotsiaaltöötajal kergem avastada peres toimuvat väärkohtlemist ning laste võimalikele probleemidele saab reageeritud. Selline meetod on lapse heaolust lähtuvalt eelistatuim.

Lapsendajate kogemustest on näha, et erinevates osariikides/piirkondades toimib USA sotsiaalsüsteem erinevalt. Kõik sõltub kohalikust seadusandlusest, normidest ja ametnikest.

3.12. Lapsendamisprotsessi raskused lapsendajate jaoks

Lapsendamisprotsessi all pidasid lapsendajad silmas protsessi, mis algas hetkest, kui nad võtsid lapsendamisagentuuriga ühendust, kuni hetkeni, mil nad lapsendatud lapsega tagasi Ameerika Ühendriikidesse oma koju jõudsid.

Protsesside pikkus oli uurimuses osalejatel erinev: alates viiest kuust kuni 18 kuuni. See sõltus erinevatest teguritest: peredel oli vaja täita väga palju erinevaid avaldusi ja dokumente ning neid saata nii Eesti kui ka Ameerika Ühendriikide erinevatesse ametkondadesse.

Brenda kirjeldab enda ja teiste kogemusele põhinedes, et kui algselt lubati üht, siis hiljem selgus hoopis midagigi muud: *„Ja kui me alustasime oma lapsendamist, siis meile öeldi, et see võtab aega 10 kuud...me ei olnud valmis selleks, et see võtab aega 18 kuud. Meil oli üks Eesti pikim lapsendamisprotsess, millest mina teadlik olen.”*

Uurimuses osalejad kirjeldasid seda kõike väga ajakuluka ja energiat nõudva ettevõtmisena, kuid keegi ei kahetse ja ollakse valmis vajadusel seda protsessi kordama.

3.12.1. Pikk ootus

Kõik osalised töid lapsendamisprotsessi juures kõige raskema osana välja ootamise, millal nad saavad oma lapsendatavad lapsed enda juurde koju tuua.

Ootusaja kohta on Brenda ja Miralda veebipäevikutes kuude kaupa sissekandeid, mis kirjeldavad nende kogetud emotsioone. Mõlema ema kirjutistes on ühiseks jooneks see, et lastest kirjutatakse kui oma perekonnaliikmetest, kes saavad osaks perekonnast hetkest, kui lapsendajad on nad välja valinud. Sellest hetkest alates kirjeldatakse neid kui oma ammu kadunud ja nüüd leitud lapsi, keda armastatakse ja igatsetakse.

Sellised emotsionaalsed sissekanded annavad aimu lapsendajate lootusetuse tundest, igatsusest ja valust, mis on nende sees. Emotsionaalselt on lapsendajad oma lapsendatavate lastega seotud ning seetõttu on neil raske tulla toime lapsest eemal olemisega.

Seda valu võimendab olukord, kus lapsendajatel ei ole võimalik lapsendatava lapsega vahepealse aja jooksul suhelda (vt täpsemalt ptk 3.7.2.). Seda situatsiooni leevendab, kui ootusaja jooksul saadetakse lapsendajatele lapsest värskeimat informatsiooni, näiteks pilte. Kõige raskem oli lapsendajate jaoks ootamine, kui kõik asjaajamised olid valmis ning oodati ainult kohtuprotsessi kuupäeva. Analüüsi kaudu selgus, et sellesse ootamisse suhtuti kõige kriitilisemalt. Põhjuseks võib olla, et protsess oli lõppemas ning viimane dokument, mida oodati, oli kinnitus, et nad võivad sõita Eestisse oma tulevase lapsega kohtuma.

Miralda kirjeldab oma emotsioone veebipäeviku sissekandes: „*Kas Eesti kohtud teevad üldse midagi? Ma mõtlen, et me tahame anda nendele väikestele lastele kodu, mida nad vajavad ja on ärateeninud, kuid ei tundu, et midagi saab tehtud, et see saaks juhtuda. Ma arvan, et mu kannatus saab otsa...*“

On mõistetav, et lapsendajad on kannatust kaotamas, nad aina ootavad ning lapsendatavad lapsed elavad samal ajal asenduskodudes. Nii Tensbeki (2011) kui ka Andersoni (2010) uurimuses toodi välja lapsendajate ja spetsialistide poolset kriitikat Eesti kohtusüsteemi suhtes. Leiti, et sagedasti on lapsendamisjuhtumite käsitlemine liiga aeganõudev protsess, mis ei ole laste heaolu arvestav.

Laste füüsilisele ja emotsionaalsele arengule on soodustavaks elamine perekonnas ning asenduskodus elamine peaks olema viimane variant, seega tuleks lapsed võimalikult kiirest sobiva adoptiivperekonna olemasolul uude koju elama paigutada ja mitte lasta kõikidel osapooltel põhjendamatult oodata.

3.12.2. Asjaajamise keerukus

Lisaks Eestist kohtukutse ootamisele, mida oli lapsendajatele emotsionaalselt raske ootada, kogesid lapsendajad lapsendamisprotsessi jooksul mitmeid raskusi USA asjaajamise korralduslikul poolel.

Lapsendajad kirjeldavad, et dokumente, mida nad täitma pidid, oli kümneid ning neid saadeti erinevatesse ametkondadesse, lisaks toimus pidev dokumentide tõlkimine ühest keelest teise. Osa lapsendajatel oli vaja mitmeid protseduure korrata, kuna dokumendid läksid kaduma, rahad ei laekunud õigestesse kohtadesse jne.

Shelly kirjeldab detailset oma asjaajamisi ametiasutustega : *„Näiteks, ma pidin tegema mitte vähem kui 23 komplekti tindiga sõrmejälgesid FBI loa jaoks, sest mu sõrmejäljed on väga heledad ja neile ei saanud sobivat komplekti, et seda läbi FBI andmebaasi lasta, kuid elektroonilised sõrmejäljed ei olnud FBI-le aktsepteeritavad, kuigi saime kasutada elektroonilisi sõrmejälgi osariigi politsei jaoks. Ma arvan, et see lõputu paberimajanduse apostillimine muutus väga tüütuks. Dokumendi sai apostillitud, siis kui see oli notariaalselt kinnitatud. Seejärel tuli dokument viia umbes 100 miili kaugusele osariigi pealinna ja käsitsi toimetada valitsuse kontoris, siis oodata järjekorras ja siis sai notariaalne allkiri apostillitud. Seda tuli teha umbes 100 dokumendiga terve selle protsessi jooksul, millest tegime umbes kümme portsu (nii umbes 10 reisi). Lõpuks oli see protsess nii ringiratast käiv, kuid seal olid kindlasti sammud, mida pidi tegema õiges järjestuses, kuid selle kohta ei ole ühtegi lehekülge internetis, kust saaks selle protsessi skeemi. Selle peab protsessi jooksul selgeks õppima.“*

Shelly kirjeldusest on näha, et lapsendajad kogevad ootamatusi ning takistusi oma teel, mis kõik võivad pikendada lapsendamisprotsessi. Lisaks ei saa nad piisavat juhendamist selles protsessis. Kuigi lapsendamisagentuur peaks neile kõike vajalikku selgitama, siis selgub, et seda ei tehta piisavalt.

Lapsendajate kogemuste kirjelduste analüüs näitab et lapsendamisprotsessi pikale venimises ei saa otsida põhjust ainult Eesti kohtusüsteemi toimimises, vaid ka Ameerika Ühendriikide poolses süsteemis on mõningaid puudujääke ja keerukaid nüansse, mille tõttu võib lapsendamisprotsess muutuda kuude- kuni aastatepikkuseks.

Kuigi protsessi täitmine on lapsendajate sõnul keeruline ja aja- ning rahakulukas protsess, võib eeldada, et kui ootamatud olukorrad välja arvata, on see kõik laste huvide esiletõstmiseks. Lapsendajate taustakontrollid, kodu-uuringud, tervislikud hindamised ja kõik muu on oluline kindlustamaks, et lapsendajad oleksid lapse lapsendamiseks sobivad kandidaadid.

3.13. Seotus Eestiga

Uurimuses osalenud lapsendajad ei ole oma laste eest varjanud lapsendamise fakti, samuti väljendavad nad uhkust oma laste päritolu üle ning selgitavad seda enda lastele, aidates nende eludes säilitada Eesti kultuuri.

Shelly: *„Me oleme tänulikud võimaluse eest adopteerida Eesti lapsed ja me tunnustame Eesti kultuuri ja ühiskonda. Me tahame, et meie lapsed kasvaksid üles, kandes seda rikkalikku pärandit.“*

Shelly pöördub otse Eesti rahva poole, rõhutades, et nende peres ei lasta lapsel oma päritolu unustada. See on Shelly puhul huvitav seetõttu, et laste lapsendamisprotsessil oli ta kohtunikule andnud lubaduse seda teha ning nagu andmete analüüsist selgub, on Shelly oma lubadusest siiani kinni pidanud. Nüüd käesoleva uurimuse vahendusel soovib ta seda Eestile teada anda.

Peredel on tekkinud oma rituaalid ja harjumused, kuidas Eesti kultuuri säilitatakse.

Shelly: *„Olümpiamängude ajal lehvitasime Eesti lippu ja elasime Eesti sportlastele kaasa. Ma ostsin Eesti kokaraamatu ja teen mõningaid Eesti toite. Alati, kui ma saan, siis ostan lastele Kalevi šokolaadi. Samuti räägime Eesti traditsioonidest.“*

Eesti traditsiooniliste toitade tegemist kirjeldasid kõik pereemad, samuti toodi välja Eesti pühade ning traditsioonide tähistamist. Lapsendajad on põiminud Ameerika ja Eesti kultuuri ning kombed ja praktiseerivad seda, kui on võimalik. Osa perede puhul tegeletakse lastele Eesti kultuuri tutvustamisega kindlasti palju ohtramalt ning lapsed teavad Eesti traditsioonidest ja tavadest kohati rohkem kui keskmiselt Eesti lapsed.

Carol: *„Ma juba tutvustan oma lastele Eesti kultuuri ja pühasid. Samuti ma proovin erinevaid Eesti toitusid.“*

Emade sõnul on Eesti toite keeruline teha ja need ei maitse „päris õigesti“, kuid nad siiski üritavad. Toidu kaudu nad kinnitavad lastele, et nende päritolu on neile tähtis ja selle säilitamine on nende pere traditsioonides oluline.

Lapsendajad lähtuvad oma laste vajadustest mõista oma päritolu ja kultuuri ning võimaldavad neile selle tundmaõppimist.

3.13.1. Laste keeleoskus

Eelnevates peatükkides tõin välja, et lapsendajad olid õppinud selgeks osaliselt eestikeelseid väljendeid, mille otseseks eesmärgiks oli lastega edukamalt suhelda, kuid lisaks sellele kasutati hilisemalt seda oskust laste eesti keele säilitamiseks.

Lapsendajad üritavad eesti keelt säilitada mitmeti: Brenda ja Shelly kirjeldavad, et Eestis olles osteti lastele kaasa eestikeelseid multifilme ja raamatuid, mis algselt aitasid lastel uue kultuuriga kohaneda, kuid hiljem täitsid keelesäilitamise eesmärgi.

Shelly kirjelduste põhjal saab näha, kuidas vanematepoolste pingutuste abil on võimalik säilitada lastel mõningane eesti keele oskus. Mary ja Lisa oskavad soravalt loendada eesti keeles numbreid ning teavad värvide nimetusi. Lisaks on Shelly kohandanud keeleõppe igapäevaste toimetustega: „*Me ikka kasutame iga päev eesti keelt, näiteks täna oli meil söögiks „kanaliha“ [ütleb seda selges eesti keeles].*“

Integreerides eesti keelt inglise keelde, õpivad nii lapsed kui ka teised perekonnaliikmed uusi võõrsõnu. Selline meetod on väga tõhus ning Mary ja Lisa kasutavad meelega eestikeelseid sõnu.

Erik seevastu lõpetas Brenda sõnul eesti keele vastu huvi tundmise aasta pärast Ameerikasse kolimist. Brenda kirjeldab seda oma veebipäevikus: „*Ta on unustanud suurema osa oma eesti keelest. Ma TÕESTI proovisin tal aidata seda hoida. Ma rääkisin seda nii palju, kui oskasin. Ta vaatas filme, videoid jt, aga see ei olnud lihtsalt nii loodud. Ta ikka ütleb „kui“, „kuis“, „lapsi“, „must“ ja veel mõndasid sõnu.*“

Brenda jutust tuleb esile tõsiasi, et teisest rahvusest lapsendajatel on keeruline aidata kaasa laste eesti keele säilimisele. Ilma teda ümbritseva eestikeelse keskkonnata kaob keel paratamatult lapse sõnavarast. Shelly on küll positiivne näide, kuid pigem erand. Eesti Majad, kus korraldatakse lastele keeleõpet ning organiseeritakse lastele omavahelisi tegevusi, asuvad kõikidest uurimuses osalenud lastest väga kaugel ning seetõttu ei ole lapsendajatel neid regulaarselt sinna viia võimalik. Teisest küljest elavad lapsendatud lapsed nüüd Ameerika Ühendriikides, neil on seal oma perekond, sõbrad ja tulevik, Eestiga seob neid ainult nende päritolu. Mitme keele tundmine on rikastav

kogemus, kuid võib-olla ei olegi lastele eesti keele säilitamine nii oluline kui pigem kohanemine uue keskkonnaga ning tundmine, et ollakse osa sealsest ühiskonnast.

3.13.2. Tulevikuplaanid

Tulevikus soovivad kõik pered Eestit külastama tulla, et näidata oma lastele, kust nad pärit on.

Lapsendajad väljendavad enda suhtumist Eestisse positiivselt ning meenutavad Eestis käidud reise hea sõnaga.

Shelly kirjeldab: „*Kindlasti reisirid Eestisse on alati meiega kui meie elu kõrghetked. Me armastame Eestit ja Eesti inimesi ja mõtleme alati Eestist soojalt.*“

Lapsendajad nimetavad oma laste rahvustena kas ameeriklased, eestlased või Eesti-ameeriklased, kuid kõigi nende jutust kumab läbi uhkus, et nende lapsed on just Eestist pärit ning nende sõnul ärgitavad nad oma lapsi tulevikus Eestisse austusega suhtuma ja kontakti oma juurtega hoidma.

Brenda kirjeldab oma soovi, et Erikul oleks võimalus tulla tulevikus Eestisse, kui tal on see soov, ta ei soovi Erikut Eestist lahutada, pigem vastupidi.

Brenda: „*Ma tahan uskuda, et kui ühel päeval mu poeg tahab minna tagasi ja elada Eestis, siis ta saab seda teha. See on minu jaoks oluline, et tal on see võimalus, kui ta tahab, sest ma ei lapsendanud Erikut, et teda tema riigist ära võtta...ja, kui sa seda uurimust kirjutad, ma tahaksin, et sa kindlasti paned selle sinna sisse, et me oleme rääkinud Erikuga Eestist, ma olen küpsetanud talle Eesti toite. Ma ei ole selles küll väga hea /naerab/, Eesti toit on väga hea, ma küll proovin, aga see ei maitse samamoodi. Aga tema tuba oli värvitud Eesti lipu värvidesse, ja ta räägib kõigile oma koolis, et kuidas ta on Eestist ja ma tahan, et ta teaks, et kui ta tahab, kui ta suureks kasvab, siis ta võib minna koju. See on tema kodu, see jääb alati tema koduks.*“

Brenda edastab konkreetset sõnumit Eesti riigile ja eestlastele, rõhutades, et ta ei ole Erikut Eesti kultuurist eemaldanud, ta ei ole teda vägisi ameeriklaseks teinud ning ta pakub lapsele võimalust alati oma sünniriiki tagasi tulla. Lisaks intervjuule minuga on Brenda sellest kirjutanud oma veebipäevikus. Brenda veebipäevikute postitustes ning Facebook.com kontol jääb silma, et Brenda rõhutab igal võimalusel Eriku päritolu, väljenditega „Eesti poiss“ jms, kohati mõjub see liiga rõhutatuna.

Erik ise väljendub Eesti suhtes järgmiselt: „*Mulle meeldib siin [USAs] olla. Ma ei mäleta tegelikult midagi Eestist.*“

Erik peab ennast ameeriklaseks ning ei väljenda soovi Eestisse tulemise suhtes, pigem tundub, et Eriku ema jaoks on olulisem ülejäänud inimestele rõhutada, et tema laps on pärit Eestist ning sooviga siduda lapse tulevikku Eestiga. Erik sooviks võib-olla olla tavaline Ameerika poiss, ilma et talle seda pidevalt meenutatakse, et ta ei ole.

Uurimuses osalenud lapsendajate sõnul väärtustatakse nende perekondades laste päritolu ning võimaluse piires õpetatakse lastele Eesti kultuuri ja traditsioone. Eesti keele säilitamine on mitmetele peredele olnud oluline ning väljendatakse kahetsust, et ei ole suudetud keelt piisavalt palju säilitada.

3.14. Adoptiivvanemate soovitused rahvusvahelise lapsendamise paremaks korraldamiseks

Uurimuses osalenud lapsendajad jäid enda sõnul Eesti-poolse korraldusliku osaga rahule ja neil ei ole pretensioone Eesti ametnike suhtes, kes nende lapsendamistega tegelesid.

Märkimisväärne on see, et kuigi analüüsi käigus selgusid mitmeid rahulolematuse teemad, mis lapsendajaid ilmselgelt häirisid, siis otseselt ükski lapsendaja mulle uurimuses osalemise käigus nende kohta etteheidet ei teinud: kas siis säilitati kultuurinormist tingitud viisakus või on protsess ja sellega kaasnenud raskused lapsendajatel unustatud ning keskendutakse positiivsele – lapsendatud lastega ühise elu nautimisele.

Järgnevalt toon välja lapsendajate mõned mõtted, kuidas võiks lapsendamisprotsess olla laste jaoks uue keskkonnaga harjumise mõttes sujuvam.

Lapsendajad tundsid, et lastele saaks pakkuda paremat ettevalmistust lapsendamiseks ning teadmisi oma tulevasest perest, et kohanemine uue keskkonna ja perekonnaga oleks neile sujuvam ja vähem valulik.

Carol toob välja põhilise seisukoha: „*Valmistage lapsi ette! Nad [Eesti ametnikud] saavad neile õpetada ingliskeelseid sõnu või valmistada neid ette muutusteks, mis neid ees ootavad.*“

Lapsendajad soovivad mõista anda, et olenemata sellest, kui noor või kui sügava puudega on lapsendatav laps, tuleb vastavalt tema aregnule toimuvat selgitada. Nende kogemus näitab, et igat last saab soovi korral ette valmistada.

Carol: „*Võib-olla anda neile pilte või väikeseid kingitusi, nagu väike mõmmi, adoptiivperekonna poolt. Luua kontakt uue perega.*“

Lapsendajate kogemus näitab, et lapse ja vanema vahelisele suhtele tuleb alus luua enne, kui laps oma uue perekonnaga liitub. Kui lapsendajate kirjeldustes oli näha, kuidas laps saab nende perekonnaliikmeks hetkest, mil ta välja valitakse, siis laste puhul olid nad sagedasti teadmatuses kuni lapsendajatega kohtumiseni. Mõlemapoolne kohanemisperiood on loomulik protsessi osa ning seda soodustab piisavate teadmiste omamine üksteisest.

Lapsendatud laste kohanemise soodustamise jaoks on veel oluline, kui nende uues keskkonnas säilib tuttav ja harjumuspärane rütm. Shelly selgitab, mis sellele kaasa aitab:

„Oleks kasulik, kui oleks rohkem siseinfot rutiini kohta lastekodus: idee tüüpilisest päevast, tüüpilistest tegevustest, toidust, mida süüakse, tegevustest, mida lapsed teevad ja mida pole kunagi teinud jne.“

Lapse kolimisel uude riiki tema jaoks tundmatute inimeste juurde, kes teda keeleliselt ei mõista on lapse jaoks niigi suur väljakutse, selles aitaks mingisugustki turvatunnet säilitada harjumuspärane rutiin. See, et lapsendajad selle välja toovad aitab meile mõista, et kuivõrd see on laste heaolust lähtuvalt oluline. Lapsendajatel on keeruline ilma vastavate teadmisteta lastele sobivat elukorraldust luua ning lastel endal on keelelisest barjäärist tingitud põhjustel võimatu oma seisukohti ja teadmisi lapsendajatele selgitada.

Eelnevalt sai mitmes peatükis kirjeldatud laste päritolu säilitamise olulisust, Shelly rõhutab selle tähtsust ning olulisust kontakti hoidmisel oma minevikuga: „*Ma arvan, et suhtlemine peale lapsendamist on laste jaoks hea- tüdrukud tõesti naudivad suhtlemist oma kasvatajaga. Nüüd on sellest neli ja pool aastat ja tüdrukud ikka ootavad temalt kuulumist.*“

Lisaks sellele, et kasvatajaga kontakti hoidmine aitab lastel paremini mõista oma minevikku, toob Brenda välja sellekohase kasulikkuse. Tema kirjelduste põhjal aitab lapse ja lapsendaja omavahelisele kohanemisele kaasa, kui lapsendajal on võimalik esimestel nädalatel abi saamiseks kasvataja poole pöörduda. Brenda kirjeldusel võib tekkida mitmeid ootamatuid olukordi, mida ei suuda lapsendajad mõista ning ainult kasvatajad suudavad lapsendajatele tekkinud olukordasid selgitada.

Lapsendajate kirjelduste põhjal saab asenduskodu teha enda poolt paljutki, et muuta laste üleminek ühest keskkonnast teise sujuvamaks. Andes kaasa nii lastele kui ka lapsendajatele vajalikud teadmised ja oskused.

3.15. Laste lood

Armastav perekond on laste arengu seisukohalt kõige õigem keskkond kasvamiseks. Uurimuses osalemise hetkel on lapsed elanud juba aastaid perekondades ning on näha nende edasiminekuid ja arengut.

Carol kirjeldab Mary edasiminekut: „*Kui me ta koju tõime, siis ei saanud ta käia ega treppidest üles ronida. Ta pidi treppidest liikumiseks roomama. Me alustasime agressiivset füüsilist teraapiat ja nüüd ta jookseb, tantsib ja ujub, kuid muidugi mitte nii hästi kui teised temavanused lapsed.*“

Lapsendamise hetkel oli Mary sügava puudega laps, kuid nüüd saab ta igapäevaeluga edukalt hakkama, käib koolis (erivajadustega laste klassis) ning teeb mitmesugust sporti.

Perekonnas elamine ja toetav õhustik aitas Maryl areneda. Kui asenduskodus oli Caroli sõnul tüdrukud eraldatud ning neid üritatud emotsionaalselt lahutada, et võimalikuks eraldi lapsendamiseks neid ettevalmistada, siis pärast lapsendamist said tüdrukud üksteisele toeks olla. Shelly kirjeldab Mary arengut ning Lisa rolli selles: „*Kui ta [Mary] alguses tuli, siis ta ei osanud päriselt rääkida, ainus, mis ta tegi, olid hääled, seega ta kõne on läinud väga, väga palju paremaks.* Lisa: „*Aga milliseid hääli ta tegi?* Shelly: „*Noh, ta tegi nii, et nagu näitas asjade peale ja siis tegi „äää“, kui ta midagi tahtis, aga nüüd ta küsib, kui ta midagi tahab.!* Lisa: „*Jah, aga aasta või kaks tagasi, ükskord, me ei saanud temast aru ja siis me küsisime, et kas sa tahad puuvilja? Kas sa tahad juua? Millist juua sa tahad? Ja kui me ei ikka aru ei saanud, siis me küsisime, et missugust juua, süüa või mida iganes asja ta tahtis. Ja tema siis ütles „ei“, „ei, ei, eii“ ja siis „jah“.* Shelly: „*Jah, Lisa, pikka aega pärast seda, kui me nad koju tõime, Lisa nagu rääkis Mary eest, ta oli nagu tõlk meie ja Mary vahel.*“

Tänu Lisa olemasolule oli Maryl kergem uues keskkonnas elamisega harjuda, õe tugi oli väga oluline tema arengule kaasa aitamisel.

Lisale on samuti perekonnas elamine väga stimuleerivalt mõjunud, meditsiinilistest probleemidest on Lisa välja kasvanud või on need välja ravitud. Akadeemiliselt on Caroli sõnul Lisa väga võimekas ning seetõttu on ta ühe klassiastme vahele jätnud ning õpib erakoolis, kus ta saab oma andekust väljendada.

Erinevates uuringutulemustes on välja toodud, et lapsendamine aitab üle saada füüsilistest ja psüühilistest arengumahajäämustest ning terviseprobleemidest (vt täpsemalt Davies 2000: 172). Selle põhjal saab öelda, et Lisa ja Mary ei ole enam samad lapsed, kes enne lapsendamist. Nende perekond pakub neile sobilikku arengukeskkonda koos individuaalse lähenemisega, igakülgse hoole ja perekondliku armastusega, mis on laste arengule olnud määrav. Samuti rõhutab perekonna toetava atmosfääri olulisust lapse arengule Bronfenbrenneri mikrosüsteemi käsitus, mille alusel on perekonna tähtsus ning sealne sotsiaalselt ergutav keskkond lapse arengule määrav (Klefbeck & Ogden 2001: 30).

Asenduskodus kasvades ei ole lastel samasid võimalusi, mis perekonnas, ning eeldatavasti ei oleks lapsed tänasel päeval asenduskodus elades sama arenenud ning sotsiaalsed.

Martini ja Danieli elukäik loob samuti seose varasemate uurimistulemuste osas, kus kirjeldatakse laste hüppelist arengut pärast lapsendamist. Martini puue ei ole tema elu segav ning poiss on isegi veidi aega käinud tavakoolis. Miralda sõnul oli Danielil tavakoolis veidi raskusi FASist tingitud käitumuslikel põhjustel ning seetõttu on mõlemad poisid kodus Miralda käe all koduõppel. Miralda toob välja, et lapsed on siiani erivajadusega. Kui vaadata Miralda veebipäeviku sissekannetes poiste arengut aastate vältel, saab ülevaate, kui edukalt on nad tegelikult arenenud. Võib arvata, et asenduskodus kasvades ei oleks nad saanud nii palju tähelepanu, armastust ja hoolivust ning stimuleerivat kasvukeskkonda, et nii jõudsalt arenenda. Lisaks on Miralda ja tema abikaasa otsinud kõikvõimalikke meditsiinilisi lahendusi laste füüsiliste probleemide lahendamiseks. Selliseid võimalusi ei oleks poistel pruukinud asenduskodus kasvades olla.

Caroli sõnul on mõlemad tema lapsed hästi kohanenud nende perekonnaga ning on edukad oma ettevõtmistes. Tom saab oma hüperaktiivsuse vastu regulaarselt medikamente, mis tema käitumist kontrollib, samuti saab sama ravimit Jessica, kellel on ADHD diagnoositud. Carol: „*See ravim aitab neid palju. See aitab neil olla vähem hüper ja rohkem keskenduda, eriti koolis.*“

Mõlemad lapsed käivad koolis, tegelevad väga mitmete hobidega ja on sotsiaalselt aktiivsed.

Erikul on samuti mitmeid hobisid, ta tegeleb palju spordiga ja on edukas koolis. Sünnijärgne HI-viirus ei mõjuta Brenda sõnul tema senist elukvaliteeti ning muid terviseprobleeme poisil ei ole, ta saab korrapäraselt HI-viiruse ravi ning käitub Brenda sõnul nagu teised temavanused lapsed. Ta saab lisaks HIV ravile regulaarselt kõneteraapiat, et tema oskus end keeleliselt väljendada oleks parem.

Erik kirjeldab oma rahuolu lapsendamise suhtes: „*See oli suurepärane! See oli lahe! Ma ei teadnud, et mind lapsendatakse, ma arvasin, et ma jään Eestisse elama 16 aastat ja siis lahkun...*“

Ühest küljest väljendab Erik rõõmu lapsendamise üle, kuid teisest küljest väljendab pettumust. Läbivalt intervjuu käigus soovib Erik rääkida oma suhetest õega, kes on väidetavalt tema suhtes väga õel ja hoolimatu, kuid pidevate teistepoolsete katkestuste tõttu ei saa Erik ennast vabalt väljendada, kuigi ta jätkuvalt üritab.

Erik: „*Ma arvasin, et mu õde on armastav ja hooliv, aga kui ma tulin.../keegi kaamera pildist väljaspool takistab poisil edasi rääkimast ja poiss katkestab jutu/...unusta ära.*“

Eriku ema Brenda selgitab laste omavahelist rivaalitsemist ning Eriku õe poolset soovi Erikut kamandada ning käsutada, millest tekib laste omavahelisesse suhtlemisse probleeme, kuid tema sõnul ei midagi erakordset. Kuna ühelgi korral, mil Erik mulle sellel teemal rääkima hakkab, ei lasta tal lõpetada, ei saa ma Eriku-poolsest nägemusest teada. Terve meie vestluse jooksul on Eriku olemus kurvameelne ning ta ei naerata kordagi. Intervjuu lõppedes jääb tekib mul kahtlus, kas kõik on ikka nii ideaalne, nagu piltidelt ja Brenda kirjeldustest on aru saada, kuid panen ennast uskuma Brenda selgitust, et Erik on tagasihoidlik ja häbeneb.

Valentina on oma uues perekonnas hästi kohanenud, ta käib keskkoolis, osalise ajaga tööil ning unistab ülikooli minekust. Ta on oma sõnul enda praeguses perekonnas väga rõõmus ja rahul.

Valentina: „*Ma ei ole kunagi olnud nii õnnelik, kui siin, mulle meeldib siin olla. See perekond on super meeldiv, nad on hoolivad inimesed, mu ema on suurepärane ja mu tädid ja onud ja nõbud on lihtsalt suurepäraseid ja mu kaks venda ja mu vennanaine on lihtsalt suurepäraseid inimesed ja ma ei vahetaks neid millegi vastu! Ma armastan seda perekonda nii väga ja mu elu on hea*“

Kirjelduste põhjal saab näha, et Valentina sai endale lõpuks sobiva perekonna, kes pakub talle vajalikku hoolt ja armastust. Ametlikult ei ole Valentina sellesse peresse veel lapsendatud, kuna tema esimesed adoptiivanemad ei lõpetanud lapsendamisprotsessi Ameerika Ühendriikides ning seetõttu ei ole tüdruk Ameerika kodanik ja teda ei saa uuesti lapsendada. Lapse jaoks võib selle teadmisega elamine olla emotsionaalselt raske. Algselt ei saanud ta kogeda õnnelikku elu Ameerikas uues perekonnas, millest ta oli unistanud, vaid tundis pigem alandust ja ahistamist oma väärkohtlevate lapsendajate poolt. Kui lõpuks on tema jaoks olemas helgem tulevik, siis ta hakkab ennast väärtustama ja väärtusliku ühiskonna liikmena saab ta tunda järjekordset ametnike alandamist, rõhtutades tema immigrandi staatust.

Valentina ise on selle kõige kõrval jätkuvalt positiivne ning ainsa raskusena toob välja eemaloleku oma vennast: „*Iga päev ma tõusen üles ja vaatan tema pilti ja lihtsalt tean, et tal on kõik korras ja ta on õnnelik. Aga ma olen rõõmus, et Jumal tõi mind siia, kuhu ta tahtis mind tuua, ja ma ei oska paremat peret kui seda tahta...Mulle meeldib siin olla.*“

Eestis õde ja venda lapsendamise käigus ei lahutatud, kuid seda tehti Ameerikas, väidetavalt, et mõlemil oleks armastav perekond ja turvaline keskkond.

Valentina: „*Mul ei olnud seal mugav olla, seal oli liiga palju lapsi ja ma ei saanud olla mõne lapse läheduses, kuid R. oli seal õnnelik ja ma ei tahtnud teha teda õnnetuks.*“

Amanda kirjeldas, et ta pidi Valentinale uue kodu otsima, kuna Valentina mineviku tõttu oli talle väiksem perekond sobilikum. Samas Valentina vennale antud perekond sobis ja seetõttu jäi tema sinna elama. Kummaline selle juures on asjaolu, et õel-vennal ei lubata omavahel suhelda ning seda järelikult Amanda tõttu. Miks see nii on, ei ole mulle teada, kuid Miralda, kes on Valentina uue perega sugulussidemetes, toob välja oma nõrdimuse vastava olukorra osas. Seega pole neile teada põhjused, miks see nii on. Võib-olla ei tule Amanda arvates Valentina kohanemisele uues perekonnas kasuks oma vennaga suhtlemine. Täpsemad asjaolud nende omavahelistes suhtes ei ole teada, kuid Amanda teistest otsustest on siiani olnud näha ainult laste heaolust lähtuv käitumine. Võib eeldada, et see oli lastele vajalik.

Uurimuses osalenud laste lood on uurimuse toimumise hetkel edulood, lastel on kirjelduste põhjal armastavad ja toetavad perekonnad ning nad on aktiivsed ühiskonna liikmed.

Bronfenbrenneri ökoloogiline süsteemiteooria toob välja, et mikrokeskkondadest on lapse arengu jaoks kõige olulisemaks teguriks kodus valitsev kliima, last ümbritsev arengukeskkond peab olema armastav, toetav, sotsiaalselt arendav, sellisel juhul suudab laps ümbritsevate muutustega edukamalt toime tulla ning ta areneneb võimetekohaselt. (Klefbeck & Ogden 2001: 30)

(Davies 2000: 172) järelduste järgi on lapsele sobiliku kasvukeskkonna tulemusel laps võimeline seljatama arengumahajäämused ning paranema oma terviseprobleemidest. Nende põhjal saab selgitada uurimuses osalenud laste edulugusid ning järeldada, et lapsendamise armastavasse ja toetavasse perekonda on lapse arengu jaoks parim lahendus.

KOKKUVÕTE

Iga lapse jaoks on parimaks arengukeskkonnaks tema perekond. Kui lapsel ei ole võimalik bioloogilise pere juures kasvada, siis on järgmiseks parimaks lahenduseks talle adoptiivperekond. Alati ei leita kõigile lastele tema päritoluriigist sobivat perekonda, sellisel juhul on lapse jaoks parim võimalus omale perekonna saamiseks rahvusvaheline lapsendamine.

Minu magistritöö eesmärgiks on kirjeldada adoptiivvanemate ja laste kogemusi Eestist välisriiki lapsendamise protsessi.

Vastava eesmärgini jõudmiseks püstitasin järgmised uurimisküsimused:

1. Millisena kirjeldavad adoptiivvanemad ja lapsendatud lapsed oma kogemusi rahvusvahelise lapsendamisega Eestist?
2. Kuidas on adoptiivvanemate ja laste kogemuste kirjelduse alusel Eestist välisriiki lapsendamise protsessis arvestatud lapse huvidega?
3. Kuidas lapsed ja vanemad kirjeldavad lapsendamisjärgset kohanemist ja argielu?

Lapsendamise uurimiseks on palju kasutatud Bronfenbrenneri ökoloogilist süsteemiteooriat, mis kirjeldab keskkonna mõju lapsele. See teooria põhineb mõistmisel, et muutus ökoloogilise süsteemi mistahes osas mõjutab süsteemi teisi osasid. (Bronfenbrenner 1979)

Lapse liikumist arengukeskkondade vahel ning selle liikumise mõju lapse arengule kirjeldatakse Bronfenbrenneri järgi ökoloogilise üleminekuna (Palacios 2009), mida vastavas kontekstis mõistetakse lapsendamise protsessina.

Uurimuse empiirilise andmestiku kogumisel kasutasin kvalitatiivset uurimismeetodit. Lisaks on uurimuse koostamisel kasutatud juhtumiuuringu käsitlust Stake (2000) järgi. Andmestiku moodustavad suulised ja kirjalikud intervjuud, kirjalikud lapsendamislood ja dokumendid (adoptiivvanemate veebipäevikud ning isiklik kirjavahetus minuga). Andmete analüüsimiseks kasutasin suunatud sisuanalüüsi. Uurimuses osalesid neli adoptiivema, neli lapsendatud last ning üks lapsendatud laste eestkostja.

Uurimuses osalenud lapsendajate erinevad lood näitavad, kuidas rahvusvahelise lapsendamise motiivid on oluliselt mitmekesisemad kui Eestis siiani arvatud. Lapsendamise põhjuseks võib olla nii lastetus, altruistlikud põhjused või hoopis veidi ühest ja veidi teisest. Lapse leidmisel on lapsendajatele oluline lapsega tekkiv emotsionaalne side ning „selle õige tunde“ tekkimine.

Otsuseni, et just Eestist laps lapsendada, jõutakse pigem juhuslikult.

Eestist lapse lapsendamine välisriiki on pikaajaline ja keerukas protsess, mis nõuab lapsendajatelt head materiaalet kindlustatust, pingetaluvust ning kannatlikkust. Andmetest selgus, et lapse vajadused ei ole lapsendamisprotsessis alati esmaseks tõstetud. Lapsendamisel ei olnud määravaks lapsendajate sobivus lapsega, vaid lapsendajate soov konkreetset last lapsendada. Lapsendajatele ei antud laste kohta mitmekülgselt ja põhjalikku informatsiooni, kohati jäeti lapsendajad hoopis teadmatusse. Lapsi ei valmistatud ette asenduskodust lahkumiseks ning uue kultuuri ja perega liitumiseks ning neile ei võimaldatud pika lapsendamisprotsessi jooksul oma tulevase perega emotsionaalse suhte loomist.

Minu uurimuses osalenud pered on edulood, lapsendatud lapsed on edukalt kohanenud kõikide neid mõjutavate arengukeskkondadega ning lapsendajad on kohanenud lastega. Palacios (2009) järgi mõistetud ökoloogilises üleminekus ehk lapsendamisprotsessis ei saanud lapsed piisavalt ettevalmistust eesootavaks lapsendamiseks, kuid saades kohanemise käigus lapsendajatelt piisavalt tuge ja mõistmist, toimus nende arengus positiivne üleminek.

Lapsed on aktsepteeritud oma sugulaste, kogukonna ja ühiskonna poolt ning nad on sotsiaalselt aktiivsed. Üldiselt on koolid, kus lapsed käivad, nende suhtes toetavad ning kooli ja kodu omavaheline suhtlemine on aktiivne laste heaolu nimel. Lastes on näha nende tohutut arengut: laste tervised on paranenud, nende vaimne ja füüsiline arengumahajäämus on vähenenud.

Uurimuses osalenud pere kogemuste analüüsi alusel saab väita, et sellised edulood on pigem seotud lapsendajate enda valmisolekuga ja tahtega, mitte Eesti ja Ameerika Ühendriikide süsteemipoolsete toetustega.

Uurimuses osalejad olid ise edukad lapsendajad, kuid nad teadsid jagada kogemusi teistest lapsendajatest, kes on lapsendamissuhte oma lapsendatud lapsega katkestanud.

Lapsendajad nimetasid probleemina, et taustinformatsioon, mida Eestist neile lapse kohta jagatakse, ei ole piisav. Lapsendamise katkestamist seostatakse sellega nii kirjanduses kui ka minu uurimuses osalenud perede poolt, sest see võib viia olukorrani, kus lapsendaja ei tule toime lapsendatava lapsega kaasnevate probleemidega.

Tekkinud probleemide korral ei ole Ameerika Ühendriikides välisriigist laste lapsendajatel süsteemset võimalust abi saamiseks: erinevate nõustamis- ja rehabilitatsiooniteenuste saamiseks peavad vanemad olema valmis neid ise leidma ning enamasti ise finantsteerima, piirkonniti ei pruugi spetsiifilised vajalikud teenused olla lapsendajatele ja nende lastele kättesaadavad. Põhiliseks tugisüsteemiks, mis on lapsendajatele kättesaadavad, on veebipõhised kogemuspõhised tugigrupid, kus jagatakse oma kogemusi ning saadakse üksteiselt nõu ja tuge. Lisaks kasutatakse selliseid veebikeskseid kogukondasid lapsendatud lastele uute lapsendajate leidmiseks.

Uurimuses osalenud perede kogemuste analüüsimisel ilmnisid välisriiki lapsendamise protsessis teatud kitsaskohad, kus ei oldud arvestatud laste huvide esiletõstmisega. Järgnevalt toon lapsendajate kogemustele põhinedes mõned ettepanekud nende leevendamiseks.

Välisriiki lapsendamise protsessis ei ole tagatud lapsele piisav ettevalmistus, mille tõttu on lapse kohanemine uues perekonnas ja keskkonnas raskendatud. Sobiva ettevalmistuse kaudu peaks lastele pakkuma

- teadmist asenduskodust ja riigist lahkumise kohta;
- teadmist, mida toob kaasa endaga perekonnas elamine;
- sobilikku informatsiooni oma adoptiivperekonna kohta;
- keelelist ettevalmistust võõrkeele õpetamise näol.

Lapsendatud lapse kohta ei anta sagedasti lapsendajatele piisavalt informatsiooni. Informatsioon, mida käesoleva uurimuse põhjal tuleks lapsendajatega kindlasti jagada, on järgmine:

- laste meditsiiniline informatsioon, mis peab olema tõene ja piisav;
- laste igapäevarutiini ja harjumuste kirjeldused, et säilitada stabiilsust laste elus;

- kõikvõimalik informatsioon laste kohta, mis võib mõjutada lapse kohanemist uues perekonnas ja kultuuris (nt lapse negatiivsed harjumused, mineviku traumaatilised kogemused jms);
- teadmised päritoluperekonna kohta, mida lastele tulevikus edasi anda.

Laste kohanemisele aitab kaasa, kui neil säilib kontakt nende minevikuga, selle soodustamiseks saavad asenduskodud enda poolt teha järgmist:

- anda lapsele kaasa tema minevikust mälestusesemeid (fotoalbum, mänguasjad);
- anda lapsele võimalus suhelda asenduskodu kasvatajaga lapsendamisjärgselt.

Eestist laste välisriiki lapsendamisel ei tohiks toetuda arvamusele, et mujal on lapsel parem elu, vaid pigem sellele, et seal tagatakse lapsele talle vajalik armastav perekond. Seniajani, kuni ei suudeta Eesti Vabariigis tõsta lastevanemate valmisolekut lapsendada vanemaid lapsi, erivajadustega lapsi ning õdede-vendade kooslusi, on osa lastele ainsaks võimaluseks omale pere saamiseks välisriiki lapsendamine.

Välisriiki lapsendamise protsessis tuleb Eesti riigil tagada, et lapsendatav laps saab endale perekonna, kes on tema kasvatamiseks valmis ning on lapsele igaveseks perekonnaks.

Kinnitan oma allkirjaga, et töö koostamisel on järgitud teaduseetika reegleid.

Anni Amberg

29.05.2014

KASUTATUD KIRJANDUS

- Acquiring U.S. Citizenship for your Child. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs*
(http://adoption.state.gov/us_visa_for_your_child/citizenship.php 20.03.2014)
- Adoption Disruption and Dissolution (2012). *Child Welfare Information Gateway*.
(https://www.childwelfare.gov/pubs/s_disrup.pdf 10.03.2014)
- Adoption Hope International. (<http://www.adopts.com> 20.03.2014)
- Adoption Subsidy. *Adoption.com*. (<http://glossary.adoption.com/adoption-subsidy.html>
14.03.2014)
- Adoption Support & Preservation Services. A Continuing Public Interest. (1996, viimati uuendatud 2012). National Resource Center for Adoption. A Service of the Children's Bureau & Member of the Training & Technical Assistance Network.
(<http://www.nrcadoption.org/wp-content/uploads/Adoption-Support-Preservation-A-Continuing-Public-Interest-with-Surveys2.pdf> 24.04.2014)
- Anderson, K. (2010). *Rahvusvaheline lapsendamine Eestis. Bakalaureusetöö*. Tartu: Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.
- Ashe N. (2003). What to do When Your Adoption is Failing: A Parent's Guide to Adoption Disruption & ... *Adoption.com* (<http://library.adoption.com/articles/what-to-do-when-your-adoption-is-failing-a-parents-guide-to-adoption-disruption-dissolution.html>
14.03.2014)
- Barcons, N., Abrines, N., Brun, C., Startini, C., Fumado, V., Marre, D. (2014). Attachment and Adaptive Skills in Children of International Adoption. *Child and family Social Work*, 19: 89-98.
- Briggs, L., Marre, D.(2009). Introduction, The Circulation of Children. *International Adoption: Global Inequalities and the Circulation of Children/ Briggs, L. Marre, D.: 2-27*. New York: University Press
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological Models of Human Development. *International Encyclopedia of Education*, Kd 3, 2: 37-43. Oxford: Elsevier
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Coakley, F. J. & Berric, D. J. (2008). Research Review: In a Rush to Permanency: Preventing Adoption Disruption. *Child & Family Social Work*, Kd 13: 101-112.

Convention on the Rights of the Child. (2005). *Unicef*. (www.Unicef.org 14.05.2014)

Davies, M. (2000). *The Blackwell Encyclopedia of Social Work*. United Kingdom: Blackwell Publishing

Elder, M. (2012). Russia Threatens to Ban Americans from Adopting Russian Children. *The Guardian*. (<http://www.theguardian.com> 26.04.2014)

Eligibility to Adopt. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs* (http://adoption.state.gov/adoption_process/who_can_adopt/eligibility.php 23.03.2014)

Estonia. How to adopt? (2013). Intercountry Adoption. Bureau of Consular Affairs. U.S.Department of State. (http://adoption.state.gov/country_information/country_specific_info.php?country-select=estonia 23.03.2014)

Estonia. Who can dopt? (2013). Intercountry Adoption. *Bureau of Consular Affairs. U.S.Department of State*. (http://adoption.state.gov/country_information/country_specific_info.php?country-select=estonia 23.03.2014)

Examiner.com (2014). US: State Moving to Ban Private Re-homing of Adopted Children. *The Donaldson Adoption Institute*. (<http://adoptioninstitute.org/news/us-states-moving-to-ban-private-re-homing-of-adopted-children> 27.04.2014)

Festinger, T. (2002). After Adoption: Dissolution or Permanence? *Child Welfare*, Kd 81, 3: 515-533.

Gray, D. D. (2012). *Attaching in Adoption: Practical Tools for Today`s Parents*. London: Jessica Kingsley Publisher

Hague Transition Cases (2014). Intercountry Aadoption. *Bureau of Consular Affairs, U.S. Department of State*. (http://adoption.state.gov/hague_convention/transition.php 10.04.2014)

Holmberg, B., Himes, J. (2005). Vanemlik vastutus vs riigi kohustused. *Laste Õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamise praktikas./ Lastekaitse Liit*: 71-84. Tallinn: Lastekaitse Liit

International Adoptions and Adoption Subsidies. *Adoption.com* (<http://library.adoption.com/articles/international-adoptions-and-adoption-subsidies.html> 13.05.2014)

King, M. S. (2009). *Challenging MonoHumanism: An Argument for Changing the Way We Think About Intercountry Adoption*. Florida: Faculty Publications

- Kivirüüt, T. (2011). Lapsendamise Käsiraamat. *Omapere* (<http://www.omapere.ee> 20.04.2014)
- Klefbeck, J., Ogden, T. (2001). Laps ja võrgustikutöö. Tartu: SA Omanäolise Kooli Arenduskeskus.
- Laherand, M. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk
- Lapse õiguste konventsioon (1991). Riigi Teataja II, 1996, 16, 56
- Lash, C. (2000). Overwhelmed Families Dissolve Adoptions. More American Parents Find They Can't Cope with Troubled Russian Children. *Pittsburgh Post-Gazette*. (<http://old.post-gazette.com> 10.03.2014)
- Levy-Shiff R., Zoran, N., Shulman, S. (1997). International and Domestic Adoption: Child, Parents, and Family Adjustment. *International journal of behavioral development*, Kd 20, 1: 109-129. Israel: Bar-Ilan University
- Lewthwaite, B. (2011). Applications and Utility of Urie Bronfenbrenner's Bio-ecological Theory. *Manitoba Education Research Network (MERN) Monograph Series*. Kd 4. Canada: University of Manitoba
- Masing, K. (2006). USAs leiti hüljatud ja nälginud Eesti lapsed. *Eesti Päevaleht*.
- Masson, J.(2001). Intercountry Adoption: A Global Problem or a Global Solution? *Journal of International Affairs*. Kd 55: 141-167
- McGinnis, A.H. (2007). Lessons From 50 Years of Korean International Adoption *Handbook of Adoption - Implications for researchers, practitioners and families*. /Javier, Baden, Biafora, Camacho-Gingerich. Thousand Oaks: Sage Publications
- McNeill, R., Respaut, R., Twohey, M. (2013). A look at the kids offered on a Yahoo group. *Reuters Investigators*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)
- Our waiting children. *Reece's Rainbow*.(<http://reecesrainbow.org> 10.03.2014)
- Palacios, J. (2009). The Ecology of Adoption. *International Advances in Adoption Research for Practice*. /Wrobel and Neil :71-93. Wiley-Blackwell: UK
- Perekonnaseadus (2010). Riigi Teataja I, 2009, 60, 395
- Perekonnaseadus (1994). Riigi Teataja I, 1994, 75, 1326.
- Puhm, K. Riigisisene ja rahvusvaheline lapsendamine. *OmaPere.ee* (<http://www.omapere.ee> 08.03.2014)
- Raudsepp, K. (2012). Lapsendamise sotsiaalõiguslikud aspektid Eesti ja Ameerika Ühendriikide võrdluses. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool, Võrdleva õigusteaduse õppetool.

Riikidevahelises lapsendamises lastekaitseks tehtava koostöö konventsioon (2001). Riigi Teataja II, 2001, 31,157.

Riisalo, S. (2011). Kaasaegne lapse parimaid hube arvestav lapsendamine. *Sotsiaaltöö*. Kd 4: 31-33.

Romania Bans Foreign Adoptions. (2004). *Deutsche Welle*. (<http://www.dw.de/romania-bans-foreign-adoptions/a-1243642-1> 19.04.2014)

Rotabi, S., K. & Gibbons, L. J. (2011). Does the Hague Convention on Intercountry Adoption Adequately Protect Orphaned and Vulnerable Children and Their Families? *Journal of Child & Family Studies*. 2012, Kd 21: 106-119.

Rüüs, L. (2013). Lapsendamine. *Sotsiaalministeerium*. (<http://www.sm.ee> 25.04.2014)

Schwartz, L. L. (2006). When Adoptions Go Wrong. Psychological and Legal Issues of Adoption Disruption. United States of America: The Haworth Press

Selman, P. (2012). Global Trends in Intercountry Adoption: 2001-2010. *Adoption Advocate*. /Callahan, Johnson. Kd 44: 1-17.

Selman, P. (2009). The Movement of Children for International Adoption. Developments and Trends in Receiving States and States of Origin, 1998-2004. *International adoption. Global Inequalities and the Circulation of Children*. /Marre and Briggs: 32-51. New York University Press: United States of America

Smith, L. S., Howard, A. J. (1991). Comparative Study of Successful and Disrupted Adoptions. *Social Service Review* Kd 65, 2: 248-265. Chicago: The University of Chicago

Sotsiaalministeerium (2014). Isiklik kirjavahetus.

Stake, E., R. (2005). Qualitative Case Studies. *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition*. /Denzin and Lincoln: 443-466. California: Sage Publications

Statics. Intercountry Adoption. *U.S. State Department of Safe- Bureau of Consular Affairs* (http://adoption.state.gov/about_us/statistics.php 05.03.2014)

Sullivan, C. M. (2013). Painful Lesson from Romania`s Decade-Old Adoption Ban. *Time*. (<http://world.time.com> 18.04.2014)

Tensbek, H. (2011). Lapsendajate ootused ja tegelikkus. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool, Sotsiaaltöö Instituut.

The Hague Convention on Intercountry Adoption. A Guide for Prospective Adoptive Parents. (2006) *United States Department of State. Bureau of Consular Affairs*. (http://adoption.state.gov/content/pdf/PAP_Guide_1.pdf 20.03.2014)

- Tudge, H. R. J., Mokrova, I., Hatfield, E. B., Karnik, B. R. (2009). Uses and Misuses of Bronfenbrenner`s Bioecological Theory of Human Development. *Journal of Family Theory & Review*. Kd 1, 4: 198-210
- Twohey, M. (2013). Americans Use the Internet to Abandon Children Adopted from Overseas. *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)
- Twohey, M. (2013). In a Shadowy Online Network, a Pedophile Takes Home a "Fun Boy". *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 15.03.2014)
- Twohey, M., Goelman Z. (2013). Q&A: Addressing Abuses in Private Re-Homings. *Reuters Investigates*. (<http://www.reuters.com> 14.03.2014)
- Voigt, K., Brown. S. (2013). International Adoptions in Decline as Number of Orphans Grows. *CNN International*. (<http://edition.cnn.com> 20.04.2014)
- Welfare, C. (2012). Adoption Disruption and Dissolution. *Child Law Practice*. 2012, Kd 13, 12: 158-160.
- Westhues, A., Cohen S. J. (1990). Preventing Disruption of Special-Needs Adoptions. *Child Welfare*. New York: Child Welfare League of America
- Yin, K. R. (2009). Case Study Research. Design and Methods. Fourth Edition. United States of America: Sage Publications

LISAD

Lisa 1

Lisa 1 Uurimus osalejad

Uurimuses osaleja nimi	Seos uuritava temaatikaga	Abikaasa nimi	Lapsi kokku	Bioloogilised lapsed	Eesti päritolu lapsendatud lapsed	Eesti päritolu laste vanus lapsendamise hetkel
Miralda	Lapsendaja	John	3		Daniel, Martin	3a, 3a
Shelly	Lapsendaja	Brian	3		Mary, Lisa	5a, 5a
Carol	Lapsendaja	ei ole nimeline	3	1	Tom, Jessica	1a, 11a
Brenda	Lapsendaja	Elvis	5	3	Erik	5a
Amanda	Eeskostja katkestatud lapsendamissuhtest tulnud lastele	ei ole nimeline	10+	5	Mitmed + 8 last eeskostel	
Valentina	Lapsendatud laps, kes ei kasva enam esialgses adoptiivperes	-	-	-	-	12a

Lisa 2

Lisa 2 Uurimuses osalejad, andmekogumismeetodid ning kogutud andmed

Uurimuses osaleja	Andmed	Andmete hulk
Miralda	Kirjalik intervjuu; Avalik lapsendamise veebipäevik	üle 20 kirja; 156 veebipäeviku postitust
Shelly	Kirjalik intervjuu; Kirjalik lapsendamise lugu; Suuline intervjuu	Üle 20 kirja; 4 ametlikku lapsendamise dokumenti; Intervjuu kestvus 23m
Carol	Kirjalik intervjuu; Suletud lapsendamise veebipäevik;	üle 10 kirja; 38 veebipäeviku postitust;
Brenda	Kirjalik intervjuu; Kirjalik lapsendamise lugu; Suletud lapsendamise veebipäevik; Suletud pere veebipäevik; Suuline intervjuu; Facebook konto	üle 20 kirja; 433 veebipäeviku postitust; intervjuu kestvus 53m.
Amanda	Suuline intervjuu	Intervjuu kestvus 31m
Valentina	Kirjalik intervjuu	üle 10 kirja
Erik	Suuline intervjuu	Intervjuu kestvus 16m
Mary,Lisa	Suuline intervjuu	Intervjuu põimunud Shelly intervjuuga